

Evaluatie programma Kunst van Lezen

Eindrapport

KWINK
GROEP

AEBEL

Evaluatie programma Kunst van Lezen

Eindrapport

Den Haag, 20 / 01 / 2015

Auteurs: Bill van Mil (projectleider, KWINK groep)

Hannah Kandel (Rebel Group)

Janine Mulder (KWINK groep)

Pauline Modderman (KWINK groep)

Status: Definitief

Versie: 3.0

KWINK
GROEP

REBEL

Inhoud

Samenvatting	5
1. Inleiding	17
1.1. Aanleiding en achtergrond	17
1.2. Doelstelling en vraagstelling	18
1.3. Aanpak	19
1.4. Leeswijzer	20
2. Hoofdvraag 1: Bereik en effect van Kunst van Lezen	21
2.1. Uitvoering activiteiten	21
2.1.1. Feitelijke beschrijving	21
2.1.2. Percepties	23
2.1.3. Conclusies	25
2.2. Bereik doelgroepen	26
2.2.1. Feitelijke beschrijving	26
2.2.2. Percepties	29
2.2.3. Conclusies	30
2.3. Effect op leescultuur	34
2.3.1. Feitelijke beschrijving	34
2.3.2. Percepties	39
2.3.3. Conclusies	40
3. Hoofdvraag 2: Vergroting efficiëntie en effectiviteit van Kunst van Lezen	42
3.1. Beoordeling Kunst van Lezen-aanpak door doelgroepen	42
3.1.1. Feitelijke beschrijving	42
3.1.2. Percepties	43
3.1.3. Conclusies	44
3.2. Samenwerking	45
3.2.1. Feitelijke beschrijving	45
3.2.2. Percepties	46
3.2.3. Conclusies	47
3.3. Verankering	47
3.3.1. Feitelijke beschrijving	48
3.3.2. Percepties	49

3.3.3. Conclusies	49
3.4. Structureel en programmatisch leesbevorderingsbeleid	50
3.4.1. Feitelijke beschrijving	50
3.4.2. Percepties	53
3.4.3. Conclusies	53
3.5. Laaggeletterdheid- en leesbevorderingsbeleid	54
3.5.1. Feitelijke beschrijving	55
3.5.2. Percepties	56
3.5.3. Conclusies	58
3.6. In te zetten middelen	61
3.6.1. Feitelijke beschrijving	61
3.6.2. Percepties	62
3.6.3. Conclusies	62
Bijlage 1: Gesprekspartners en leden begeleidingscommissie	65
Bijlage 2. Analyse van beoogde en gerealiseerde activiteiten	67
Bijlage 3: Analyse overeenkomsten in activiteiten	75

Samenvatting

Over Kunst van Lezen

Om het literaire lezen te bevorderen is in 2008 gestart met het programma Kunst van Lezen 2008 - 2011. Daarna is een vervolg aan het programma gegeven met het Actieplan Kunst van Lezen 2012 - 2015. Dit actieplan wordt uitgevoerd door Stichting Lezen in samenwerking met het Sectorinstituut Openbare Bibliotheken (SIOB)¹ en wordt gefinancierd door een subsidie van het Ministerie van OCW (€ 2,85 mln. per jaar).

KWINK groep en Rebel Group zijn door het Ministerie van OCW gevraagd om het programma Kunst van Lezen te evalueren en zich daarbij vooral te focussen op het Actieplan Kunst van Lezen 2012 - 2015. De programmalijnen van Kunst van Lezen 2012 - 2015 zijn:

- **BoekStart voor baby's:** Dit is een Nederlandse variant van een succesvolle aanpak uit het Verenigd Koninkrijk waarbij gezinnen met een baby in contact worden gebracht met boeken en de bibliotheek. Gemeenten (of consultatiebureaus) wijzen ouders van pasgeborenen erop dat ze in de bibliotheek een BoekStartkoffer kunnen ophalen, hun kind gratis lid kunnen maken van de bibliotheek en een toelichting krijgen op het aanbod van de bibliotheek voor baby's en kleine kinderen. Daarnaast kunnen ouders en hun kinderen activiteiten en workshops in de bibliotheek in het kader van BoekStart bijwonen.
- **BoekStart in de kinderopvang:** In deze programmalijn worden kinderopvanginstellingen ondersteund om de leesomgeving en de expertise van pedagogisch medewerkers te verbeteren. Onder kinderopvang worden zowel kinderdagverblijven als peuterspeelzalen verstaan.
- **De Bibliotheek op School primair onderwijs (PO):** Kern van de aanpak van deze programmalijn is (1) het realiseren van een op de populatie van de school afgestemde, aantrekkelijk gepresenteerde collectie die kinderen ook mee naar huis mogen nemen en (2) ondersteuning van de bibliotheek binnen de muren van de school in de persoon van wat de leesconsulent is gaan heten.
- **De Bibliotheek op School voortgezet onderwijs (VO):** Deze programmalijn bouwt voort op de ontwikkelde bouwstenen voor het PO en richt zich op het ondersteunen van VO-instellingen bij het vormen van een collectie en het geven van aandacht aan vrij lezen en mediawijsheid.
- **Leesbevorderingsnetwerken:** Via deze programmalijn zijn op regionaal niveau workshops en conferenties georganiseerd met als doel netwerken te creëren, de implementatie van BoekStart en de Bibliotheek op School (dBoS) te versnellen en de relaties tussen bibliotheken en educatief belanghebbenden op lokaal niveau (zoals kinderopvang, onderwijs en gemeente) te versterken.

Aanleiding, doelstelling en vraagstelling

De Minister van OCW heeft het voornemen om samen met ministerie van SZW en VWS de samenhang in het beleid op het gebied van leesbevordering, bestrijding laaggeletterdheid en taalonderwijs te versterken en zullen gezamenlijk de Tweede Kamer daarover in het voorjaar van 2015 een beleidsbrief sturen. Daarom is besloten de evaluatie van het leesbevorderingsprogramma Kunst van Lezen al in 2014 te laten plaatsvinden.

¹ Per 1 januari 2015 zijn de taken van het SIOB geïntegreerd in de Koninklijke Bibliotheek (KB). De uitvoering van dit onderzoek vond plaats in 2014 en om die reden wordt SIOB gebruikt als naam. Hetzelfde geldt overigens voor Bibliotheek.nl (BNL): de taken van deze organisatie zijn ook per 1 januari 2015 geïntegreerd in de KB.

Kunst van Lezen loopt echter tot en met 2015. De oordelen en aanbevelingen - zeker voor zover die zien op de mate waarin de doelstellingen van Kunst van Lezen zijn bereikt - dienen dan ook in dat licht gezien te worden.

Het doel van dit evaluatieonderzoek is 1) de effectiviteit van het tot nu toe gevoerde leesbevorderingsbeleid toetsen, 2) aanknopingspunten bieden voor een zo effectief mogelijke toekomstige aanpak en 3) in kaart brengen welke verbindingen gelegd kunnen worden met het beleid inzake laaggeletterdheid en het taalonderwijs.

Aanpak evaluatie

In het kader van dit onderzoek zijn documenten geanalyseerd, waaronder een rapportage van de programmahouders zelf (Stichting Lezen en SIOB) waarin zij feitelijke gegevens verstrekken omtrent het bereik en - voor zover mogelijk - de effectiviteit van Kunst van Lezen. Ook hebben in totaal 37 gesprekken plaatsgevonden met relevante stakeholders (zie bijlage 1 voor een overzicht).

Op basis van de documentenanalyse en de interviews zijn de feiten en percepties (opvattingen van stakeholders) per onderzoeksvraag geëxpliciteerd. Deze feiten en percepties staan aan de basis van onze conclusies en aanbevelingen. De conclusies en aanbevelingen zijn getoetst bij Kunst van Lezen en bij de begeleidingscommissie bestaande uit vertegenwoordigers van het Ministerie van OCW.

Hierna volgt een zelfstandig leesbare samenvatting van de onderzoeksresultaten. Per onderzoeksvraag wordt telkens de conclusie weergegeven in een kader. De aanbevelingen zijn weergegeven met een grijs gearceerde achtergrond. De lezer die alleen geïnteresseerd is in de belangrijkste conclusies en aanbevelingen van dit onderzoek kan volstaan met het lezen van de tekst in de kaders (de conclusies) en de grijs gearceerde blokken (de aanbevelingen).

1.1 In welke mate zijn de beoogde activiteiten uitgevoerd?

Conclusie: De belangrijkste kernactiviteiten uit het Actieplan Kunst van Lezen 2012 - 2015 zijn eind 2014 reeds uitgevoerd.

Voor een beperkt aantal activiteiten uit het Actieplan Kunst van Lezen 2012 - 2015 geldt dat ze tot op heden nog niet zijn uitgevoerd, in mindere mate zijn uitgevoerd, anders zijn uitgevoerd of minder snel dan vooraf was beoogd zijn uitgevoerd.

De Bibliotheek op School voor het voortgezet onderwijs (dBoS VO) bevindt zich bijvoorbeeld nog in de pilotfase (pilot in het VMBO). Daarmee loopt de uitrol van dit onderdeel langzamer dan was beoogd in het Actieplan Kunst van Lezen 2012 - 2015. Redenen voor vertraging zijn volgens Kunst van Lezen dat de uitrol in het VO lastiger is omdat het VO gevarieerder is en omdat bibliotheken van oudsher minder sterke relaties hebben met het VO dan bijvoorbeeld met het PO.

1.2 In hoeverre zijn de beoogde intermediaire doelgroepen (bibliotheken, docenten ed.) bereikt?

Conclusie: Het bereik onder de beoogde intermediaire doelgroepen is niet onverdienstelijk, ook al worden naar onze verwachting niet alle kwantitatieve targets uit het Actieplan Kunst van Lezen 2012 - 2015 eind 2015 behaald.

Bij de conclusie dat het bereik niet onverdienstelijk is hebben we laten meewegen dat de kwantitatieve targets naar onze mening relatief ambitieus zijn. Ook hebben we laten meewegen dat bibliotheken ondanks bezuinigingsoperaties die nopen tot enige selectiviteit in groten getale de producten en diensten uit de programmalijnen zijn gaan uitrollen en investeringen hebben gepleegd in termen van tijdsinzet en financiële middelen.

Tabel 1 geeft een overzicht van het bereik onder de intermediaire doelgroepen. In de eerste kolom zijn de vijf programmalijnen opgenomen. In de tweede kolom is aangegeven hoeveel procent van de basisbibliotheken reeds meedoet. In de derde kolom is aangegeven wat de participatie is in de werkgebieden van de bibliotheken die meedoen. In de laatste kolom is vervolgens het overall bereik in Nederland te zien: de mate waarin de doelgroep in heel Nederland participeert.

Het Actieplan Kunst van Lezen 2012 - 2015 bevat concrete doelen (targets) die zijn beoogd bij de afronding van het Actieplan Kunst van Lezen 2012 – 2015, eind 2015. Bij de gekleurde vakken in tabel 1 geven aan dat er sprake is van een target in het Actieplan Kunst van Lezen 2012 - 2015. Dit target is in de tabel telkens tussen haakjes vermeld.

- De kleur 'groen' betekent 'nu al behaald'.
- De kleur 'oranje' betekent 'nog niet behaald, maar de verwachting is dat het doel eind 2015 zal zijn behaald'.
- De kleur 'rood' betekent 'nog niet behaald en de verwachting is dat het doel eind 2015 ook nog niet zal zijn behaald'.

	Percentage basisbibliotheken dat product uitrolt in eigen werkgebied	Participatie achterliggende doelgroep in actieve werkgebieden	Percentage bereik achterliggende doelgroep
BoekStart voor baby's	99,4% (159) (doel 155)	Circa 1 op 3 ouders	32% (van de geboortes) (doel 65%)
BoekStart in de kinderopvang	62,5% (doel 65%)	Circa 1 op de 5 opvanglocaties	13% (van de opvanglocaties) (doel 37,5%)
dBoS op PO	74%	Circa 1 op de 2 scholen	38% (van de scholen) (doel 50%)
dBoS op VO	5%	Pilotfase	Niet bekend, maar <5% van de scholen (doel 35%)
Leesbevorderingsnetwerken	26%	Niet bekend	Doel bereikt (doel 80% werkt samen)

Tabel 1. Bereik beoogde intermediaire doelgroepen Kunst van Lezen.

Hierna volgt een specifieke toelichting op het bereik per actielijn.

BoekStart voor baby's

De ambitie om eind 2015 155 basisbibliotheken in ten minste 1 vestiging te voorzien van BoekStart voor baby's is eind 2014 al gerealiseerd: 159 van de 160 basisbibliotheken doen inmiddels mee. De ambitie om 65% van de Nederlandse baby's te bereiken is nog niet gerealiseerd en het ligt ook niet in onze verwachting dat deze ambitie eind 2015 bereikt zal zijn.

Wij verwachten niet dat met de bestaande aanpak - versturen van brieven door gemeenten en uitdelen van vouchers door consultatiebureaus - het bereik vergroot kan worden naar 65% van de Nederlandse baby's; hiervoor is aanvullende actie nodig. Wij doen hiertoe twee aanbevelingen.

Aanbeveling 1: Marketing van BoekStart verder verbeteren door de opbrengsten van voorlezen voor kinderen duidelijker voor het voetlicht te brengen en ouders en kinderen te stimuleren door concrete en haalbare doelen mee te geven. '15 minuten per dag voorlezen' is zo'n concreet en haalbaar doel dat meer centraal gesteld zou kunnen worden. Deze boodschap zou meer zichtbaar kunnen zijn in

bibliotheekvestigingen, in de BoekStartmaterialen (zoals op de BoekStartkoffer) en op andere plekken ('in your face').

Aanbeveling 2: *Voorlezen gemakkelijker maken door ouders (en andere doelgroepen) in aanvulling op de BoekStartkoffer een Voorleesapp te bieden die stimuleert om voor te lezen en die voorlezen laagdrempeliger maakt voor de ouders die nu nog niet worden bereikt.*

Een kanttekening bij het huidige bereik van BoekStart voor baby's is dat het product vooral ouders lijkt te bereiken die een lage drempel tot de bibliotheek ervaren en die het belang van lezen zelf al redelijk hoog inschatten (doelgroep 'hoge SES (Sociaal Economische Status)'). Ook op dit punt geven we daarom twee aanbevelingen:

Aanbeveling 3: *Onderzoek in welke mate doelgroepen met een lage Sociaal Economische Status (SES) worden bereikt met BoekStart voor baby's en BoekStart in de kinderopvang. Dit beeld kan bijvoorbeeld worden gevormd door bijvoorbeeld de adresgegevens te analyseren van de ouders die een BoekStartkoffer komen ophalen.*

Aanbeveling 4: *Expliciteer vervolgens een strategie op dit punt en verricht op grond van die strategie eventueel additionele inspanningen op het beter bereiken van de doelgroepen met een lage SES. Bijvoorbeeld door nog structureler samen te werken met organisaties die in nauw contact staan met die doelgroep (bijvoorbeeld VoorleesExpress) en door nog duidelijkere aanwezigheid op plekken waar laaggeletterde ouders komen en kunnen worden aangesproken en gestimuleerd (zoals consultatiebureaus, welzijnsorganisaties, et cetera).*

Het voorgaande vergt mogelijk ook een andere wijze van doelgroepdenken voor de toekomst: niet redenerend vanuit het aanbod waarmee een zo groot mogelijk bereik wordt gerealiseerd, maar juist redenerend vanuit de laaggeletterde ouder met een kind in de leeftijd van 0 - 4 jaar en van daaruit bezien hoe deze ouder bereikt kan worden met een effectieve en efficiënte aanpak.

BoekStart in de kinderopvang

De ambitie is om in 2015 in 50% van de kinderopvanginstellingen binnen het werkgebied van 65% van de basisbibliotheken BoekStart aan te bieden. Verwacht wordt dat die 65% van de basisbibliotheken bereikt wordt. Onduidelijk is of in die werkgebieden dan ook 50% van de kinderopvanginstellingen wordt bereikt: thans is dat ongeveer 20%. Op grond van extrapolatie én weging van de signalen over de uitrol achten we de kans dat de doelstelling van BoekStart in de kinderopvang eind 2015 niet is bereikt groter dan de kans dat die wel is bereikt.

De Bibliotheek op School (dBoS) in het PO

De ambitie in het Actieplan Kunst van Lezen 2012 - 2015 is dat eind 2015 50% van de leerlingen op het PO wordt bereikt. Thans wordt 38% van de leerlingen in het PO bereikt. In die 38% zijn niet de leerlingen in Amsterdam en Den Haag meegenomen, terwijl deze bibliotheken wel een uitgebreid palet aan producten en diensten bieden aan scholen in hun werkgebied (maar niet onder de noemer van dBoS en niet door een collectie aan te bieden op de school zelf). Bij extrapolatie van de uitrolgegevens in combinatie met de signalen over de uitrol, achten we de kans dat de doelstelling eind 2015 is bereikt groter dan de kans dat de doelstelling dan nog niet is bereikt.

Sommige bibliotheken doen overigens bewust niet mee met dBoS. De belangrijkste reden daarvoor is de kosten die gepaard gaan met de introductie van dBoS. Sommige bibliotheken geven aan dat zij (soms vanwege bezuinigingen) het openhouden van wijkvestigingen of dorpsvestigingen prioriteit geven boven het introduceren van schoolvestigingen (via dBoS).

Deelnemers aan dBoS geven aan dat de aanwezigheid van bibliotheekmedewerkers in de school (zogenamde leesconsulenten) om activiteiten voor leerkrachten en leerlingen te begeleiden belangrijk is om tot de gewenste resultaten te komen. Echter, uit de cijfers blijkt dat een deel van de bibliotheken nog geen leesconsulenten heeft benoemd, dat een deel van de wel benoemde leesconsulenten scholen nog niet bezoekt en dat leesconsulenten die wel scholen bezoeken dat kort doen (gemiddeld 1 tot 3 uur per week). Het voorgaande is volgens betrokkenen een consequentie van het gegeven dat maar in zeer weinig gevallen de benodigde bijdrage voor volledige uitrol van de dBoS (namelijk € 45, - per leerling per jaar, die doorgaans opgebracht dient te worden uit de driehoek school, bibliotheek en gemeente) ook daadwerkelijk beschikbaar is.

Aanbeveling 5: *Op grond van het voorgaande bevelen we bibliotheken en Kunst van Lezen aan om bij het beschikbaar komen van de uitkomsten van wetenschappelijk onderzoek over de effectiviteit van dBoS (opnieuw) in gesprek te gaan met gemeenten en basisscholen. Bij deze gesprekken kan dan worden gezien welke mate van dienstverlening scholen willen afnemen gegeven de resultaten die met de aanpak worden bereikt.*

De Bibliotheek op School in het VO

De verwachting is dat de gestelde ambitie (in 2015 een bereik van 35% van de leerlingen in Nederland) niet haalbaar is. dBoS op het VO bevindt zich nog in de pilotfase, waarbij de focus op het VMBO ligt. De uitrol in het VO is overigens veel ingewikkelder dan die in het PO, omdat het VO zeer gevarieerd is (van VMBO tot VWO) en omdat de bibliotheken met het VO van oudsher veel minder sterke relaties hebben dan met het PO.

Leesbevorderingsnetwerken

Vanaf 2012 hebben op regionaal/lokaal niveau 13 workshops en 7 strategische conferenties plaatsgevonden. Hieraan hebben 41 van de 160 basisbibliotheken deelgenomen (26%). De ambitie in het Actieplan Kunst van Lezen 2012 - 2015 is dat in 2015 80% van de basisbibliotheken samenwerkt met een (lokale) overheid en instellingen binnen een leesbevorderingsnetwerk. Omdat reeds 99,4% van de bibliotheken meedoet met BoekStart voor baby's en dit programma lokale samenwerking vergt (met bijvoorbeeld een gemeente en consultatiebureau) is deze doelstelling de facto bereikt.

Eind 2012 is op landelijk niveau de Leescoalitie opgericht. De Leescoalitie is een samenwerkingsverband tussen SIOB, de Collectieve Propaganda van het Nederlandse Boek (CPNB), Stichting Lezen, de VOB en Stichting Lezen & Schrijven. Daarmee is een platform gecreëerd voor samenwerking tussen een aantal landelijke organisaties die (vanuit hun eigen invalshoek en/of achterban) actief zijn op het gebied van lezen. Via de Leescoalitie zijn landelijke campagnes uitgevoerd.

1.3 Voor zover mogelijk: wat is het effect geweest op de leescultuur, wat betreft leesmotivatie, de leesvaardigheid en de leesfrequentie?

Conclusie: De verwachting is dat er in 2015 meer wetenschappelijke evidentie beschikbaar zal zijn met betrekking tot het effect van BoekStart en de Bibliotheek op School op de leesmotivatie, leesvaardigheid en leesfrequentie. In 2015 zal een aantal nu lopende wetenschappelijke onderzoeken zijn afgerond dan wel zullen er meer tussenresultaten beschikbaar zijn. Overigens laten eerste tussentijdse resultaten van onderzoek naar het effect van dBoS een positief effect zien van dBoS op leesmotivatie en leesfrequentie van meisjes. Tussenresultaten van het onderzoek naar het effect van BoekStart laten onder andere zien dat er een verband is tussen een vroege start met voorlezen en de taalontwikkeling van jonge kinderen. Wanneer ouders gehoor geven aan de oproep van BoekStart, gaan hun kinderen meer vooruit in taal.

In aanvulling op het voorgaande wordt opgemerkt dat er reeds veel wetenschappelijke evidentie is met betrekking tot het belang van lezen, voorlezen en de rol van ouders hierin en dat deze evidentie ten grondslag heeft gelegen aan de beleidstheorie van BoekStart en dBoS.

We merken op dat het positief is dat rondom het programma Kunst van Lezen uitvoerig wordt gemonitord en er ook diverse wetenschappelijke onderzoeken plaatsvinden. Daarmee ontstaat steeds meer inzicht in de effecten. Dat is van belang om de producten verder te optimaliseren en om relevante stakeholders te kunnen voorlichten over de effecten van de aanpak.

Uit analyse van de monitors, evaluaties en jaarpeilingen door en over Kunst van Lezen blijkt dat deze zich vooral richten op het in kaart brengen van het bereik en het in kaart brengen van de mate waarin instellingen met activiteiten invulling geven aan projecten als BoekStart en dBoS. Dit geldt overigens niet voor de wetenschappelijke onderzoeken. Ook blijkt dat metingen en monitors niet altijd op exact dezelfde wijze worden herhaald, waardoor het lastig is om vergelijkingen in de tijd te maken. Dit is te verklaren doordat de eerste onderzoeken inventarisaties (pilots) waren die daarna zijn verbeterd waarmee vraagstellingen en antwoordcategorieën soms ook zijn aangepast.

Aanbeveling 6: Verzamel in metingen meer en duidelijker bewijs voor de effectiviteit van BoekStart en dBoS door:

- *Expliciet te vragen naar gedragsverandering (bijvoorbeeld: zijn pedagogisch medewerkers naar eigen zeggen bijvoorbeeld meer gaan voorlezen?);*
- *Een nulmeting uit te voeren bij aanvang (of betrokkenen bij de eenmeting te vragen hoe het bij aanvang van het programma was);*
- *Metingen jaarlijks op exact dezelfde manier te herhalen;*
- *Van individuele organisaties die meedoen met de aanpak inzichtelijk te maken hoe zij zichzelf door de aanpak hebben verbeterd (ontwikkeling in de tijd). Denk bijvoorbeeld aan de toename van de leesfrequentie in een kinderopvangorganisatie. Op die manier kunnen succesvolle voorbeelden ('success cases') worden ontdekt die kunnen worden uitgevent om ook andere organisaties te enthousiasmeren om mee te doen met de aanpak.*

Aanbeveling 7: Breng bij de tussenresultaten uit wetenschappelijk onderzoek naar BoekStart die wel al voor het publiek toegankelijk zijn gemaakt (via de website van Kunst van Lezen) de gedragsverandering bij BoekStartouders (naast de gedragsvergelijking tussen BoekStartouders en niet-BoekStartouders) nadrukkelijker naar voren in de communicatie. Een soortgelijke aanbeveling doen we voor de wetenschappelijke onderzoeken naar de effectiviteit van dBoS in Den Bosch.

2.1 Doelgroepen: Hoe wordt de Kunst van Lezen-aanpak beoordeeld door de beoogde intermediaire doelgroepen (bibliotheken, docenten ed.)? Kan de effectiviteit van de doelgroepenkeuze worden verbeterd, mede gelet op het BIS-advies 2013 - 2016 van de Raad voor Cultuur en het recente raadsadvies over de vaste boekenprijs; en zo ja, hoe?

Conclusie: De beoogde intermediaire doelgroepen beoordelen de Kunst van Lezen-aanpak in algemene zin positief. De centrale rol voor bibliotheken wordt door de intermediaire doelgroepen als effectief ervaren. Over de producten in de Kunst van Lezen-aanpak (BoekStart, dBoS, netwerkvorming) zijn de beoogde intermediaire doelgroepen in algemene zin positief.

Over de effectiviteit van de doelgroepkeuze merken we op dat de huidige keuze van intermediaire doelgroepen én benadering van ouders effectief is in de zin dat er een aantoonbaar groot bereik mee wordt behaald. Als het gaat om doelgroepenkeuze is er dus weinig ruimte voor verbetering, anders dan dat mogelijk nadrukkelijker dan voorheen kan worden ingezet op intermediaire doelgroepen die in relatie staan met de doelgroep lagere SES.

Een belangrijk kenmerk van de Kunst van Lezen-aanpak is dat de uitrol plaatsvindt via de bibliotheken die vervolgens de producten uit het programma (waaronder BoekStart en dBoS) implementeren in hun eigen werkgebied. Deze bibliotheken (ondersteund door PSO's en door Kunst van Lezen) maken zelf afspraken met

de intermediaire doelgroepen 'achter' hen. Bijvoorbeeld met gemeenten, consultatiebureaus, kinderopvangorganisaties, PO-instellingen en VO-instellingen.

De hiervoor genoemde betrokken partijen zijn in algemene zin positief over de onderlinge samenwerking die zij in het kader van Kunst van Lezen ervaren. Wel maken we uit de gesprekken met intermediaire doelgroepen op dat de ondersteuning in de praktijk erg afhankelijk is van de desbetreffende medewerker vanuit de bibliotheek, zowel in kwalitatieve zin (daadkracht) als in kwantitatieve zin (tijd).

De centrale rol voor bibliotheken wordt door de intermediaire doelgroepen als effectief ervaren, omdat op deze wijze bij de uitrol optimaal gebruik wordt gemaakt van de slagkracht van bibliotheken en van de relaties en positie die de bibliotheken in het eigen werkgebied hebben.

Over de producten in de Kunst van Lezen-aanpak (waaronder BoekStart en dBoS) zijn de meeste beoogde intermediaire doelgroepen positief. Veel geïnterviewden benadrukken dat BoekStart het bewustzijn heeft vergroot dat voorlezen aan baby's (de groep 0 - 2 jaar) belangrijk is en taal- en leerachterstanden kan voorkomen en dat dBoS structuur heeft aangebracht in de producten en diensten die bibliotheken aanbieden aan het onderwijs.

2.2 Hoe beoordelen de medeoverheden, het onderwijsveld en andere betrokken partijen de samenwerking? Kan de effectiviteit van deze samenwerking worden verbeterd; en zo ja, hoe?

Conclusie: De bedoelde betrokken partijen zijn in algemene zin positief over de samenwerking.

De PSO's die wij spraken zijn zowel op het gebied van BoekStart als op het gebied van de Bibliotheek op School zeer tevreden over de samenwerking met Kunst van Lezen. De samenwerking met Kunst van Lezen is volgens hen effectief door de open communicatie en de 'korte lijnen'. De bibliotheken met wie we contact gehad hebben zijn op hun beurt tevreden over de samenwerking met de PSO's. De intermediaire doelgroepen die zijn geïnterviewd zijn in algemene zin tevreden over de ondersteuning die vanuit bibliotheken wordt gegeven. Wel wordt daarbij opgemerkt dat de ondersteuning erg afhankelijk is van de desbetreffende functionaris vanuit de bibliotheek, zowel in kwalitatieve zin (daadkracht) als in kwantitatieve zin (tijd).

2.3 Biedt de Kunst van Lezen-aanpak voldoende basis voor verankering; en zo neen, hoe kan deze verankering worden verstevigd?

Conclusie: De aanpak biedt voldoende basis voor verankering en op een aantal belangrijke punten heeft die verankering ook plaatsgevonden. Bibliotheken en PSO's hebben de verantwoordelijkheid voor de uitrol van de producten die onderdeel zijn van Kunst van Lezen serieus ter hand genomen en veelal opgenomen in hun beleid. Voorts komt de financiering zeker niet alleen vanuit het Rijk. Daarnaast is er in de aanpak veel aandacht voor opleiding en training van medewerkers van bibliotheken en PSO's én van medewerkers die bij de intermediaire doelgroepen werken. Dat draagt bij aan verankering.

Of de activiteiten ook zonder rijksfinanciering zouden worden voortgezet, is lastig te bepalen. Immers, wat partijen hierover hebben gezegd kan zijn ingegeven door strategische overwegingen.

Bij dat laatste punt hoort een toelichting. Partijen geven aan dat als de rijksfinanciering door Kunst van Lezen wegvalt, ze zich zullen beraden over de voortzetting van BoekStart en Bibliotheek op School. Het is mogelijk dat deze stellingname wordt ingegeven vanuit strategische overwegingen (namelijk de wens dat het Rijk de financiering uit rijksmiddelen zal continueren). Wij merken echter op dat een deel van de bibliotheken voor een dusdanige bezuinigingsopgave staat dat dit signaal serieus genomen moet worden.

2.4 In hoeverre is de gekozen programmatische invulling van Kunst van Lezen 1+2 effectief in combinatie met de structurele leesbevordering in het kader van de Basisinfrastructuur?

Conclusie: Wij beoordelen de programmatische invulling van Kunst van Lezen in combinatie met de door Stichting Lezen uitgevoerde structurele leesbevordering (in het kader van de Basisinfrastructuur (BIS)) als effectief in de zin dat wij geen aanleiding zien om te veronderstellen dat een andere invulling zou hebben geleid tot andere of betere resultaten.

Het programma Kunst van Lezen heeft in de uitvoering goed gebruik gemaakt van het netwerk en de kennis die Stichting Lezen reeds had opgebouwd bij het uitvoeren van de structurele leesbevorderingsactiviteiten in het kader van de BIS.

Het voorgaande wil niet zeggen dat als continuering van Kunst van Lezen plaatsvindt, per definitie gekozen moet worden voor voortzetting van de programmatische invulling.

Aanbeveling 8: Wij bevelen het Ministerie van OCW aan bij de eventuele continuering van Kunst van Lezen het programmatische karakter opnieuw af te wegen. Hoewel wij niet verwachten dat een andere dan programmatische financiering zou hebben geleid tot andere of betere resultaten, zetten wij vraagtekens bij het feit dat leesbevordering op dit moment uit twee verschillende bronnen (enerzijds uit een actieplan, anderzijds uit de BIS) wordt gefinancierd. Financiering uit verschillende bronnen draagt ons inziens niet bij aan de samenhang die het Ministerie van OCW nastreeft en vergroot het risico op doublures en versnippering. De hamvraag is dus of er op dit moment nog steeds redenen zijn voor een programmatische invulling boven een structurele invulling.

2.5 Wat zijn de overeenkomsten en verschillen in de aanpak van leesbevordering en bestrijding laaggeletterdheid, is er sprake van onnodige doublures of versnippering; en op welke terreinen moet een betere afstemming plaatsvinden met het oog op meer samenhang tussen de culturele en de onderwijscomponenten van het beleid?

Conclusie: Het belangrijkste verschil in de aanpakken van leesbevordering en bestrijding laaggeletterdheid is dat de aanpak van leesbevordering zich met name richt op baby's, kinderen en jongeren (0 - 18 jaar) en dat de bestrijding van laaggeletterdheid zich met name richt op volwassenen (18 jaar en ouder).

Er zijn ook overeenkomsten in de aanpakken. Beide aanpakken maken voor een deel gebruik van dezelfde *intermediaire* doelgroepen. Het gaat dan met name om bibliotheken, gemeenten, kinderopvangorganisaties, zorg- en welzijnsinstellingen (CJG) en kraamzorgorganisaties. Daarnaast zijn er overeenkomsten in de activiteiten: beide aanpakken richten zich op netwerkvorming, op opleiding dan wel training van intermediaire doelgroepen, op voorleesactiviteiten en op monitoring en onderzoek.

We zien niet veel doublures, maar merken wel op dat er een risico is op versnippering in de uitvoering.

Betere afstemming in de uitvoering kan plaatsvinden door vanuit Kunst van Lezen, Stichting Lezen en Stichting Lezen & Schrijven gezamenlijk op te trekken richting intermediaire doelgroepen met een gezamenlijke propositie. Het Ministerie van OCW heeft verschillende opties om dit te stimuleren, maar die zijn door ons niet nader onderzocht.

Niet alleen in de uitvoering, ook in het beleid kan de afstemming worden versterkt.

Afstemming en samenhang beleid leesbevordering en bestrijding laaggeletterdheid

Onder leesbevordering verstaan wij de programmatische en structurele leesbevorderingsactiviteiten door Kunst van Lezen (gefinancierd uit het Actieplan Kunst van Lezen 2012 - 2015) en de Stichting Lezen

(gefinancierd vanuit de BIS). Onder bestrijding laaggeletterdheid verstaan wij de taakuitvoering door met name de Stichting Lezen & Schrijven in het kader van het Actieplan Laaggeletterdheid 2012 - 2015. Met de tweede uitvoerder van het Actieplan Laaggeletterdheid 2012 - 2015 - Steunpunt Volwasseneneducatie - zien wij vanuit het leesbevorderingsbeleid dermate weinig overeenkomsten en raakvlakken dat wij deze hier buiten beschouwing hebben gelaten.

Overeenkomsten en verschillen in de aanpak van leesbevordering en bestrijding laaggeletterdheid

Het voornaamste verschil tussen Stichting Lezen en Kunst van Lezen enerzijds en Stichting Lezen & Schrijven anderzijds ligt in hun focus. Waar Stichting Lezen en Kunst van Lezen zich richten op leesbevordering, richt Stichting Lezen & Schrijven zich op de bestrijding van laaggeletterdheid. Als gevolg daarvan is de inzet van Stichting Lezen en Kunst van Lezen met name preventief en vooral gericht op kinderen en - in mindere mate - hun ouders, terwijl Stichting Lezen & Schrijven met name curatief te werk gaat en zich vooral richt op volwassenen (waaronder ook ouders van kinderen). Een ander belangrijk verschil tussen de aanpak Kunst van Lezen enerzijds en de laaggeletterdheidsaanpak anderzijds is de rol van de bibliotheken. In de aanpak Kunst van Lezen wordt nadrukkelijk gewerkt via de bibliotheken die vervolgens de producten uit de Kunst van Lezen-aanpak uitrollen in hun eigen werkgebied. In de laaggeletterdheidsaanpak zijn bibliotheken niet persé dé centrale partner maar één van de partners.

Overeenkomsten zijn te vinden in de doelgroepen van Stichting Lezen / Kunst van Lezen en Stichting Lezen & Schrijven. Hoewel de organisaties zich ultiem op verschillende doelgroepen richten - respectievelijk kinderen en volwassenen - maken ze voor een deel wel gebruik van dezelfde *intermediaire* doelgroepen om hen te bereiken. Het gaat dan met name om bibliotheken, gemeenten, kinderopvangorganisaties, zorg- en welzijnsinstellingen (CJG) en kraamzorgorganisaties. Daarnaast zijn er overeenkomsten in de in de activiteiten en aanpak: beide aanpakken richten zich (onder meer) op netwerkvorming, op opleiding en training van intermediaire doelgroepen, op voorleesactiviteiten en op monitoring en onderzoek.

Doublures en versnippering

Van doublures is ons inziens sprake als Stichting Lezen en Kunst van Lezen enerzijds en Stichting Lezen & Schrijven anderzijds dezelfde organisaties benaderen met een zelfde propositie. Daarvan lijkt thans alleen sprake op het gebied van voorleesactiviteiten, maar deze activiteiten lijken elkaar niet te bijten. Daarnaast dient te worden opgemerkt dat er in het verleden een doublure was in de opleiding van pedagogisch medewerkers. Toen Stichting Lezen & Schrijven erachter kwam dat Kunst van Lezen ook dergelijke trainingen aanbood, is Stichting Lezen & Schrijven naar eigen zeggen gestopt met deze trainingen. Dat deze doublure kon ontstaan, wijden wij aan het gebrek aan afstemming waarvan toen sprake was.

Hoewel we niet veel doublures zien, merken we wel op dat er een risico is op versnippering. Wij krijgen de indruk dat de organisaties niet altijd volledig op de hoogte zijn van waar de ander met welke propositie bezig is. Daardoor worden kansen om maximaal gebruik te maken van elkaars netwerk en (intermediaire) doelgroepen gezamenlijk te benaderen met één integrale propositie niet altijd benut en gaat mogelijke synergie verloren.

Op dit moment is er reeds sprake van afstemming tussen Stichting Lezen en Kunst van Lezen enerzijds en Stichting Lezen & Schrijven anderzijds. In het licht van de eerder genoemde constatering is (meer) structurele afstemming van belang, zowel op directieniveau als op uitvoerend niveau. Op basis daarvan kunnen partijen tot synergie in de taakuitvoering komen en meer gezamenlijk optrekken richting intermediaire doelgroepen met een gezamenlijke propositie. Zo zou bijvoorbeeld aan de kinderopvang één gecombineerd product aan kunnen worden geboden: én leesbevordering voor de kinderen in de opvang én een aanpak van de (eventuele) laaggeletterdheid onder de pedagogisch medewerkers en de ouders. Ook richting scholen, gemeenten en bibliotheken kunnen mogelijk gezamenlijke proposities worden gemaakt.

Aanbeveling 9: *We bevelen het Ministerie van OCW aan om verdere samenwerking en afstemming in de uitvoering (tussen Stichting Lezen en Kunst van Lezen enerzijds en Stichting Lezen & Schrijven anderzijds) te stimuleren.*

Mede op basis van de gesprekken met betrokkenen zien wij hiervoor verschillende mogelijkheden, gecategoriseerd van minder naar meer ingrijpend:

- Vanuit het Ministerie van OCW aangeven dat er meer afstemming en samenhang op uitvoerend niveau moet plaatsvinden op het vlak van leesbevordering en de bestrijding van laaggeletterdheid en de betrokken partijen vragen daar een voorstel voor te doen.
- Een actieplan op het gebied van leesbevordering niet alleen bij Stichting Lezen en SIOB beleggen, maar het aantal 'programmahouders' vergroten (bijvoorbeeld met Stichting Lezen & Schrijven).
- Eén gezamenlijk actieplan laaggeletterdheid en leesbevordering maken, alleen vanuit het Ministerie van OCW of in samenwerking met bijvoorbeeld de ministeries van SZW en VWS.
- Betrokken organisaties (waaronder Stichting Lezen, SIOB en Stichting Lezen & Schrijven) gezamenlijk een voorstel laten indienen voor uitvoering van dat actieplan.
- Betrokken organisaties gezamenlijk een subsidie geven voor de uitvoering van een actieplan (in plaats van aparte subsidies aan elk van hen).
- Stichting Lezen en Stichting Lezen & Schrijven - en eventueel partijen daaromheen - stimuleren samen te gaan, bijvoorbeeld door aan subsidietoekenning de voorwaarde van fusie te koppelen.

Elk van deze opties heeft voor- en nadelen. Het valt buiten de scope van dit onderzoek deze nader te onderzoeken en hierover aanbevelingen te doen. Wel merken we op dat nader onderzoek op dit punt gerechtvaardigd en noodzakelijk lijkt te zijn gegeven de constatering met betrekking tot de overeenkomsten in de (intermediaire) doelgroepen en de signalen over meer mogelijkheden tot synergie.

Aanbeveling 10: *Niet alleen in de uitvoering, maar ook in het beleid bevelen wij meer afstemming aan (zowel departementaal als interdepartementaal).*

Op interdepartementaal niveau is een samenwerking op het gebied van taal gestart via de oprichting van een interdepartementale werkgroep waarin de ministeries van OCW, SZW en VWS deelnemen. Wij adviseren deze samenwerking verder te intensiveren. Specifieke aandachtspunten daarbinnen zijn dat de betrokken departementen (1) een overzicht creëren van alle activiteiten, initiatieven en impulsen die op het vlak van taal bestaan (overigens: aan dat overzicht wordt reeds gewerkt) (2) met elkaar afstemmen in het geval activiteiten of doelgroepen overlappen en (3) nieuwe activiteiten, initiatieven en impulsen toetsen aan reeds bestaande activiteiten, initiatieven en impulsen. Ook bevelen wij meer afstemming aan tussen de directies binnen het Ministerie van OCW die zich bezig houden met laaggeletterdheid (MBO), leesbevordering (Media en Creatieve Industrie) en taalonderwijs (PO en VO). Die samenwerking zou moeten zien op dezelfde punten als de interdepartementale samenwerking: overzicht creëren, afstemmen en toetsen. Concreet gaat het daarbij om meer samenhang tussen leesbevordering, de bestrijding van laaggeletterdheid en taalonderwijs.

Uit onze gesprekken maken wij op dat er mogelijk nog beleidsmatige en/of financiële barrières zijn, bijvoorbeeld als het gaat om de mate waarin bibliotheken gebruik kunnen maken van VVE-budgetten. Wij bevelen aan deze barrières nader te onderzoeken en deze waar mogelijk en nuttig weg te nemen.

2.6 Welke conclusies en aanbevelingen kunnen aan het voorgaande worden verbonden ten aanzien van de door OCW in te zetten middelen?

Conclusie: Kunst van Lezen voldoet aan een aantal belangrijke condities waarvan wij veronderstellen dat ze van belang zijn voor een eventuele continuering van de rijksfinanciering: draagvlak, wetenschappelijke evidentie en cofinanciering door anderen dan het Rijk.

Voor het bepalen van de hoogte van een eventuele toekomstige Rijksbijdrage aan Kunst van Lezen geven we een aantal overwegingen mee, waaronder de overweging om de hoogte in relatie te zien tot de middelen die reeds beschikbaar worden gesteld voor bestrijding van laaggeletterdheid, het voorkomen van onderwijsachterstanden en het VVE.

Ten eerste constateren wij dat Kunst van Lezen nu en in de toekomst voldoet aan een aantal belangrijke condities waarvan wij veronderstellen dat ze van belang zijn voor een eventuele continuering van de rijksfinanciering, namelijk:

- Dat er veel draagvlak is voor de producten en diensten die onderdeel uitmaken van de Kunst van Lezen-aanpak, specifiek voor BoekStart en dBoS.
- Dat naast het Rijk (dat jaarlijks € 2,85 mln. bijdraagt) ook provinciale en lokale stakeholders tijd, energie en middelen in de aanpak stoppen.
- Dat er reeds veel wetenschappelijk evidentie is over het belang van lezen, voorlezen en de rol van ouders hierin. Deze evidentie ligt ten grondslag aan de beleidstheorie van BoekStart en dBoS.
- Dat er wetenschappelijk onderzoek wordt uitgevoerd naar de effecten van BoekStart en dBoS op grond waarvan BoekStart en dBoS kunnen worden geoptimaliseerd.
- Dat de verwachting is dat er in 2015 meer wetenschappelijke evidentie beschikbaar zal zijn voor de effectiviteit van de producten van Kunst van Lezen.
- Dat BoekStart en dBoS nog niet 'klaar' zijn. Er zijn nog diverse opgaven waaraan de komende periode invulling kan worden gegeven. Die opgaven zijn al in de eerder gedane aanbevelingen genoemd en bevatten de volgende gebieden: kwantitatieve uitbreiding (meer bibliotheken laten meedoen, BoekStart-inspanningen richting lage SES intensiveren), kwalitatieve uitbreiding (bijvoorbeeld bij dBoS meer aanwezigheid van de leesconsulent en leesbevorderingsactiviteiten en aandacht voor marketing en digitalisering), monitoring, verankering en financiering en tot slot samenwerking (in beleid en in uitvoering).

Daarnaast constateren we dat het eventueel wegvallen van rijksfinanciering het risico met zich meebrengt dat uitrol van de projecten BoekStart en dBoS stagneert. Zo geeft een aantal bibliotheken aan zich in het geval van het wegvallen van de rijksfinanciering te zullen moeten beraden over continuering van BoekStart en dBoS. Ze geven aan dat dit niet te maken heeft met de door hen veronderstelde meerwaarde van BoekStart en dBoS, maar met de kosten die dan mogelijk voor hen toenemen.

Voorts geven wij een aantal overwegingen mee voor het bepalen van de hoogte van een eventuele toekomstige Rijksbijdrage aan Kunst van Lezen:

- Het bedrag dat beschikbaar wordt gesteld door het Ministerie van OCW aan het Actieplan Kunst van Lezen 2012 - 2015 en daarmee aan onder meer BoekStart en dBoS (thans € 2,85 mln. per jaar) moet in relatie worden gezien met de middelen die beschikbaar worden gesteld voor het voorkomen van onderwijsachterstanden en in het licht van VVE. In dat licht merken we op dat sinds 2011 het Ministerie van OCW jaarlijks €261 mln. over alle onderwijsachterstandsgemeenten verdeelt. Daarbovenop wordt €95 mln. per jaar beschikbaar gesteld om taalachterstanden bij peuters en pedagogisch medewerkers in de G37 terug te dringen. In 2014 en 2015 wordt extra geld (€ 4,7 mln. per jaar) voor VVE ter beschikking gesteld voor nog eens 86 middelgrote gemeenten met de meeste doelgroepkinderen.

- Het bedrag zou afhankelijk gemaakt kunnen worden van de mate waarin BoekStart en dBoS erkende interventies blijken te zijn. Concreet betekent dit dat de bijdrage hoger is naarmate de effectiviteit van de interventies aantoonbaar hoger is, mede in vergelijking tot de effectiviteit van andere interventies. Dit vereist continuering van monitoring en wetenschappelijk onderzoek. 'Erkend' betekent in dit geval dat een bepaalde mate van effectiviteit is aangetoond. Dit is naar analogie van de aanpak voor bestrijding van overgewicht onder jongeren, waarbij de interventies die kunnen worden ingezet kunnen worden erkend door een Erkenningscommissie waarmee een overzicht is ontstaan van erkende interventies.
- Het bedrag voor leesbevordering (preventief effect) zou in een goede verhouding moeten staan tot de investeringen in laaggeletterdheid (curatief effect). De ervaring op tal van beleidsterreinen (zoals zorg en veiligheid) leert overigens dat het lastig is deze balans objectief te bepalen. De vraag die de beleidsmaker zich op dit punt ook zou moeten stellen is of het de beleidsmaker zou moeten zijn die deze balans voorschrijft (door subsidie te oormerken voor enerzijds leesbevordering en anderzijds laaggeletterdheidsbestrijding) of dat de balans door de uitvoerders (partijen die subsidie krijgen) moet worden gezocht vanuit hun kennis en expertise van de uitvoeringspraktijk en vanuit de premisse dat het geld dan flexibel daar kan worden ingezet waar de opbrengst het grootst is.

Tot slot merken we op dat - als het Rijk kiest voor continuering van de financiering van de activiteiten die in het programma Kunst van Lezen worden uitgevoerd - het om inhoudelijke redenen voor de hand ligt om direct duidelijkheid en zekerheid te geven over de rijksfinanciering voor een periode van vier jaar. Daarmee wordt duidelijkheid en zekerheid geboden aan Kunst van Lezen, de bibliotheken en de intermediaire doelgroepen zoals gemeenten, kinderopvangorganisaties, consultatiebureaus en onderwijsinstellingen daarachter zodat deze partijen betere lange termijn beslissingen kunnen nemen.

1. Inleiding

In dit inleidende hoofdstuk geven wij allereerst een korte omschrijving van de aanleiding, de achtergrond en het doel van dit onderzoek. Vervolgens geven we een weergave van de onderzoeksvragen en de scope van het onderzoek. Daarna lichten wij de belangrijkste elementen van onze aanpak toe. Wij sluiten dit hoofdstuk af met een leeswijzer.

1.1. Aanleiding en achtergrond

Leesbevordering, taalonderwijs en bestrijding van laaggeletterdheid hangen nauw met elkaar samen

De bewindspersonen van OCW, SZW en VWS hebben het voornemen de samenhang in het beleid op het gebied van leesbevordering, bestrijding laaggeletterdheid en taalonderwijs te versterken en zullen gezamenlijk de Tweede Kamer daarover in het voorjaar van 2015 een beleidsbrief sturen.

Leesbevordering, taalonderwijs en bestrijding van laaggeletterdheid hebben met elkaar gemeen dat zij zich richten op de geletterdheid. Bij taalonderwijs en de bestrijding van laaggeletterdheid ligt het accent meer – op de techniek van het lezen die respectievelijk binnen- en buitenschools wordt bevorderd. Dit beleid ressorteert onder de onderwijsdirecties van het Ministerie van OCW.

Aanvullend op het taalonderricht in het onderwijs wordt leesbevorderingsbeleid door de cultuurdirecties uitgevoerd, dat zich richt op het stimuleren van de leesmotivatie, de leesvaardigheid en de leesfrequentie via de kennismaking met de wereld van literatuur en het boek. Doelstelling van het leesbevorderingsbeleid is versterking van de leescultuur. Deze leesbevordering vindt plaats via:

- Structurele bekostiging in het kader van de Basisinfrastructuur (BIS) van Stichting Lezen.
- Programmatische stimulering door middel van het programma Kunst van Lezen.

Op dit moment bevindt het programma Kunst van Lezen zich in zijn tweede periode

Om het literaire lezen te bevorderen is in 2008 gestart met het programma Kunst van Lezen 2008 - 2011. Het programma wordt uitgevoerd door Stichting Lezen in samenwerking met het Sectorinstituut Openbare Bibliotheken (SIOB, wiens taken per 1 januari 2015 zijn overgegaan naar de Koninklijke Bibliotheek. De programma-coördinatie is belegd bij SIOB. Er is inmiddels een vervolg aan het programma gegeven met het Actieplan Kunst van Lezen 2012 - 2015.

Actielijnen in Kunst van Lezen 2008 - 2011 (Kunst van Lezen 1) waren:

- BoekStart: bevorderen van het voorlezen aan baby's en dreumesen en verhoging van het aantal babyleden van de bibliotheek.
- Bibliotheek op de basisschool: creëren van een ideale lees- en mediaomgeving op school.
- Cultuurhistorische canon: verstrekken van informatie en materialen over de canon aan scholen.
- Netwerken: vormen van strategische leesbevorderingsnetwerken op het niveau van bibliotheekdirecteuren en managementteams.

De hoofdonderdelen van het Actieplan Kunst van Lezen 2012 - 2015 (Kunst van Lezen 2) zijn:

- BoekStart: voor baby's en in de kinderopvang;
- Bibliotheek op School (dBoS): voor het primair onderwijs en het voortgezet onderwijs;

- Leesbevorderingsnetwerken: op lokaal, regionaal en landelijk niveau;
- Landelijke campagnes zoals '2013: het jaar van het voorlezen'.

De focus van de evaluatie ligt op Kunst van Lezen 2.

Het Actieplan Laaggeletterdheid 2012 - 2015 is de pendant van het programma Kunst van Lezen

Het Actieplan Laaggeletterdheid 2012 - 2015 is op te vatten als de culturele pendant van het Actieplan Kunst van Lezen (dat zich richt op leesbevordering). In september 2011 is het 'Actieplan Laaggeletterdheid 2012 - 2015: Geletterdheid in Nederland' aan de Tweede Kamer aangeboden. Naast de aanpassing van wet- en regelgeving rondom volwasseneneducatie bevat het Actieplan Laaggeletterdheid 2012 - 2015 verschillende maatregelen voor de implementatie en ondersteuning van het laaggeletterdheidsbeleid. Het beleid is gericht op de aanpak van laaggeletterdheid. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het volgen van een lees- en schrijftraining onder begeleiding van vrijwilligers, taalregisseurs en taaltrainers². Dit Actieplan vormt een vervolg op het Aanvalsplan Laaggeletterdheid 2006 - 2010 'Van A tot Z betrokken'. Parallel aan de voorliggende evaluatie van het programma Kunst van Lezen is een evaluatie van het Actieplan Laaggeletterdheid 2012 - 2015 uitgevoerd.

Deze evaluatie vindt plaats terwijl Kunst van Lezen nog loopt

De Minister van OCW heeft het voornemen om samen met de ministeries SZW en VWS in het voorjaar van 2015 een beleidsbrief over de bevordering van samenhang in het beleid op het gebied van leesbevordering, bestrijding laaggeletterdheid en onderwijs naar de Tweede Kamer te sturen. Daarom is besloten de evaluatie van het leesbevorderingsprogramma Kunst van Lezen al in 2014 te laten plaatsvinden. Kunst van Lezen loopt echter tot en met 2015. De oordelen en aanbevelingen - zeker voor zover die zien op de mate waarin de doelstellingen van Kunst van Lezen zijn behaald - dienen dan ook in dat licht gezien te worden.

1.2. Doelstelling en vraagstelling

Het doel van dit evaluatieonderzoek is 1) het toetsen van de effectiviteit van het tot nu toe gevoerde leesbevorderingsbeleid, 2) aanknopingspunten bieden voor een zo effectief mogelijke toekomstige aanpak en 3) in kaart brengen welke verbindingen gelegd kunnen worden met het beleid inzake laaggeletterdheid en het taalonderwijs (de O-poot).

Het Ministerie van OCW heeft twee hoofdonderzoeksvragen en een aantal bijbehorende deelonderzoeksvragen meegegeven:

1. Welke conclusies kunnen worden getrokken uit de door Stichting Lezen opgestelde Feitenrelaas omtrent het bereik en - voor zover mogelijk - de effectiviteit van Kunst van Lezen in de periode 2008 - 2014?
 - 1.1 In welke mate zijn de beoogde activiteiten uitgevoerd?
 - 1.2 In hoeverre zijn de beoogde intermediaire doelgroepen (bibliotheken, docenten ed.) bereikt?
 - 1.3 Voor zover mogelijk: wat is het effect geweest op de leescultuur, wat betreft leesmotivatie, de leesvaardigheid en de leesfrequentie?

² Taaltrainers kunnen zowel professionals als vrijwilligers zijn.

2. Kunnen de efficiëntie en effectiviteit van Kunst van Lezen worden vergroot, ook in relatie tot het structurele leesbevorderingsbeleid en het beleid ter bestrijding van laaggeletterdheid; en zo ja, hoe en welke middelen zijn daarvoor nodig?
 - 2.1 Doelgroepen: Hoe wordt de Kunst van Lezen-aanpak beoordeeld door de beoogde intermediaire doelgroepen (bibliotheken, docenten ed.)? Kan de effectiviteit van de doelgroepenkeuze worden verbeterd, mede gelet op het BIS-advies 2013 - 2016 van de Raad voor Cultuur en het recente raadsadvies over de vaste boekenprijs; en zo ja, hoe?
 - 2.2 Samenwerking: Hoe beoordelen de medeoverheden, het onderwijsveld en andere betrokken partijen de samenwerking? Kan de effectiviteit van deze samenwerking worden verbeterd; en zo ja, hoe?
 - 2.3 Verankering: Biedt de Kunst van Lezen-aanpak voldoende basis voor verankering; en zo neen, hoe kan deze verankering worden verstevigd? Met verankering wordt hier bedoeld dat de activiteiten na afloop van de stimulering door partijen worden voortgezet, doordat deze een structurele plaats hebben gekregen in hun activiteiten en de financiering daarvan.
 - 2.4 Structureel en programmatisch leesbevorderingsbeleid: In hoeverre is de gekozen programmatisch invulling van Kunst van Lezen 1+2 effectief in combinatie met de structurele leesbevordering in het kader van de BIS?
 - 2.5 Vergelijking met de aanpak qua beleidsinstrumentatie bij bestrijding van de laaggeletterdheid: Wat zijn de overeenkomsten en verschillen in aanpak, is er sprake van onnodige doublures of versnippering; en op welke terreinen moet een betere afstemming plaatsvinden met het oog op meer samenhang tussen de culturele en de onderwijscomponenten van het beleid?
 - 2.6 Welke conclusies en aanbevelingen kunnen aan de beantwoording van vraag 2.1 t/m 2.5 worden verbonden ten aanzien van: Het te voeren beleid op het gebied van de leesbevordering en het streven naar meer samenhang in het OCW-beleid op het gebied van 'geletterdheid'? De door OCW in te zetten middelen?

Ten aanzien van de scope van dit onderzoek geldt dat het onderzoek zich met name richt op Kunst van Lezen 2012-2015. Voorts wordt opgemerkt dat de evaluatie van de structurele leesbevorderingsactiviteiten van Stichting Lezen buiten de scope valt.

1.3. Aanpak

In het kader van dit onderzoek zijn documenten geanalyseerd, waaronder een rapportage van de programmahouders zelf (Stichting Lezen en SIOB) waarin zij feitelijke gegevens verstrekken omtrent het bereik en - voor zover mogelijk - de effectiviteit van Kunst van Lezen. Daarnaast hebben in totaal 37 gesprekken plaatsgevonden met relevante stakeholders (zie bijlage 1 voor een overzicht). Het gaat om:

- Fysieke gesprekken met enkele centrale stakeholders, zoals Kunst van Lezen, Stichting Lezen, SIOB, Stichting Lezen & Schrijven en de ministeries van OCW en SZW.
- Geplande telefonische interviews met andere relevante betrokken stakeholders.
- Niet-geplande telefonische interviews met stakeholders die werkzaam zijn in met name de uitvoeringspraktijk. Hier ging het met name om gesprekken met medewerkers van bibliotheken en PSO's die betrokken zijn bij de uitrol van de producten BoekStart en dBoS en gesprekken met

medewerkers van intermediaire doelgroepen (zoals kinderopvangorganisaties, consultatiebureaus en scholen).

Op basis daarvan zijn de feiten en percepties (opvattingen van stakeholders) per onderzoeksvraag geëxpliciteerd. Deze feiten en percepties hebben aan de basis gestaan van onze oordelen en aanbevelingen. De oordelen en aanbevelingen zijn getoetst bij Kunst van Lezen en bij de begeleidingscommissie bestaande uit vertegenwoordigers van het Ministerie van OCW (zie bijlage 1 voor een overzicht).

1.4. Leeswijzer

In de hoofdstukken 2 en 3 behandelen wij deelvragen 1.1 tot en met 2.6. Daarbij hanteren wij steeds de driedeling van feiten, percepties en oordelen. In bijlage 1 is een overzicht opgenomen van onze gesprekspartners. Bijlage 1 geeft tevens weer welke leden er in de begeleidingscommissie hebben plaatsgenomen. Bijlage 2 geeft een documentenanalyse weer van het Actieplan Kunst van Lezen 2012 - 2015 en het Feitenrelaas van Kunst van Lezen. De laatste bijlage (3) gaat in op de overeenkomsten tussen Stichting Lezen en Kunst van Lezen enerzijds en Stichting Lezen & Schrijven anderzijds.

2. Hoofdvraag 1: Bereik en effect van Kunst van Lezen

In dit hoofdstuk staat hoofdvraag 1 centraal, namelijk: Welke conclusies kunnen worden getrokken uit de door Stichting Lezen opgestelde rapportage omtrent het bereik en - voor zover mogelijk - de effectiviteit van Kunst van Lezen in de periode 2008 - 2014? Deelvragen 1.1 tot 1.3 vallen onder hoofdvraag 1.

2.1. Uitvoering activiteiten

In deze paragraaf staat de volgende onderzoeksvraag centraal: In welke mate zijn de beoogde activiteiten uitgevoerd?

2.1.1. Feitelijke beschrijving

De doelstelling van Kunst van Lezen is om eind 2015 'voor een breed gedragen structurele leesbevorderingsaanpak voor jeugd 0 - 18 jaar te staan'. Om deze doelstelling te behalen wordt ingezet op 1) taalstimulering door leesbevordering en onderzoek, 2) communicatiecampagnes en deskundigheidsbevordering (HRM en certificering) en 3) de Leescoalitie. Om de doelstelling van Kunst van Lezen te behalen worden activiteiten uit Kunst van Lezen 1 (2008 - 2011) in Kunst van Lezen 2 voortgezet onder drie programmalijnen (in plaats van de vier programmalijnen in Kunst van Lezen 1³).

In het Actieplan Kunst van Lezen 2012 - 2015 worden activiteiten beschreven per programmalijn (figuur 1). De programmalijnen zijn als volgt:

- BoekStart (0 - 4 jaar). Deze lijn bestaat uit BoekStart voor baby's en BoekStart in de kinderopvang. Onder kinderopvang worden zowel kinderdagverblijven als peuterspeelzalen verstaan.
- De Bibliotheek op School (4 - 18 jaar). Deze lijn bestaat uit de Bibliotheek op School in het basisonderwijs (PO) voor kinderen in de leeftijd 4 - 12 jaar en uit de Bibliotheek op School in het voortgezet onderwijs (VO) voor kinderen van 12 - 18 jaar.
- Netwerken Leesbevordering. Het gaat hier om netwerken op landelijk, regionaal en lokaal niveau.

³ De programmalijn cultuurhistorische canon is ondergebracht in de programmalijn aangaande de Bibliotheek op School.

Figuur 1. Programmalijnen Kunst van Lezen 2.

In het Feitenrelaas van Kunst van Lezen⁴ wordt per programmalijn aangegeven welke activiteiten zijn verricht, hoe de samenwerking vorm heeft gekregen, welke expertise is opgebouwd en welke evidentie hiervoor te vinden is. In bijlage 2 is een totaaloverzicht te vinden waarin de in het Actieplan Kunst van Lezen 2012 - 2015 beoogde activiteiten en resultaten zijn vergeleken met de gerealiseerde activiteiten en resultaten. Hierna wordt een korte opsomming gegeven van de belangrijkste activiteiten die zijn uitgevoerd per programmalijn.

BoekStart voor baby's en in de kinderopvang

- Inmiddels doet 99,4% van de bibliotheken mee aan BoekStart voor baby's en 62,5% van de bibliotheken aan BoekStart in de kinderopvang.
- Kunst van Lezen verstuurt brieven via gemeenten en consultatiebureaus naar ouders. Veel ouders hebben een brief thuis ontvangen over de mogelijkheid om een BoekStartkoffer op te komen halen bij de bibliotheek voor hun pasgeboren baby. Bij het ophalen van de koffer wordt de baby direct lid gemaakt van de bibliotheek.
- Er zijn websites voor ouders en professionals ontwikkeld samen met een sociale media strategie.
- Er zijn twee promotionele acties uitgevoerd door kinderboekhandels met betrekking tot BoekStartboeken.
- Kinderopvanglocaties hebben een BoekStartkoffer ontvangen van Kunst van Lezen die ze kunnen gebruiken bij het voorlezen van de kinderen.
- Er zijn cursussen ontwikkeld en aangeboden voor bibliotheekmedewerkers en pedagogisch medewerkers over BoekStart.
- Er is een Monitor BoekStart in de kinderopvang ontwikkeld waarbij het (voor)leesklimaat en de (voor)leesmotivatie wordt onderzocht.
- Kunst van Lezen ondersteunt een meerjarig wetenschappelijk onderzoek dat momenteel nog loopt naar de effecten van BoekStart.

De Bibliotheek op School PO en VO (incl. canon)

- Inmiddels doet 74% van de bibliotheken mee aan dBoS PO en 5% aan dBoS VO.
- Er is een jeugdboekenlijst met titels ontwikkeld die zijn gekoppeld aan leesplein.nl en literatuurplein.nl.
- Er zijn diverse scholingsprogramma's ontwikkeld voor verschillende niveaus. Zo is er een programma voor MBO+ waarmee leesconsulenten worden opgeleid. Er is een bijscholingsmodule informatievaardigheden op HBO-niveau ontwikkeld en een HBO-training ontwikkeld voor educatief specialisten.

⁴ Kunst van Lezen (2014). Feitenrelaas Kunst van Lezen. September 2014.

- Er is een Monitor de Bibliotheek op School ontwikkeld die jaarlijks wordt verricht. Daarnaast lopen er twee wetenschappelijk studies, namelijk het onderzoek naar effecten van de Bibliotheek op School in Den Bosch en een onderzoek naar dBoS in de wijk Oosterwei in Gouda.
- Er is een stimuleringsregeling ingesteld om de bibliotheek een actieve rol te laten spelen binnen het VO.
- Kunst van Lezen heeft workshops voor leerkrachten en een congres voor mediathecarissen georganiseerd.

Netwerken

- De Campagne Leesbevorderingsnetwerken is in 2012, 2013 en 2014 uitgevoerd en bestaat uit een workshoptraject (waaraan drie tot acht Bibliotheken tegelijkertijd deelnemen) en een conferentie op provinciaal niveau. In 2012 hebben er twee workshops strategische netwerken plaatsgevonden, in 2013 vier workshops en in 2014 drie workshops. In totaal waren er 160 deelnemers die bestonden uit directeuren, PSO-betrokkenen, educatief specialisten, educatieve stakeholders en overige MT-leden. Daarnaast zijn er vier strategische conferenties in 2013 en drie strategische conferenties in 2014 georganiseerd. In totaal heeft 26% van de basisbibliotheken meegedaan aan de workshops. Het doel van de Campagne is om Bibliotheken via op maat samengestelde workshops te ondersteunen bij de strategische en bedrijfsmatige omslag die nodig is om een groter en duurzaam bereik te realiseren van het educatieve programma in het algemeen en BoekStart in de kinderopvang en de Bibliotheek op School in het bijzonder. De Campagne kan worden gezien als het startpunt voor het ontwikkelen van lokale en provinciale leesbevorderingsnetwerken.
- Op lokaal, provinciaal en landelijk niveau wordt samengewerkt op het vlak van leesbevordering. Als voorbeeld van provinciale samenwerking geldt de stichting Samenwerkende PSO's Nederland (SPN) die de uitvoering van dBoS PO begeleidt en voorbereidingen treft voor uitvoering van de dBoS VO. En diverse provinciebesturen ondersteunen educatieve programma's van de PSO om Bibliotheken mee te laten doen aan (onderdelen van) BoekStart in de kinderopvang en dBoS. Op landelijk niveau kan de samenwerking in de Leescoalitie worden genoemd, die in 2012 is ontstaan. Mede daardoor is op landelijk niveau de strategische samenwerking rond lezen, leesbevordering en bestrijding laaggeletterdheid geïntensiveerd.

Daarnaast zijn er activiteiten uit het Actieplan Kunst van Lezen 2012 - 2015 die tot op heden nog niet zijn uitgevoerd, in mindere mate zijn uitgevoerd of anders dan beoogd zijn uitgevoerd. Een voorbeeld van dat laatste is het doorontwikkelen van de ontwikkelde netwerk cursus voor het middenkader in de bibliotheek naar een HBO-variant voor directies van bibliotheken. Deze cursus is omgezet in workshops behorende bij de campagne leesbevorderingsnetwerken. Een voorbeeld van een activiteit die in mindere mate is uitgevoerd dan was beoogd, is de uitrol van dBoS in het VO. Dit bevindt zich nog in de pilotfase in het VMBO. In bijlage 2 is een totaaloverzicht te vinden waarin de in het Actieplan Kunst van Lezen 2012 - 2015 beoogde activiteiten en resultaten zijn vergeleken met de gerealiseerde activiteiten en resultaten.

2.1.2. Percepties

In deze paragraaf geven we de beelden neer die we hebben opgehaald uit de gesprekken. Omwille van de leesbaarheid hebben we deze beelden geclusterd per programmalijn.

BoekStart voor baby's en in de kinderopvang

De BoekStartkoffer is volgens bijna alle stakeholders het hart van het project en werkt goed. De perceptie van vrijwel alle personen die we hiernaar gevraagd hebben is dat de uitrol is geslaagd en er nu verder de diepte in kan worden gegaan. Over het algemeen zijn de opvattingen dus positief. Desalniettemin heeft een aantal gesprekspartners een kanttekening geplaatst. Een enkeling ervaart de kosten van de koffer (ongeveer € 10, - per koffer die thans overigens uit de rijksmiddelen wordt gefinancierd) als relatief hoog. Daarnaast missen

verschillende gesprekspartners een digitale component bij BoekStart. Kunst van Lezen geeft aan dat reeds digitale componenten zijn binnen BoekStart, zoals de leesapp Leesplein. Ook merken sommige partijen op dat er nog kan worden nagedacht over een differentiatie tussen doelgroepen. Een enkeling stelt de vraag hoe lang het BoekStartkofferconcept nog houdbaar is. Op het bereiken van de juiste doelgroepen wordt in paragraaf 2.2 en 3.1 verder ingegaan.

De verbinding van BoekStart met de boekhandels is nog minimaal maar lijkt in ontwikkeling. De uitrol van BoekStart in de kinderopvang verloopt volgens betrokkenen niet zo snel als verwacht en heeft tijd nodig.

De Bibliotheek op School PO en VO

Bibliotheken hebben naast de Bibliotheek op School ook andere activiteiten die zij uitvoeren met scholen: In de Jaarpeiling 2013 van SIOB⁵ hebben alle bibliotheken aangegeven op één of meer deelgebieden samen te werken met basisscholen. Bibliotheken en scholen die niet mee doen aan dBoS hebben daarom vaak toch wel een samenwerking (maar niet in de vorm van dBoS). De Bibliotheek op School PO heeft volgens betrokken bibliotheken en Provinciale Service Organisaties (PSO's) geleid tot een professionaliseringsslag bij bibliotheken en scholen. Voorheen waren er allerlei verschillende initiatieven en daar is meer een lijn in gekomen: meer standaardisering, minder het wiel opnieuw uitvinden.

Sommige bibliotheken ervaren dBoS als een keurslijf waar zij zich aan moeten houden terwijl andere bibliotheken dBoS juist als flexibel zien omdat ze kunnen 'shoppen' in het concept. Flexibiliteit en maatwerk zijn dan ook termen die worden gebruikt voor de gewenste toekomst van dBoS.

Over de invulling van de Bibliotheek op School PO wordt in een onderzoek van SIOB⁶ opgemerkt dat de leesconsulent een belangrijke rol speelt bij de uitrol van de Bibliotheek op School. De leesconsulent is een werknemer van de bibliotheek die namens de bibliotheek met de basisscholen contacten onderhoudt. Bij het merendeel van de bibliotheken (81%) zijn één of meer leesconsulenten aanwezig. Echter, één op de zes leesconsulenten bezoekt de basisscholen waarmee de bibliotheek samenwerkt niet. De leesconsulenten die wel op scholen komen, bezoeken die vaak maar kort (gemiddeld tussen de een en drie uur per week).

Netwerken

Bibliotheken zien zichzelf als 'verbinders' die aansluiting zoeken bij andere organisaties om gezamenlijk een aanpak te ontwikkelen. De activiteiten die Kunst van Lezen organiseert op het gebied van netwerken worden positief beoordeeld door zowel PSO's als door bibliotheken. Daarbij wordt echter de kanttekening geplaatst dat het niet eenvoudig is voor bibliotheken om de opbrengsten van workshops en conferenties uiteindelijk te verzilveren. Een kritische noot op de leesbevorderingsnetwerken komt vanuit enkele bibliotheken die stellen reeds veel samenwerking te hebben met andere organisaties en daarom geen toegevoegde waarde zien voor de netwerkactiviteiten die Kunst van Lezen aanbiedt.

⁵ SIOB (2014). Jaarpeiling 2013: samenwerking bibliotheken en primair onderwijs. Verkregen via <http://www.siob.nl/over-siob/nieuws/jaarpeiling-2013-samenwerking-bibliotheken-en-primair-onderwijs/item2631>.

⁶ SIOB (2014). Jaarpeiling 2013: samenwerking bibliotheken en primair onderwijs. Verkregen via <http://www.siob.nl/over-siob/nieuws/jaarpeiling-2013-samenwerking-bibliotheken-en-primair-onderwijs/item2631>.

2.1.3. Conclusies

Het programma Kunst van Lezen loopt nog tot eind 2015. Bij het beoordelen van de mate waarin de activiteiten uit het Actieplan Kunst van Lezen 2012 - 2015 zijn uitgevoerd, dient hiermee rekening gehouden te worden.

De belangrijkste kernactiviteiten uit het Actieplan Kunst van Lezen 2012 - 2015 zijn reeds uitgevoerd:

- De activiteiten ten behoeve van de verdere uitrol van BoekStart en de Bibliotheek op School PO zijn verricht. Inmiddels doen - op één na - alle bibliotheken mee met BoekStart voor baby's en doet 62,5% van de bibliotheken mee met de uitrol van BoekStart in de kinderopvang. Aan de Bibliotheek op School PO doet inmiddels 74% van de bibliotheken aan mee.
- Er zijn voor zowel bibliotheekpersoneel als voor intermediaire doelgroepen (pedagogisch medewerkers in de kinderopvang, leerkrachten in het onderwijs) opleidingen en cursussen ontwikkeld die gerelateerd zijn aan BoekStart en dBoS (zowel leesbevordering als mediawijsheidsbevordering). Zo zijn bijvoorbeeld ongeveer 1.600 medewerkers van bibliotheken getraind met betrekking tot voorlezen aan baby's en het ontvangen van baby's en ouders in de bibliotheek. Daarnaast hebben ongeveer 40 BoekStart trainers en 95 bibliotheekmedewerkers een train-de-trainer-opleiding gevolgd. Daardoor kunnen zij nu zelf andere bibliotheekmedewerkers opleiden. Ten behoeve van dBoS zijn er inmiddels 100 bibliotheekmedewerkers die een cursus over het vormen van leesbeleid op scholen kunnen geven. Zo'n 2.500 leescoördinatoren hebben deze cursus reeds gevolgd. Daarnaast zijn er 294 leesconsultanten opgeleid.
- Er is uitvoering gegeven aan monitoring en effectonderzoek. Er is in 2014 een monitor gestart over BoekStart in de kinderopvang waarmee de 'evidence based aanpak' van Kunst van Lezen wordt ondersteund. Ook dBoS PO wordt gemonitord. Daarnaast wordt wetenschappelijk onderzoek (mede in opdracht van Kunst van Lezen) verricht waarmee nog meer zicht ontstaat op de mogelijke effecten van de aanpak.
- Het concept van leesbevorderingsnetwerken is uitgerold. Op regionaal en lokaal niveau zijn in het kader van leesbevorderingsnetwerken 14 workshops gehouden (waaraan in totaal 41 basisbibliotheken hebben deelgenomen) en zijn in het kader van deze workshops zeven strategische conferenties georganiseerd. Op landelijk niveau wordt in de Leescoalitie samengewerkt bij campagnes voor leesbevordering (Jaar van het Voorlezen in 2013, Vaders voor Lezen in 2014).

Voor een beperkt aantal activiteiten uit het Actieplan Kunst van Lezen 2012 - 2015 geldt dat ze tot op heden nog niet zijn uitgevoerd, in mindere mate zijn uitgevoerd, anders zijn uitgevoerd of minder snel dan vooraf was beoogd zijn uitgevoerd. Een aantal voorbeelden hiervan:

- De Bibliotheek op School Voortgezet Onderwijs bevindt zich nog in de pilotfase in het VMBO. Daarmee loopt de uitrol van dit product langzamer dan was beoogd in het Actieplan Kunst van Lezen 2012 - 2015.
- Het in samenwerking met BNL (nu de KB) ontwikkelen van een servicepakket voor het VO en MBO en het implementeren hiervan in het schooljaar 2014 - 2015 voor dBoS schuift zeker een jaar op.
- De netwerkcursus voor het middenkader in de bibliotheek is niet naar een HBO-variant voor directies van bibliotheken doorontwikkeld. In plaats daarvan zijn er workshops georganiseerd die horen bij de Campagne Leesbevorderingsnetwerken.

2.2. Bereik doelgroepen

In deze paragraaf staat de volgende onderzoeksvraag centraal: In hoeverre zijn de beoogde intermediaire doelgroepen (bibliotheken, docenten ed.) bereikt?

2.2.1. Feitelijke beschrijving

Onder intermediaire doelgroepen verstaan we 'de mensen die de boodschap moeten overbrengen aan de ultieme doelgroepen'. De bibliotheek is één van die intermediaire doelgroepen, maar vormt ook het schakelpunt naar achterliggende intermediaire doelgroepen zoals gemeenten, kinderopvangorganisaties, consultatiebureaus en basisscholen. Hierna wordt het bereik van de intermediaire doelgroepen geschetst voor elk van de programmalijnen.

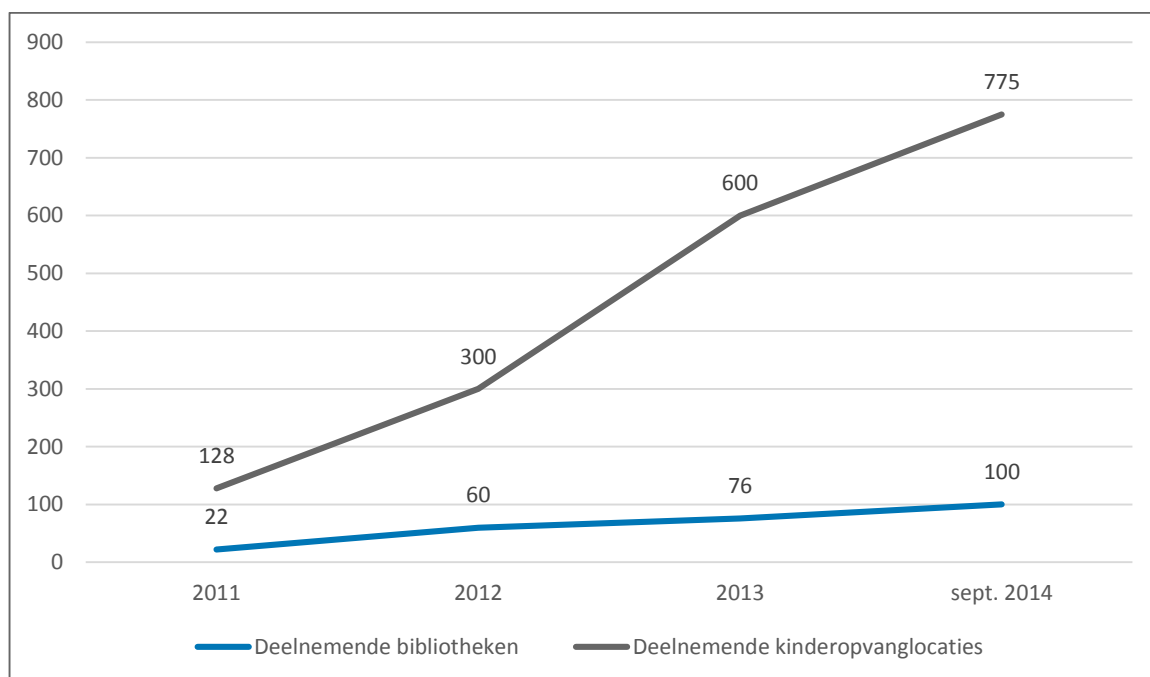
BoekStart voor baby's is nagenoeg overal in het land uitgerold. In 2011 deden 136 basisbibliotheken met 721 vestigingen mee met BoekStart. In augustus 2014 was dat aantal gestegen naar 159 basisbibliotheken met al hun 809 vestigingen. Van de 160 basisbibliotheken die Nederland op dit moment telt doen er dus 99,4% mee met het project. Thans ontvangt 88% van de baby's een brief die wordt verstuurd door de gemeente of een waardebon die wordt verstrekt door het consultatiebureau. Met die brief of waardebon kunnen zij de BoekStartkoffer ophalen in de bibliotheek. Als de BoekStartkoffer wordt opgehaald worden baby's automatisch lid van de bibliotheek en krijgen ouders een rondleiding in de bibliotheek en ontvangen tips over de beschikbare collectie (bijvoorbeeld door de BoekStarthoek). Van de ouders die een brief ontvangen haalt thans 40% de BoekStartkoffer op. In grote steden is het ophaalpercentage overigens lager dan het gemiddelde: 25 tot 30% van de aangeschreven ouders haalt de BoekStartkoffer op. Het beoogde bereik van 65% van de Nederlandse baby's voor eind 2015 zit in augustus 2014 op een bereikpercentage van bijna 32%. Het beoogde bereik van 65% wordt dus nog lang niet gehaald.

Ter vergelijking: in 2011 ontving 61% van de baby's een brief. Het percentage ouders dat de koffer ophaalde, was vergelijkbaar met het percentage dat dat nu doet (ca. 40%). Het aantal ouders dat een brief of waardebon ontvangt neemt dus toe, maar de mate waarin die ouders tot actie overgaan, blijft min of meer gelijk.

Uit de Leesmonitor (2013)⁷ blijkt overigens dat 11% van de Nederlandse bevolking bekend is met de naam BoekStart.

BoekStart in de kinderopvang is gestart in 2012 nadat er in 2011 pilotprojecten hebben plaatsgevonden. Onderstaande figuur laat het aantal deelnemende bibliotheken en kinderopvanglocaties zien.

⁷ Stichting Lezen (2013). Leesmonitor. Activiteiten leesbevordering. Verkregen via <http://www.leesmonitor.nu/activiteiten-leesbevordering>.

Figuur 2. Aantal deelnemende bibliotheken en kinderopvanglocaties in Nederland bij BoekStart in de kinderopvang.

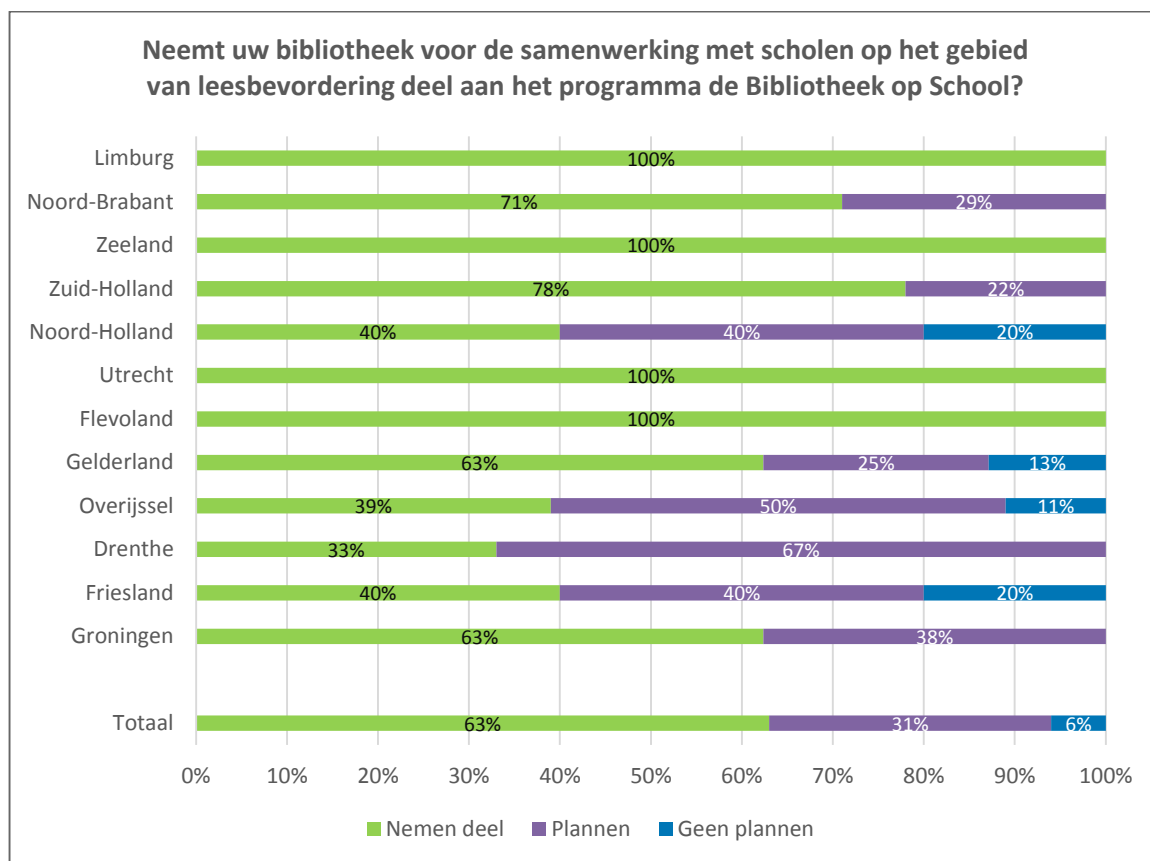
In 2014 doen 100 van de 160 basisbibliotheken (62,5%) mee aan BoekStart in de kinderopvang. Zij bereiken daarmee 775 kinderopvanglocaties. Dit is bijna 13% van het totaal aantal kinderopvanglocaties in Nederland⁸. Opvallend is dat in 2013 - 2014 er een stijging is van zo'n 30% van het aantal deelnemende bibliotheken, maar slechts een stijging van een kleine 20% van kinderopvanglocaties. De stijging van 2011 - 2012 valt te verklaren doordat er in 2011 enkel pilotprojecten waren waarna BoekStart in de kinderopvang in 2012 van start is gegaan.

De ambitie is om in 2015 in 50% van de kinderopvanginstellingen binnen het werkgebied van 65% van de basisbibliotheken het project aan te bieden. Verwacht wordt dat die 65% van de basisbibliotheken bereikt wordt. Onduidelijk is of in die werkgebieden dan ook 50% van de kinderopvanginstellingen bereikt zal worden: thans is dat ongeveer 20%.

De Bibliotheek op School PO is in de periode 2008 tot en met 2011 als pilot uitgevoerd door 46 basisbibliotheken en op 173 scholen. Vanaf 2012 is het project in zijn huidige vorm van start gegaan. Daarbij is aangesloten bij andere samenwerkingsinitiatieven die reeds bestonden tussen bibliotheken en scholen. In 2012 deden 93 basisbibliotheken en 1.278 scholen mee. In 2013 steeg dit naar 108 basisbibliotheken en 1.717 scholen. In augustus 2014 is dit aantal verder gestegen naar 119 van de 160 basisbibliotheken die met 2.383 van de 6.323 scholen meedoen. De ambitie in het Actieplan Kunst van Lezen 2012 - 2015 is dat in 2015 50% van de leerlingen op het basisonderwijs wordt bereikt. In augustus 2014 is 38% van de leerlingen bereikt. In 2015 wordt door Kunst van Lezen nader onderzocht in hoeverre het beoogde bereik van 50% van de leerlingen in Nederland haalbaar is.

⁸ Cijfers berekend op basis van aantal deelnemende kinderopvanglocaties sinds september en totaal aantal kinderopvanglocaties in Nederland in augustus.

Overigens kan er ook samenwerking tussen bibliotheek en school plaatsvinden zonder dat de partijen meedoen aan de Bibliotheek op School. In de Jaarpeiling 2013 van SIOB⁹ hebben alle bibliotheken aangegeven op één of meer deelgebieden samen te werken met basisscholen. Uit cijfers van Kunst van Lezen zelf blijkt dat voor de Bibliotheek op School werd geïntroduceerd ruim 90% van de scholen reeds samenwerkte met de bibliotheek.¹⁰ De drie gebieden waarop de meeste samenwerking plaatsvindt volgens de Jaarpeiling 2013, zijn ‘activiteiten’, ‘collectie’ en ‘expertise’. Daarnaast is onderzocht door SIOB in welke mate bibliotheken die nu nog niet deelnemen plannen hebben om deel te gaan nemen aan het programma de Bibliotheek op School. De figuur hierna (figuur 3) geeft hiervan de resultaten weer per provincie. De Jaarpeiling 2013 stelt: ‘Van alle Bibliotheken neemt bijna twee derde (63%) deel aan het programma de Bibliotheek op School; bij bijna een derde van de Bibliotheken (31%) bestaan plannen om te gaan deelnemen terwijl 6% aangeeft geen plannen tot deelname te hebben. Bibliotheken die aangeven geen plannen tot deelname te hebben, treffen we aan in de provincies Friesland, Overijssel, Gelderland en Noord-Holland’. Hierbij moet worden opgemerkt dat deze figuur een momentopname betreft op grond van informatie die in 2013 is verstrekt door bibliotheken, en dat de situatie thans kan zijn veranderd. Zo is bijvoorbeeld bekend dat er in Zuid-Holland thans ten minste één bibliotheek is die naar eigen zeggen momenteel bewust niet meedoet aan dBoS en daar ook geen plannen voor heeft, terwijl de antwoordcategorie ‘rood’ bij deze provincie niet voorkomt.

Figuur 3. Deelname aan het programma de Bibliotheek op School. Bron: SIOB (2014). Jaarpeiling 2013.

⁹ SIOB (2014). Jaarpeiling 2013: samenwerking bibliotheken en primair onderwijs. Verkregen via <http://www.siob.nl/over-siob/nieuws/jaarpeiling-2013-samenwerking-bibliotheken-en-primair-onderwijs/item2631>.

¹⁰ Kunst van Lezen (2013). Jaarpeiling de Bibliotheek op School 2012. Verkregen via http://www.kunstvanlezen.nl/index.html?page_id=4101&newsItemId=811. Kunst van Lezen (2014). Jaarpeiling 2013: samenwerking Bibliotheken en primair onderwijs. Verkregen via http://www.kunstvanlezen.nl/index.html?page_id=4101&newsItemId=1029.

De Bibliotheek op School VO is in 2013 van start gegaan. Dit project bevindt zich momenteel nog in de pilotfase. In de tweede helft van 2013 en de eerste helft van 2014 zijn er negen pilots ontwikkeld en gestart. In deze fase ligt de focus op het VMBO. Uitbreiding naar andere niveaus is gepland. De verwachting is dat de gestelde ambitie (in 2015 een bereik van 35% van de leerlingen in Nederland) niet haalbaar is gegeven de stand van zaken op dit moment.

Netwerken is het laatste onderdeel van Kunst van Lezen. In 2012 zijn er twee workshops gehouden over strategische netwerken. Hieraan namen twee PSO's, zeven basisbibliotheken en andere stakeholders deel. In 2013 zijn er 9 van deze workshops georganiseerd waaraan onder andere zeven PSO's en 27 basisbibliotheken deelnamen. Tot en met augustus 2014 zijn er twee workshops georganiseerd waar onder andere twee PSO's en zeven basisbibliotheken en andere stakeholders aan deelnamen. Hierbij is het van belang om op te merken dat er per workshop ruimte was voor de deelname van maximaal vier basisbibliotheken. De ambitie is dat in 2015 80% van de basisbibliotheken samenwerkt met een (lokale) overheid en instellingen binnen een leesbevorderingsnetwerk.

2.2.2. Percepties

Bibliotheken en PSO's zijn in algemene zin tevreden over de mate waarin de intermediaire doelgroepen bereikt worden. De kracht van Kunst van Lezen zit volgens hen in de landelijke, collectieve aanpak die kan worden uitgerold op lokaal niveau. Ook stellen de bibliotheken en PSO's dat hun contacten (scholen en docenten) aangeven enthousiast te zijn over de producten. Tegelijkertijd geven bibliotheken, PSO's en andere organisaties aan dat het bereik van BoekStart voor baby's en in de kinderopvang bij de doelgroepen met een lage SES nog enigszins beperkt lijkt te zijn. Kunst van Lezen zelf geeft aan dat zij zich hier nu op richt (bijvoorbeeld via BoekStart in de kinderopvang en via de consultatiebureaus) en zich hier in de toekomst nog meer op zal richten.

Sommige bibliotheken geven aan bewust niet mee te doen met dBoS. Redenen die zij noemen om niet mee te doen zijn:

- De kosten voor dBoS zijn niet gering en het introduceren van schoolbibliotheken kan daarom consequenties hebben voor bijvoorbeeld het in stand kunnen houden van wijkbibliotheken (in grote steden) of dorpsbibliotheken (in landelijk gebied). In de prioriteitstelling wordt door sommige bibliotheken (soms vanwege bezuinigingen) voorrang gegeven aan behoud van bestaande vestigingen. Daarbij wordt ook benadrukt dat er nog een leven na het PO (en het VO is) en dat er ook dan een laagdrempelige bibliotheek in de nabijheid beschikbaar moet zijn.
- Een bibliotheek geeft aan lezen juist uit de educatieve setting te willen halen, omdat lezen leuk moet zijn en lezen moet leiden tot leesplezier. Het concept van dBoS past daar volgens deze bibliotheek niet bij.

De beelden van de bibliotheken over de regionale/lokale netwerkvorming via Kunst van Lezen zijn divers:

- Enkele van de bibliotheken die (nog) niet hebben deelgenomen aan deze netwerkactiviteiten geven aan dat ze al in (meerdere) netwerken actief zijn en dat voor hen deze programmalijn van Kunst van Lezen te weinig toegevoegde waarde heeft. Ook zijn er signalen dat niet alle bibliotheken bekend zijn met deze programmalijn van Kunst van Lezen.
- Enkele bibliotheken geven aan wel te hebben deelgenomen maar dat de uiteindelijke implementatie van de oogst van de workshop en conferenties nog aandacht behoeft. Met andere woorden: de verankering van de resultaten vindt daar nog niet voldoende plaats.
- Enkele bibliotheken geven aan wel te hebben deelgenomen en ook aanpassingen te hebben gedaan en te hebben geleerd van de inzichten die zijn geboden over netwerkvorming.

2.2.3. Conclusies

Wij constateren dat het bereik onder de beoogde intermediaire doelgroepen niet onverdienlijk is, ook al worden niet alle kwantitatieve targets uit het Actieplan Kunst van Lezen 2012 - 2015 behaald. Bij deze constatering hebben we laten meewegen dat de kwantitatieve targets naar onze mening relatief ambitieus zijn opgesteld en dat bibliotheken ondanks bezuinigingsoperaties en ondanks de tijd en energie die nodig is voor andere majeure operaties zoals de digitalisering, toch in relatief groten getale de producten en diensten uit de programmalijnen zijn gaan uitrollen.

De tabel hierna geeft een overzicht van het bereik onder de intermediaire doelgroepen. In de eerste kolom zijn de vijf programmalijnen opgenomen. In de tweede kolom is vervolgens aangegeven hoeveel procent van de basisbibliotheken thans meedoet. In de derde kolom is aangegeven wat de participatie is in de werkgebieden van de bibliotheken die meedoen. In de laatste kolom is vervolgens het overall - bereik in Nederland te zien: de mate waarin de doelgroep in heel Nederland participeert.

Het Actieplan Kunst van Lezen 2012 - 2015 bevat concrete doelen (targets) die zijn beoogd bij de afronding van het Actieplan Kunst van Lezen 2012 - 2015 eind 2015. Bij de gekleurde vakken in onderstaande tabel is sprake van een target in het Actieplan Kunst van Lezen 2012 - 2015. Dit target is in de tabel telkens tussen haakjes vermeld. De kleur groen betekent 'nu al behaald'. De kleur oranje betekent 'nog niet behaald, maar de verwachting is dat het doel eind 2015 zal zijn behaald'. De kleur rood betekent 'nog niet behaald en de verwachting is dat het doel eind 2015 ook nog niet zal zijn behaald'.

	Percentage basisbibliotheken dat product uitrolt in eigen werkgebied	Participatie achterliggende doelgroep in actieve werkgebieden	Percentage bereik achterliggende doelgroep
BoekStart voor baby's	99,4% (159) (doel 155)	Circa 1 op 3 ouders	32% (van de geboortes) (doel 65%)
BoekStart in de kinderopvang	62,5% (doel 65%)	Circa 1 op de 5 opvanglocaties	13% (van de opvanglocaties) (doel 37,5% ¹¹)
dBoS op PO	74%	Circa 1 op de 2 scholen	38% (van de scholen) (doel 50%)
dBoS op VO	5%	Pilotfase	Niet bekend, maar <5% van de scholen (doel 35%)
Leesbevorderingsnetwerken	26%	Niet bekend	Doel bereikt ¹² (doel 80% werkt samen)

Tabel 2. Bereik beoogde intermediaire doelgroepen Kunst van Lezen.¹³

¹¹ BoekStart in de kinderopvang is in 2015 ingevoerd in 50% van de kinderopvanginstellingen binnen het werkgebied van 65% van de basisbibliotheken = 37,5%.

¹² Bij BoekStart voor baby's werken bibliotheken samen met gemeenten en consultatiebureaus. Dit bereik is 99,4%. Het is dus waarschijnlijk dat het doel van 80% werkt samen via netwerken is bereikt.

¹³ Kunst van Lezen heeft aangegeven het bereik van de doelgroepen nu anders te interpreteren dan dat het staat omschreven in het oorspronkelijke Actieplan Kunst van Lezen 2012 - 2015.

Hierna volgt een specifieke toelichting op het bereik per actielijn.

BoekStart voor baby's

De ambitie in het Actieplan Kunst van Lezen 2012 - 2015 om eind 2015¹⁴ 155 basisbibliotheken in ten minste één vestiging te voorzien van BoekStart voor baby's is eind 2014 al gerealiseerd: 159 van de 160 basisbibliotheken doen inmiddels mee. De basisbibliotheken die mee doen, doen mee met alle vestigingen, in totaal 809. Er is thans één bibliotheek die niet meedoet.

De ambitie om 65% van de Nederlandse baby's te bereiken is nog niet gerealiseerd en het ligt ook niet in onze verwachting dat deze ambitie eind 2015 bereikt zal zijn. Op basis van de cijfers van Kunst van Lezen blijkt dat in 2013 88% van de ouders is aangeschreven (in 2011 bedroeg dit percentage 61%, wat duidt op een verbetering). Van de in 2013 aangeschreven ouders heeft ongeveer 40% de BoekStartkoffer opgehaald in de bibliotheek. Dat percentage is vrijwel gelijk gebleven ten opzichte van 2011. Het totaalbereik is thans 32% van de geboortes (aantal opgehaalde BoekStartkoffers gedeeld door het aantal pasgeborenen), ruim onder het te bereiken doel van 65%.

Wij verwachten niet dat met de bestaande aanpak - versturen van brieven door gemeenten en uitdelen van vouchers door consultatiebureaus - het bereik vergroot kan worden naar 65% van de Nederlandse baby's; hiervoor is aanvullende actie nodig. Wij doen hiertoe twee aanbevelingen:

- Marketing van BoekStart verder verbeteren door de opbrengsten van voorlezen voor kinderen duidelijker voor het voetlicht te brengen en ouders en kinderen te stimuleren door concrete en haalbare doelen mee te geven. '15 minuten per dag voorlezen' is zo'n concreet en haalbaar doel dat meer centraal gesteld zou kunnen worden. Deze boodschap zou meer zichtbaar kunnen zijn in bibliotheekvestigingen, in de BoekStartmaterialen (zoals op de BoekStartkoffer) en op andere plekken ('in your face'). Bewustwording en handelingsperspectief zijn immers belangrijke factoren voor het realiseren van de gewenste gedragsverandering.
- Voorlezen gemakkelijker maken door ouders (en andere doelgroepen) in aanvulling op de BoekStartkoffer een Voorleesapp¹⁵ te bieden die stimuleert om iedere dag 15 minuten voor te lezen. N.B. de app is niet een app die door een kind zelf moet worden bediend, maar is een app die is bedoeld om ouders te helpen om op gemakkelijke wijze een voorleesverhaal te vinden en hen te stimuleren om iedere dag 15 minuten aan voorlezen te besteden.¹⁶ Deze aanbeveling is niet zozeer gericht aan Kunst van Lezen zelf als wel aan Bibliotheek.nl (en per 1 januari 2015 de Koninklijke Bibliotheek). Dat het tactiele element van lezen voor baby's (het kunnen aanraken van boekjes) van groot belang is, zou naar onze mening geen reden moeten zijn om niet in aanvulling op 'fysieke materialen' digitaal voorlezen te stimuleren. Immers, digitaal brengt voordelen met zich mee (bijvoorbeeld dat doelgroepen die zelf de taal minder goed beheersen de voorleesfunctie kunnen gebruiken, dat het aanbod aan content kan

¹⁴ In het Actieplan Kunst van Lezen 2012 - 2015 staat per abuis een doel voor 2012 genoteerd, dit had 2015 moeten zijn en is dus ook zo opgenomen in het onderzoek.

¹⁵ Bijvoorbeeld een app met iedere dag suggesties voor een voorleesverhaal, al dan niet af te stemmen op het interessegebied van een kind of af te stemmen op wat het kind de voorafgaande dagen heeft gedaan of juist de komende dagen zal gaan doen.

¹⁶ Tot de leeftijd van twee jaar wordt geadviseerd zo min mogelijk gebruik te maken van tablets en televisie, omdat dit voor kinderen van deze leeftijd geen meerwaarde geeft. Bovendien gaat het ten koste van de tijd die ze nodig hebben voor de ontwikkeling van de hersenen door te spelen en te leren in de werkelijke wereld. Vanaf twee jaar kunnen tablets en televisie een verrijking bieden in hun groeiproces, namelijk in hun spel. Begeleiding van een volwassene is daarbij noodzakelijk om met taal aan te geven wat kinderen ervaren. Bron: SIOB, De Bibliotheek, BoekStart en digitale media 2-4 jaar.

worden ververst zonder dat ouders daarvoor naar de bibliotheek hoeven te gaan, et cetera). Overigens dient hierbij te worden opgemerkt dat er reeds diverse digitale producten en diensten zijn waarnaar wordt gerefereerd door BoekStart en dat Bibliotheek.nl op de website diverse apps per leeftijdscategorie (waaronder ook 0 - 6 jaar) heeft gereviewd, maar dat het bestaande aanbod het voor ouders nog niet veel gemakkelijker maakt om voor te lezen. Dergelijke voorleesapps zouden ook kunnen worden toegesneden op specifieke doelgroepen: ouders, leerkrachten basisonderwijs¹⁷, leerkrachten voortgezet onderwijs, pedagogisch medewerkers in de kinderopvang/VVE¹⁸ en leerlingen (PO en VO).

Een kanttekening bij het huidige bereik van BoekStart voor baby's is dat het product vooral ouders lijkt te bereiken die een lage drempel tot de bibliotheek ervaren en die het belang van lezen zelf al redelijk hoog inschatten (doelgroep 'hoge SES'¹⁹). De doelgroep 'lage SES' is lastiger te bereiken, er worden inspanningen op gericht maar wat de precieze balans is tussen het bereik van enerzijds de lage SES en anders de hoge SES is nog niet voldoende duidelijk.²⁰ Ook op dit punt geven we daarom twee aanbevelingen:

- Onderzoek in welke mate doelgroepen met een lage SES worden bereikt met BoekStart voor baby's en in de kinderopvang. Dit beeld kan bijvoorbeeld worden gevormd door bijvoorbeeld bibliotheken de adresgegevens te analyseren van de ouders die een BoekStartkoffer komen ophalen.
- Expliciteer vervolgens een strategie op dit punt en verricht op grond van die strategie eventueel additionele inspanningen op het beter bereiken van de doelgroepen met een lage SES, bijvoorbeeld door nog structureler samen te werken met organisaties die in nauw contact staan met die doelgroep (zoals de VoorleesExpress²¹) en door nog duidelijker aanwezigheid op plekken waar laaggeletterde ouders komen en kunnen worden aangesproken en gestimuleerd (zoals consultatiebureaus, welzijnsorganisaties, et cetera).

BoekStart in de kinderopvang

De ambitie in het Actieplan Kunst van Lezen 2012 - 2015 is om BoekStart in de kinderopvang in 2015 ingevoerd te hebben in 50% van de kinderopvanginstellingen binnen het werkgebied van 65% van de basisbibliotheken. Bij benadering gaat het bij deze doelstelling dus om het bereiken van 37,5% van de kinderopvanglocaties (50% van 65%). Thans wordt bijna 13% van de kinderopvanglocaties bereikt²² (775 locaties van de in totaal 6.150

¹⁷ Een voorleesapp voor leerkrachten van basisscholen, die per maand suggesties geeft over wat voor te lezen waarbij variëteit centraal staat. Van belang is namelijk dat het kind lezen leuk gaat vinden. De kinderboekenweek werkt in dat opzicht goed. Idee gebaseerd op input van een leerkracht wiens school niet meedoet met dBoS, maar die aangeeft te merken dat leerlingen die kennismaken met verhaal dat ze leuk vinden vaak wel de stap nemen naar het lezen van een boek (en het halen van dit boek bij de bibliotheek).

¹⁸ Bijvoorbeeld: eens mee experimenteren met een kinderopvangketen die zich daarop wil profileren (in plaats van landelijke uitrol).

¹⁹ SES staat voor de Sociaal Economische Status positie die iemand inneemt in de sociale hiërarchie, gemeten aan de hand van opleiding, inkomen of beroepsstatus.

²⁰ Uit tussenresultaten uit het onderzoek van Adriana Bus blijkt dat er een veel lagere participatiegraad is tussen laagopgeleide en hoogopgeleide ouders.

²¹ Kunst van Lezen voert reeds gesprekken met de VoorleesExpress over de inbedding binnen BoekStart in de kinderopvang, de Bibliotheek op School en over het verbinden van aanpak en deze waar mogelijk te integreren, met name ook binnen de kinderopvang.

²² Berekend op basis van 775 deelnemende kinderopvanglocaties sinds september van de in totaal 6.150 kinderopvanglocaties in augustus in Nederland.

kinderopvanglocaties in Nederland) en dus is de doelstelling nog niet bereikt. Kinderopvangorganisaties blijken lastiger te bereiken dan vooraf was verwacht, behalve daar waar gemeenten hier in het beleid expliciet aandacht aan geven.

Omdat de jaarlijkse groei van het aantal bereikte kinderopvanglocaties fors is, verwachten wij dat het percentage nog verder zal stijgen. Echter, op grond van extrapolatie én weging van de signalen over de uitrol achten we de kans dat de doelstelling eind 2015 niet is bereikt groter dan de kans dat die wel is bereikt. Hierbij dient te worden opgemerkt dat inmiddels 100 van de 160 Basisbibliotheken (62,5%) meedoen aan BoekStart in de kinderopvang en dat op grond van extrapolatie de verwachting is dat de doelstelling van 65% deelname onder de bibliotheken ruimschoots zal worden bereikt.

BoekStart in de kinderopvang is een aanvulling op BoekStart voor baby's, te meer omdat hiermee ook kinderen kunnen worden bereikt waarvan de ouders niet voorlezen en/of niet hebben gereageerd op BoekStart voor baby's. Echter, in dat licht dient te worden opgemerkt dat door wijzigingen in de tegemoetkoming voor de kosten van kinderopvang het mogelijk is dat de doelgroep lage SES relatief minder gebruik is gaan maken van kinderopvang. Daarom moet mogelijk meer aandacht worden gegeven aan de andere plekken waar de doelgroep lage SES komt (bijvoorbeeld consultatiebureaus, kraamzorgorganisaties en wijkteams van gemeenten).

dBoS in het PO

De ambitie in het Actieplan Kunst van Lezen 2012 - 2015 is dat eind 2015 50% van de leerlingen op het PO wordt bereikt. Thans wordt 38% bereikt, waarbij de kanttekening dient te worden geplaatst dat in dit cijfer leerlingen in Amsterdam en Den Haag niet zijn meegerekend terwijl deze bibliotheken wel een uitgebreid palet aan producten en diensten bieden aan scholen in hun werkgebied (maar niet onder de noemer van dBoS en niet door een collectie aan te bieden op de school zelf). Bij extrapolatie van de uitrolgegevens in combinatie met de signalen over de uitrol, achten we de kans dat de doelstelling eind 2015 is bereikt groter dan de kans dat de doelstelling dan nog niet is bereikt.

Sommige bibliotheken doen overigens bewust niet mee met dBoS. Redenen die zij noemen om niet mee te doen zijn enerzijds dat de kosten voor dBoS niet gering zijn en anderzijds dat de bibliotheek lezen juist uit de educatieve setting wil halen.

De kwantitatieve doelstelling lijkt weliswaar te worden gehaald, maar minstens zo belangrijk is het om een kwalitatieve analyse te maken van de wijze waarop dBoS op de scholen is uitgerold. Uit de percepties blijkt dat deelnemers de aanwezigheid van bibliotheekmedewerkers in de school (zogenaamde leesconsulenten²³) om activiteiten voor leerkrachten en leerlingen te begeleiden belangrijk vinden om tot de gewenste resultaten te komen, maar dat dit in de praktijk maar 'mondjesmaat' voorkomt.

Het voorgaande is volgens betrokkenen een consequentie van het gegeven dat maar in zeer weinig gevallen de benodigde bijdrage voor volledige uitrol van de dBoS (namelijk € 45,- per leerling per jaar, die doorgaans opgebracht dient te worden uit de driehoek school, bibliotheek en gemeente) ook daadwerkelijk beschikbaar is.

Op grond van het voorgaande bevelen we bibliotheken en Kunst van Lezen aan om bij het beschikbaar komen van de uitkomsten van wetenschappelijk onderzoek (opnieuw) in gesprek te gaan met gemeenten en basisscholen. Bij die gesprekken kan dan worden bezien welke mate van dienstverlening scholen willen afnemen gegeven de resultaten die met de aanpak worden bereikt. Immers, thans zijn vooral de kosten van

²³ Dit zijn bibliotheekmedewerkers die namens de bibliotheek contact onderhouden met basisscholen.

het concept inzichtelijk gemaakt, maar is nog onvoldoende bekend over de precieze resultaten van de dBoS - aanpak.

dBoS in het VO

De ambitie in het Actieplan Kunst van Lezen 2012 - 2015 is dat eind 2015 35% van de leerlingen op het VO wordt bereikt. De verwachting is dat de gestelde ambitie niet haalbaar is. dBoS op het VO bevindt zich thans nog in de pilotfase, waarbij de focus op het VMBO ligt.

De uitrol in het VO is overigens veel ingewikkelder dan die in het PO en wel om twee redenen. Ten eerste is het VO zeer gevarieerd (van VMBO tot VWO) en is de noodzaak tot maatwerkoplossingen daardoor groter dan in het PO. Daarnaast hebben de bibliotheken met het VO van oudsher veel minder sterke relaties dan met het PO. Vanuit die uitgangspositie is het lastiger om het product 'aan de man te brengen'.

Afhankelijk van de uitkomsten van de pilot en de effecten ervan, zal een plan moeten worden gemaakt met betrekking tot de vraag 'hoe nu verder'. Dit kan leiden tot het doorontwikkelen van dBoS VO naar een brede uitrol, maar het kan ook leiden tot aanpassingen in het concept dBoS VO.²⁴

Netwerkvorming

Bij netwerkvorming dient onderscheid te worden gemaakt tussen regionale/lokale netwerkvorming en landelijke netwerkvorming.

Vanaf 2012 hebben op regionaal/lokaal niveau 13 workshops en 7 strategische conferenties plaatsgevonden. Hieraan hebben 41 van de 160 basisbibliotheken deelgenomen (26%). De ambitie in het Actieplan Kunst van Lezen 2012 - 2015 is dat in 2015 80% van de basisbibliotheken samenwerkt met een (lokale) overheid en instellingen binnen een leesbevorderingsnetwerk. Omdat reeds 99,4% van de bibliotheken meedoet met BoekStart voor baby's en dit programma lokale samenwerking vergt (met bijvoorbeeld een gemeente en consultatiebureau) is deze doelstelling de facto bereikt.

De beelden van de bibliotheken over de regionale/lokale netwerkvorming via Kunst van Lezen zijn divers. Eind 2012 is op landelijk niveau de Leescoalitie opgericht. Daarmee is een platform gecreëerd voor samenwerking tussen een aantal landelijke organisaties die (vanuit hun eigen invalshoek en/of achterban) actief zijn op het gebied van lezen. Via de Leescoalitie zijn landelijke campagnes uitgevoerd.

2.3. Effect op leescultuur

In deze paragraaf wordt - voor zover mogelijk - bekeken: Wat is het effect geweest op de leescultuur, wat betreft leesmotivatie, de leesvaardigheid en de leesfrequentie?

2.3.1. Feitelijke beschrijving

Beantwoording van deze vraag geschiedt in twee stappen. Ten eerste is de vraag hoe de leescultuur (leesmotivatie, leesvaardigheid, leesfrequentie) zich de afgelopen jaren heeft ontwikkeld: is die leescultuur verbeterd of juist verslechterd? Vervolgens is de vraag of en in welke mate Kunst van Lezen de leescultuur heeft beïnvloed: zijn ouders, baby's, kinderen en jongeren onder invloed van BoekStart en dBoS meer gaan (voor)lezen en zijn de lees- en taalprestaties daardoor verbeterd? Onder leescultuur wordt in dit rapport

²⁴ Hierbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan prioritering voor bepaalde onderwijsniveaus waarbij wordt aangesloten bij gegevens van Stichting Lezen & Schrijven over waar risico's op laaggeletterdheid het grootst zijn.

verstaan 1) leesmotivatie (ook wel leesplezier of leesattitude genoemd), 2) leesvaardigheid en 3) leesfrequentie.

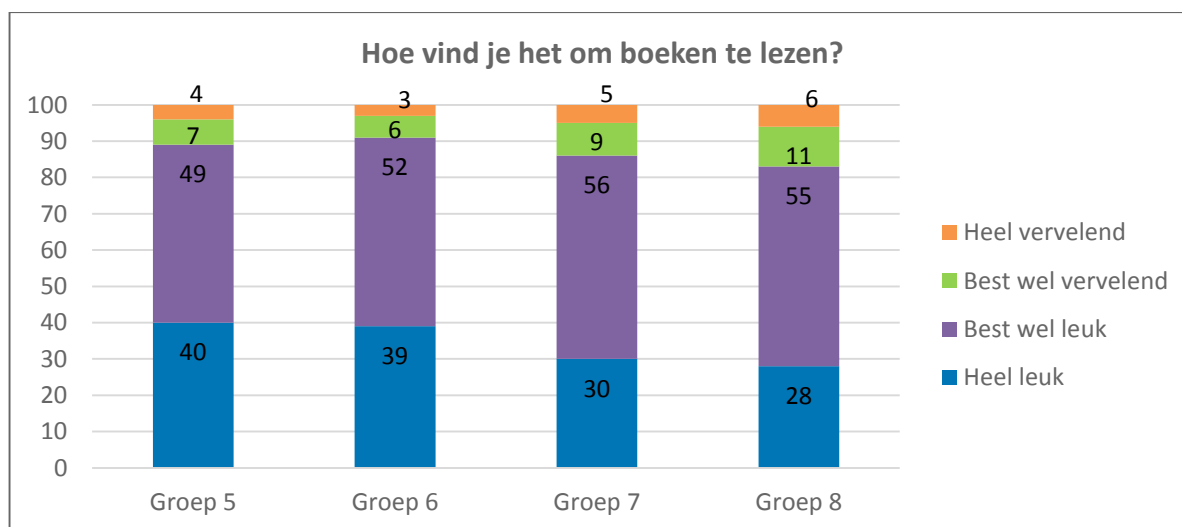
Veranderingen leescultuur

In verschillende onderzoeken - zowel onderzoeken uitgevoerd door Kunst van Lezen en Stichting Lezen als door andere partijen - kan informatie gevonden worden over de leescultuur. Het gaat dan zowel om onderzoeken van Kunst van Lezen (Monitor Bibliotheek op School, gestart in 2011) en Stichting Lezen (Leesmonitor) als om onderzoeken van andere partijen. We merken op dat Kunst van Lezen in 2014 ook gestart is met de Monitor BoekStart in de kinderopvang (gestart in 2014), maar dat daarin de begrippen die vallen onder leescultuur niet voorkomen. Hieronder geven we een overzicht van de belangrijkste uitkomsten uit de onderzoeken.

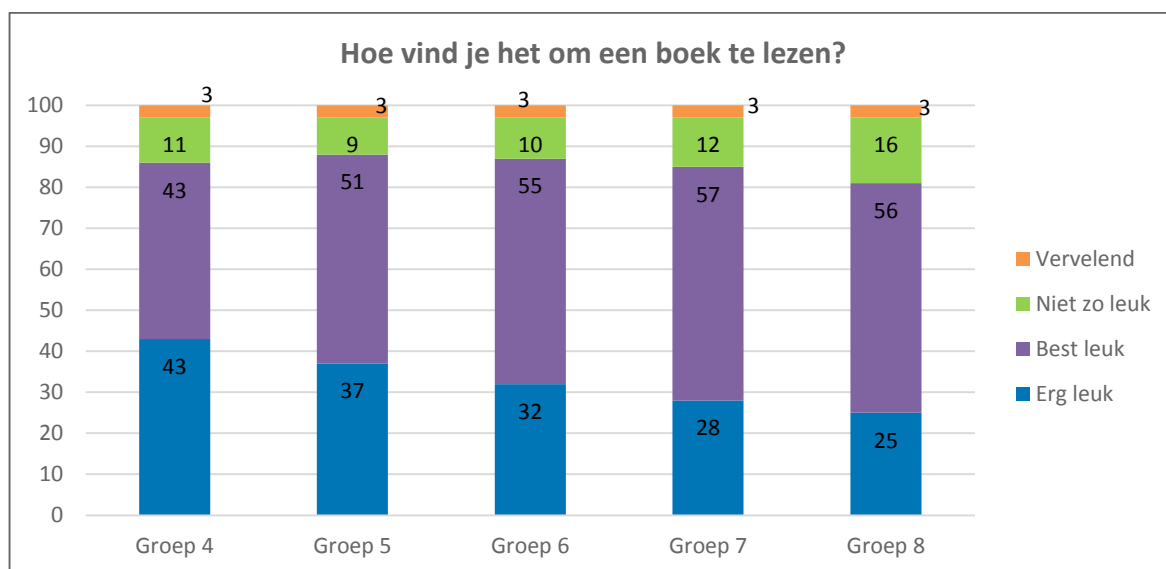
Leesmotivatie

Kunst van Lezen voert een monitor uit van de Bibliotheek op School. Die monitor bestaat uit digitale vragenlijsten voor leerlingen van de groepen 4 - 8, voor leerkrachten en voor leesconsulenten. Ten aanzien van de leesmotivatie blijkt uit de Monitor van de Bibliotheek op School dat het leesplezier van jongeren daalt naarmate ze ouder worden. Het percentage leerlingen dat lezen 'niet zo leuk' of 'vervelend' vindt, stijgt in 2012 - 2013 van 12 % in groep 5 (waar het leesplezier het sterkst is) naar 19 % in groep 8. Opvallend is ook dat het percentage leerlingen dat aangeeft lezen 'erg leuk' te vinden gestaag daalt van 43 % in groep 4 naar 25 % in groep 8 in 2012 - 2013.

Een vergelijking tussen de periode 2010 - 2011 enerzijds en 2012 - 2013 anderzijds op grond van leesplezier is lastig te maken op grond van de Monitor Bibliotheek op School omdat in de enquêtes in 2010 - 2011 en 2012 - 2013 anders geformuleerde antwoordcategorieën zijn gebruikt. Zo is bij de vraag 'Hoe vind je het om boeken te lezen' in 2010 - 2011 gebruik gemaakt van de antwoordcategorieën 'heel vervelend, best wel vervelend, best wel leuk en heel leuk' en in 2013 van de antwoordcategorieën 'vervelend, niet zo leuk, best leuk, erg leuk'. De verklaring hiervoor is dat de monitor in 2010-2011 een inventariserend karakter had en het hier ging om een pilot. De monitor 2012-2013 wordt door Kunst van Lezen gezien als de eerste monitor die in de daaropvolgende jaren op dezelfde wijze is uitgevoerd. De figuren hierna geven het beeld weer.

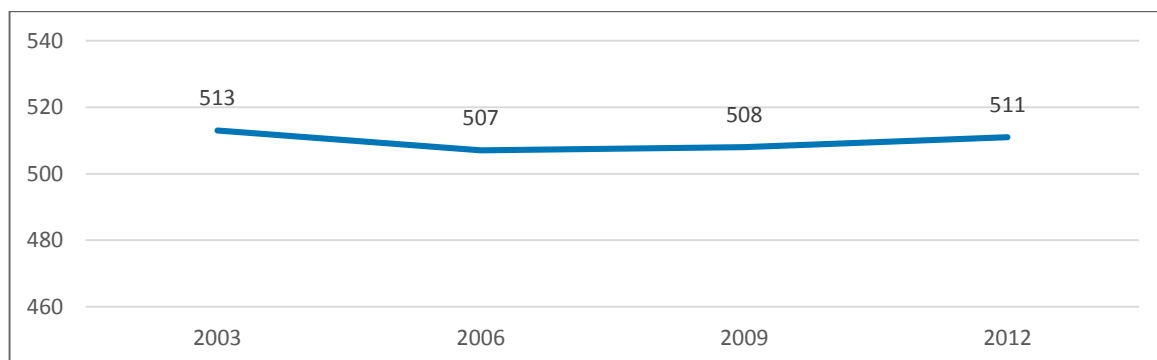
Figuur 4. Leesplezier. Bron: Monitor de Bibliotheek op School 2010 - 2011.

Figuur 5. Leesplezier. Bron: Monitor de Bibliotheek op School 2012 - 2013.

Leesvaardigheid

De Monitor de Bibliotheek op School van Kunst van Lezen doet geen uitspraken over leesvaardigheid. Wel zijn er PISA-cijfers bekend over de leesvaardigheid van 15-jarigen. Als het gaat om leesvaardigheid hebben Nederlandse leerlingen in 2012 op ongeveer hetzelfde niveau gepresteerd als in 2009: 511 punten in 2012, 508 in 2009. In onderstaande figuur staan de gemiddelde leesvaardigheidsscores van Nederland gegeven voor de PISA-afnames vanaf 2003.

Figuur 6. Leesvaardigheid 15-jarigen. Bron: PISA (2012).

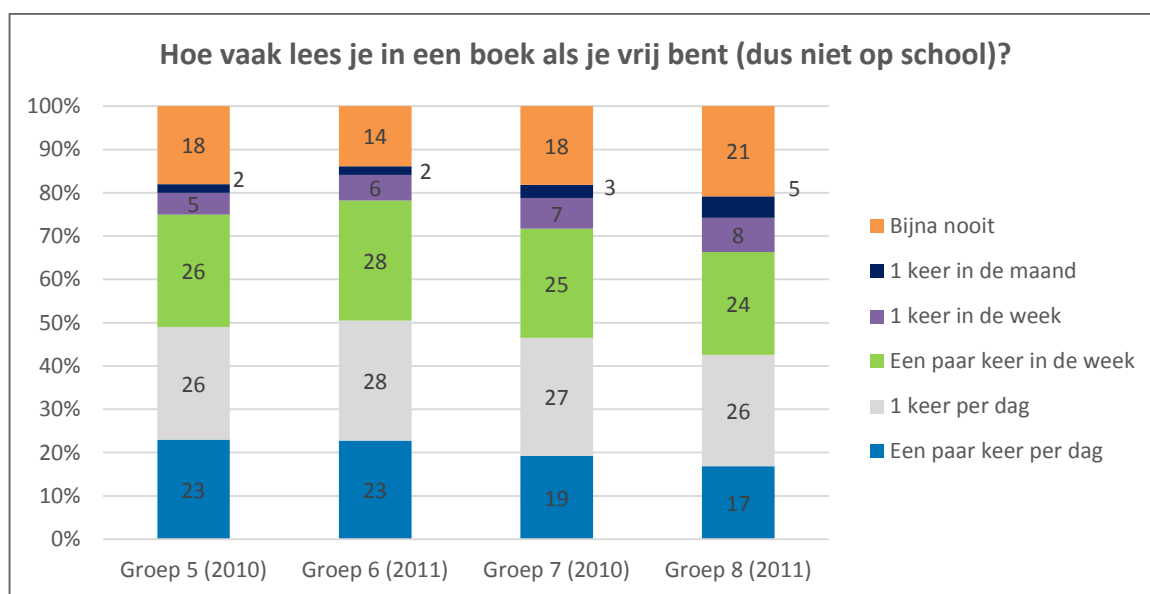
PISA constateert: 'De scores verschillen niet veel van elkaar en geen van de verschillen is significant. Wat leesvaardigheid betreft, scoort Nederland dus constant: we mogen aannemen dat Nederlandse leerlingen de afgelopen jaren niet beter of slechter zijn gaan presteren.' De leesvaardigheidsscore van Nederlandse 15-jarigen ligt ruim boven het OECD gemiddelde van 496. Nederland is in rangorde echter wel iets achteruit gegaan qua leesvaardigheid. Met deze score staat Nederland als 15^e land en als 10^e OESO-lidstaat op de ranglijst. Van alle Europese landen scoren alleen Finland en Ierland significant hoger dan Nederland, met leesvaardigheidsscores van respectievelijk 524 en 523. De scores van de buurlanden België (509) en Duitsland (508) verschillen niet significant van die van Nederland.²⁵

²⁵ Ministerie van OW (2013). Aanbieding rapport 'Resultaten PISA-2012 in vogelvlucht'. Verkregen via <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2013/12/03/aanbieding-rapport-over-pisa-2012.html>. PISA rapport (2012) Resultaten PISA 2012. Verkregen via <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2013/12/03/resultaten-pisa-2012.html>.

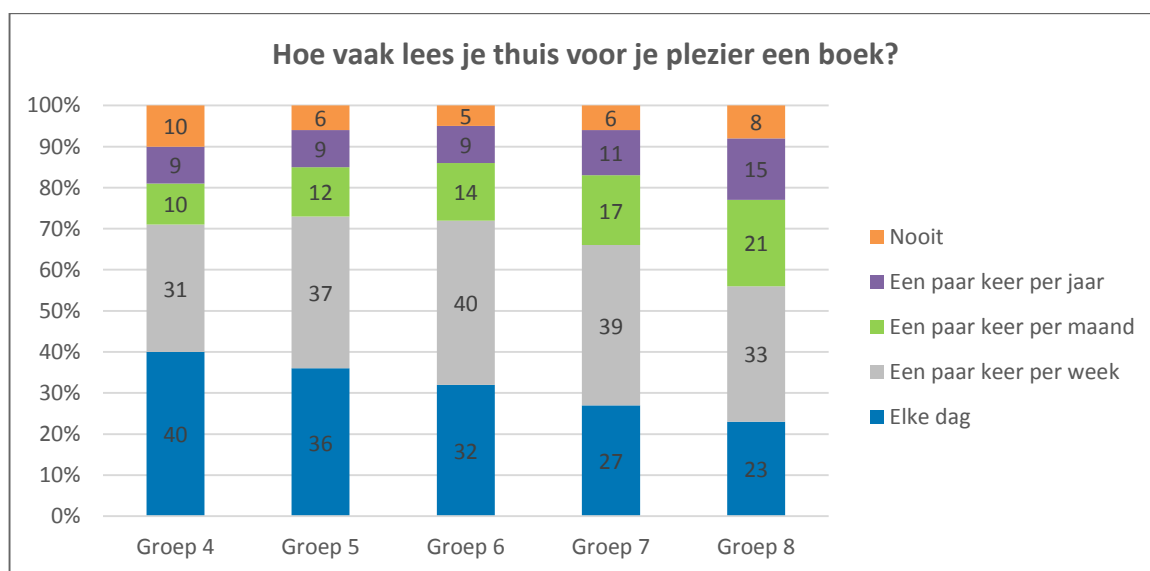
Leesfrequentie

Uit de Monitor de Bibliotheek op School van Kunst van Lezen blijkt dat de leesfrequentie afneemt naarmate kinderen ouder worden. De leesfrequentie in 2012 - 2013 is het hoogst in groep 5, waar 73 % van de leerlingen aangeeft ten minste een paar keer per week thuis voor het plezier een boek te lezen. Het percentage kinderen dat dagelijks thuis leest voor het plezier daalt van 40 % in groep 4 naar 23 % in groep 8.

Een vergelijking tussen de periode 2010 - 2011 enerzijds en 2012 - 2013 anderzijds op grond van leesfrequentie is lastig te maken op grond van de Monitor Bibliotheek op School omdat in de enquêtes in 2010 - 2011 en 2012 - 2013 anders geformuleerde antwoordcategorieën zijn gebruikt. Dat blijkt ook uit de figuren hierna. De verklaring hiervoor is dat de monitor in 2010-2011 een inventariserend karakter had en het hier ging om een pilot. De monitor 2012-2013 wordt door Kunst van Lezen gezien als de eerste monitor die in de daaropvolgende jaren op dezelfde wijze is uitgevoerd.

Figuur 7. Leesfrequentie thuis. Bron: Monitor de Bibliotheek op School 2010 - 2011.

Figuur 8. Leesfrequentie thuis. Bron: Monitor de Bibliotheek op School 2012 - 2013.

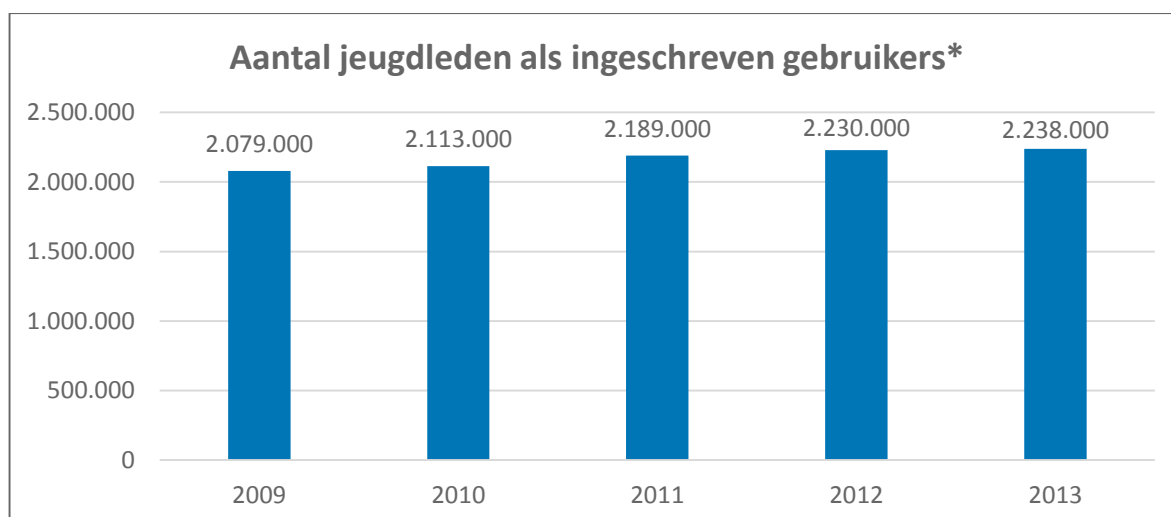
Naast cijfers over leesfrequentie, zijn ook cijfers bekend over voorleesfrequentie. Uit twee onderzoeken onder ouders en schoolleiders in het primair onderwijs²⁶ die zijn uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van OCW bleek dat het percentage ouders dat voorleest is gestegen tussen 2009 en 2012. In 2009 werd door iets meer dan een kwart van de ouders dagelijks voorgelezen aan hun kinderen, in 2012 is dat gestegen naar zo'n 40%. Daarnaast is het percentage ouders dat nooit voorleest afgenomen van 32% in 2009 naar 19% in 2012. Uit de leesmonitor van Stichting Lezen blijkt dat in 2013 61,5% wel eens voorleest.²⁷ In 2014 is dit percentage gestegen naar 72%.

Andere relevante cijfers met betrekking tot leesbevordering

Hiervoor zijn de veranderingen op de indicatoren van leescultuur beschreven: leesmotivatie, leesvaardigheid en leesfrequentie. Hierna wordt nog een aantal andere ontwikkelingen weergegeven die niet direct onder die drie indicatoren vallen, maar wel gelieerd zijn aan leescultuur.

Jeugdleden bibliotheek

De aanname is dat BoekStart en dBoS hebben bijgedragen aan een toename van het aantal jeugdleden van bibliotheken. Uit cijfers van het CBS kan ook worden opgemaakt dat het aantal jeugdleden van bibliotheken een positieve ontwikkeling laat zien (zie figuur 9), in tegenstelling tot de ontwikkeling van het aantal volwassen leden dat juist afneemt. Echter, uit cijfers van de Vereniging van Openbare Bibliotheken (VOB) blijkt dat de instroom van jeugdleden in de jaren 2009 tot 2012 min of meer constant is gebleven (jaarlijks 279.000 tot 286.000 nieuwe leden) en dat de instroom in 2013 enigszins is toegenomen.²⁸

Figuur 9. Aantal jeugdleden als ingeschreven gebruikers. Bron: CBS (2014). *Personen die collectief zijn ingeschreven zoals scholen zijn niet meegeteld. Onder jeugdleden wordt verstaan de leeftijd t/m 17 jaar.

Laaggeletterdheid onder jeugd

Het percentage laaggeletterde 15-jarige leerlingen in Nederland is van 11,5% in 2003 toegenomen naar 15,1% in 2006. Deze toename is significant. Na 2006 is dit percentage echter weer iets afgenomen, waardoor de

²⁶ Ecorys & Oberon (2012). Monitor ouderbetrokkenheid in het PO, VO en MBO. Tweede meting. Ecorys/Oberon, Monitor ouderbetrokkenheid in het funderend onderwijs - Eerste meting onder scholen en ouder, Ecorys/Sardes, 2009.

²⁷ Stichting Lezen/GfK, 2013 & 2014.

²⁸ Opmerking hierbij is dat andere factoren die de instroom van jeugdleden beïnvloeden, zoals een afname van de geboortes in Nederland, hier niet in is meegenomen.

percentages laaggeletterde leerlingen in 2009 (14,3%) en 2012 (13,8%) niet significant verschillen van die in 2003.²⁹

Beïnvloeding leescultuur door Kunst van Lezen

De vraag is of en in welke mate Kunst van Lezen de leescultuur positief heeft beïnvloed. Hierover zijn nog geen afgeronde onderzoeken beschikbaar. Wel lopen op dit moment lopen drie onderzoeken naar dit onderwerp.

Het eerste onderzoek - uitgevoerd door Thijs Nielen en Adriana Bus, verbonden aan de Universiteit Leiden - heeft betrekking op de effecten van de Bibliotheek op School in Den Bosch. De eindresultaten worden verwacht in 2015. Tussentijdse resultaten zijn wel reeds bekend. Op de vraag 'Heeft het project dBoS invloed op de leesmotivatie en leesfrequentie van leerlingen?' is het antwoord 'dat voor meisjes dBoS een stimulans is voor het lezen. Ze kennen meer boeken dan leerlingen van niet dBoS scholen wat aangeeft dat ze ook daadwerkelijk vaker lezen dan meisjes van niet dBoS scholen. Bij de jongens is er geen verschil tussen dBoS scholen en scholen zonder dBoS in leesmotivatie en leesfrequentie. dBoS lijkt jongens niet extra te motiveren om te lezen. Het grotere boekenaanbod en de leesbevorderingsactiviteiten zorgen ervoor dat meisjes wel meer gemotiveerd raken om te lezen en ook meer gaan lezen. Bij jongens lijken deze verbeteringen niet voldoende'.³⁰ Uit dit onderzoek blijkt dus een positief effect van dBoS op leesmotivatie en leesfrequentie van meisjes, maar niet op leesmotivatie en leesfrequentie van jongens.

Tevens loopt onderzoek - uitgevoerd door promovenda Heleen van den Berg, verbonden aan de Universiteit Leiden - naar de effecten van BoekStart. De definitieve resultaten daarvan zijn nog niet bekend en konden daarom niet meegenomen worden in dit onderzoek. Over de tussenresultaten wordt reeds gecommuniceerd op de website van Kunst van Lezen. Tussenresultaten laten zien dat er een verband is tussen een vroege start met voorlezen en de taalontwikkeling van jonge kinderen. Wanneer ouders gehoor geven aan de oproep van BoekStart, gaan hun kinderen meer vooruit in taal. BoekStart sorteert positieve effecten maar vervolgens worden vooral voorbeelden aangehaald die een vergelijking blijken te betreffen van BoekStartouders en BoekStartkinderen (enerzijds) met niet-BoekStartouders en niet-BoekStartkinderen (anderzijds). Daaruit blijkt bijvoorbeeld dat BoekStartouders meer voorlezen dan niet-BoekStartouders en dat er al verschillen meetbaar zijn in woordenschat tussen BoekStart- en niet-BoekStartkinderen als kinderen vijftien maanden oud zijn (en dat die verschillen in de periode daarna alleen maar groter worden). In het onderzoek is getracht alle andere variabelen die deze verschillen kunnen verklaren te elimineren uit het onderzoek. Tegelijkertijd wordt aangegeven in de beperkingen van het onderzoek dat BoekStartouders mogelijk ook meer gemotiveerd zijn om deel te nemen dan niet-BoekStartouders. De definitieve resultaten worden eind 2014 verwacht.

Ten slotte doen Ellen Kleijn en Frank Huysmans (beiden verbonden aan de Universiteit van Amsterdam) en Ed Elbers (verbonden aan de Universiteit Utrecht) onderzoek naar de effectiviteit van de integratie van bibliotheekvoorzieningen in het basisonderwijs. Meer specifiek richt het onderzoek zich op de effectiviteit van de bestrijding van taalbeheersings- en leesvaardigheidsachterstanden in een multiculturele setting. Het onderzoek wordt uitgevoerd in de wijk Oosterwei in Gouda. De eerste resultaten worden verwacht in 2015.

2.3.2. Percepties

Bibliotheeken en de PSO's zijn zeer tevreden over de wijze waarop Kunst van Lezen met zijn monitoringsrapportages, brochures en wetenschappelijke rapporten laat zien wat het effect is van de

²⁹ PISA (2013). Resultaten PISA-2012. Verkregen via <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2013/12/03/resultaten-pisa-2012.html>.

³⁰ Nielen, T. & Bus, A. (2014). Taal. Leesmotivatie stimuleren. Bibliotheek op School. *Tussenresultaten*.

producten van Kunst van Lezen op onderdelen van de leescultuur. Zij stellen dat dit zorgt voor onderbouwing waardoor gemeenten bereid zijn mee te werken aan het project Kunst van Lezen.

Kunst van Lezen zelf en de betrokken organisaties (SIOB en Stichting Lezen) zien de ontwikkeling van de monitoringsrapportages ook als positieve bijdrage aan het programma. Door inzicht te geven in de evidentie wordt volgens hen de noodzaak van het programma en de producten ook duidelijk. Daarnaast geven zij aan dat verspreiding van brochures via bibliotheken een van de succesfactoren is in de communicatie naar scholen en gemeenten over de leescultuur.

Ten aanzien van het effect van Kunst van Lezen op de leescultuur komt uit de gesprekken het beeld naar voren dat de toename van jeugdleden is toe te schrijven aan het succes van BoekStart en dBoS. Wij merken op dat dit beeld op basis van de cijfers niet eenduidig te bevestigen is, omdat uit cijfers van de VOB blijkt dat de instroom van jeugdleden in de jaren 2009 tot 2012 min of meer constant is gebleven (jaarlijks 279.000 tot 286.000 nieuwe leden) en dat de instroom in 2013 enigszins is toegenomen. Er lijkt dus niet zozeer sprake van een stijging van de instroom, terwijl in de periode 2009 - 2013 wel steeds meer bibliotheken zijn gaan meedoen met Kunst van Lezen.³¹ Hier staat tegenover dat de daling die zichtbaar is bij het aantal volwassen leden niet zichtbaar is bij de jeugdleden en dit zou verband kunnen houden met programmalijnen als BoekStart en dBoS.

2.3.3. Conclusies

Beantwoording van deze vraag geschiedt in twee stappen. Ten eerste is de vraag hoe de leescultuur (leesmotivatie, leesvaardigheid, leesfrequentie) zich de afgelopen jaren heeft ontwikkeld: is die leescultuur verbeterd of juist verslechterd? Vervolgens is de vraag of en in welke mate Kunst van Lezen de leescultuur positief heeft beïnvloed: zijn ouders, baby's, kinderen en jongeren onder invloed van BoekStart en dBoS meer gaan (voor)lezen en zijn de lees- en taalprestaties daardoor verbeterd?

Voor beantwoording van de eerste vraag is het van belang een analyse te maken van de ontwikkeling van de drie pijlers onder leescultuur:

- Leesmotivatie. Kunst van Lezen heeft de leesmotivatie in de periode 2011 - 2012 en 2012 - 2013 in kaart gebracht. Op basis van die cijfers concluderen wij geen grote verandering in de leesmotivatie.
- Leesvaardigheid. Uit de PISA-cijfers blijkt dat de leesvaardigheid van 15-jarigen tijdens de meest recente meting (in 2012) op ongeveer hetzelfde niveau lag als in de voorgaande meting (in 2009) en dat Nederland ruim boven het OECD-gemiddelde scoort. Ook op het gebied van leesvaardigheid wordt dus geen grote verandering geconstateerd.
- Leesfrequentie. Kunst van Lezen heeft ook de leesfrequentie in de periode 2011 - 2012 en 2012 - 2013 in kaart gebracht. Ten aanzien van de voorleesfrequentie geldt het volgende beeld. Uit onderzoek uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van OCW blijkt dat het percentage ouders dat dagelijks voorleest is gestegen tussen 2009 en 2012, van 25% naar 40%. Ook uit de Leesmonitor van Stichting Lezen blijkt een stijging in voorlezen: in 2013 gaf 61,5% van de ouders aan wel eens voor te lezen, in 2014 72%.

Vervolgens is de vraag in welke mate Kunst van Lezen heeft bijgedragen aan de ontwikkeling van de leescultuur.

³¹ BoekStart van 25 bibliotheken in 2009 naar 158 bibliotheken in 2013 en dBoS van 12 bibliotheken in 2009 naar 108 bibliotheken in 2013. En er zijn steeds meer BoekStartkoffers opgehaald (van circa 15.000 in 2009 naar circa 50.000 in 2013) en steeds meer leerlingen zitten op een school die meedoet met dBoS (van 1% van de basisscholen in 2009 naar 27% van de basisscholen in 2013).

Uit analyse van de monitors, evaluaties en jaarpeilingen door en over Kunst van Lezen blijkt dat deze zich vooral richten op het in kaart brengen van het bereik en het in kaart brengen van de mate waarin instellingen met activiteiten invulling geven aan projecten als BoekStart en dBoS. Wij bevelen daarom aan in metingen meer en duidelijker bewijs te gaan verzamelen met betrekking tot de effectiviteit van BoekStart en dBoS door expliciet te vragen naar gedragsverandering (zijn pedagogisch medewerkers naar eigen zeggen bijvoorbeeld meer gaan voorlezen?), door een nulmeting uit te voeren bij aanvang (of betrokkenen bij de eenmeting te vragen hoe het bij aanvang van het programma was) en door metingen jaarlijks op exact dezelfde manier te herhalen. Met betrekking tot dat laatste punt merken we op dat bijvoorbeeld bij de monitoring van dBoS in de vervolgmeting vragen/antwoordcategorieën zijn aangepast waardoor een goede vergelijking in de tijd minder goed mogelijk is. Daarnaast bevelen we aan om de ontwikkeling in de tijd van individuele organisaties inzichtelijk te maken. Op die manier kunnen succesvolle voorbeelden ontstaan die kunnen worden uitgevent om ook andere organisaties te enthousiasmeren om mee te doen met de aanpak.

Overigens kunnen we ook gebruik maken van de tussentijdse resultaten (de definitieve resultaten worden eind 2014/begin 2015 verwacht) van het wetenschappelijk onderzoek naar BoekStart door de Universiteit van Leiden. Wij merken op het van belang te vinden dat uit de onderzoeken voor stakeholders duidelijk wordt hoe BoekStart het gedrag van de BoekStartouders positief beïnvloedt in termen van meer voorlezen³² dan zou hebben plaatsgevonden zonder BoekStart. Echter, dit wordt nog niet heel duidelijk in de communicatie die al over de tussenresultaten plaatsvindt. Wij bevelen daarom aan de gedragsverandering de gedragsverandering bij BoekStartouders (naast de gedragsvergelijking tussen BoekStartouders en niet-BoekStartouders) nadrukkelijker naar voren in de communicatie. Een soortgelijke aanbeveling doen we voor de wetenschappelijke onderzoeken naar de effectiviteit van dBoS in Den Bosch.

³² Een voorbeeld van een onderzoek dat stelt dat voorlezen effect heeft is Notten (2012). Over ouders en leesopvoeding in opdracht van Stichting Lezen.

3. Hoofdvraag 2: Vergroting efficiëntie en effectiviteit van Kunst van Lezen

In dit hoofdstuk staat hoofdvraag 2 centraal: Kunnen de efficiëntie en effectiviteit van Kunst van Lezen worden vergroot, ook in relatie tot het structurele leesbevorderingsbeleid en het beleid ter bestrijding van laaggeletterdheid; en zo ja, hoe en welke middelen zijn daarvoor nodig? Hieronder vallen verschillende deelvragen.

3.1. Beoordeling Kunst van Lezen-aanpak door doelgroepen

In deze paragraaf staat de volgende onderzoeksvraag centraal: Hoe wordt de Kunst van Lezen-aanpak beoordeeld door de beoogde intermediaire doelgroepen (bibliotheken, docenten ed.)? Kan de effectiviteit van de doelgroepenkeuze worden verbeterd, mede gelet op het BIS-advies 2013 - 2016 van de Raad voor Cultuur en het recente raadsadvies over de vaste boekenprijs; en zo ja, hoe?

3.1.1. Feitelijke beschrijving

De in deze paragraaf behandelde deelvraag gaat over de effectiviteit van de doelgroepenkeuze, mede gelet op het BIS-advies 2013 - 2016 van de Raad voor Cultuur en het recente raadsadvies over de vaste boekenprijs. De beoogde intermediaire doelgroepen zijn reeds omschreven in paragraaf 2.2. Hierna volgt een korte weergave van het BIS-advies 2013 - 2016 in relatie tot de doelgroepenkeuze van Stichting Lezen en het advies over de boekenprijs.

BIS-advies 2013 - 2016 inzake de doelgroepenkeuze van Stichting Lezen

Het BIS-advies 2013 - 2016 van de Raad voor Cultuur voor Stichting Lezen stelt over doelgroepen: 'De stichting (Stichting Lezen) formuleert op basis van beperkte middelen een breed scala aan activiteiten voor uiteenlopende doelgroepen. Keuzen zijn onvermijdelijk. De raad adviseert daarom het beleid te concentreren op intermediairs (leerkrachten en bibliotheekmedewerkers in het bijzonder) en minder in te zetten op (de zeer heterogene groep) ouders'. Het advies van de Raad voor Cultuur stelt dus om de doelgroepenkeuze te beperken tot intermediairs.

In het kader van dit advies is het relevant op te merken dat uit de Leesmonitor van Stichting Lezen blijkt dat leesbevorderende ouders de kans 'dat een leerling een boekenliefhebber wordt bijna vijf keer zo groot maken. Een vriend of vriendin maakt die kans drie-en-een-half keer zo groot, een docent anderhalf keer'.³³

³³ Stichting Lezen. Leesmonitor. Motivatie. Leesplezier stimuleren. Verkregen via <http://www.leesmonitor.nu/leesplezier-stimuleren#leesklimaat>.

Ook merken we op dat het Ministerie van OCW een belangrijke rol ziet voor ouders. Zij stimuleert bijvoorbeeld partnerschappen tussen scholen en ouders en organiseerde in dit kader in januari 2013 de conferentie 'Ouders & school: Samen de schouders eronder!'.³⁴ Het tijdelijke programma 'Ouders & School samen' beoogde de ouderbetrokkenheid te stimuleren. Dit programma is inmiddels afgelopen.

Advies Raad voor Cultuur inzake de vaste boekenprijs

Het recente raadsadvies over de vaste boekenprijs gaat in op de opvatting van de Raad voor Cultuur dat het huidige Leesbevorderingsbeleid wordt gekenmerkt door te veel versnippering en te weinig samenhang tussen onderwijs- en cultuurbeleid op het gebied van leesbevordering. De overheid laat, zoals staat in het advies van de Raad voor Cultuur, onderzoeken of er additionele (steun)maatregelen gewenst zijn om de sector al dan niet tijdelijk (of extra) te ondersteunen. In het raadsadvies wordt gesteld: 'De lees- en boekencultuur is de afgelopen jaren veranderd. Lezen geniet verminderde belangstelling. Boeken worden structureel minder aangeschaft. De mediatransitie ('van analoog naar digitaal') is in volle gang en brengt een majeure verandering tot stand in mediaconsumptiegedrag. En daarmee ook in de omgang met boeken. Dit proces is nog lang niet uitgekristalliseerd.

De verminderde aandacht voor lezen en boeken heeft onvoorziene effecten (op bijvoorbeeld scholing en cultuurparticipatie) die de overheid onder ogen moet zien. Daarom is aanvullend onderzoek nodig waarbij alle relevante factoren in samenhang worden geadresseerd. Pas dan kan beleid worden ontwikkeld dat op termijn effect heeft. Tussen een nationale boekencultuur, ontwikkelde lees- en informatievaardigheden, schoolsucces en kenniseconomie bestaat een verband.

De indruk van de raad is niettemin dat initiatieven nog te instrumenteel zijn en te weinig zijn geïntegreerd in een brede beleidsvisie. Onderwijs- en cultuurbeleid staan soms ver van elkaar af, terwijl samenwerking in dit verband onontbeerlijk is. Daarom pleit de raad ervoor dat deze aspecten in samenhang worden onderzocht, waarbij alle partijen betrokken zijn. Oriëntatie op initiatieven elders in Europa is daarbij onontbeerlijk.'

3.1.2. Percepties

Uit de gesprekken met verschillende intermediaire doelgroepen - medewerkers van PSO's en van bibliotheken, pedagogisch medewerkers in de kinderopvang en leerkrachten in het onderwijs - blijkt dat zij positief zijn over de doelgroepkeuze van Kunst van Lezen. Een coördinator van BoekStart binnen een PSO noemt dat het positief is dat Kunst van Lezen bij de doelgroepkeuze het kind centraal stelt, en van daaruit kijkt naar alle partijen om het kind heen. Dat begint logischerwijs met de ouders en opvoeders, verder af staan bijvoorbeeld professionals in de kinderopvang, leerkrachten en GGD. Veel gesprekspartners zijn in het verlengde daarvan van mening dat het effect van BoekStart en de Bibliotheek op School het grootst is wanneer zoveel mogelijk intermediaire doelgroepen om het kind heen worden betrokken zodat de kans om het effect bij het kind te bereiken wordt vergroot.

Vooraf voor kinderen in de leeftijdsgroep 0 tot 4 jaar is het volgens gesprekspartners zeer belangrijk om de ouders te motiveren om tijd te besteden aan voorlezen. Een aantal gesprekspartners binnen de kinderopvang en primair onderwijs geeft wel aan het lastig te vinden om ouders aan te zetten meer aandacht te besteden aan (voor)lezen. Alle gesprekspartners zijn het er echter over eens dat ouders als intermediaire doelgroep onmisbaar zijn.

³⁴ Informatie verkregen van <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/ouders-en-school-samen>.

3.1.3. Conclusies

Kunst van Lezen-aanpak

Het belangrijkste kenmerk van de Kunst van Lezen-aanpak is dat de uitrol plaatsvindt via de bibliotheken die vervolgens de producten uit het programma (waaronder BoekStart en dBoS) implementeren in hun eigen werkgebied. Deze bibliotheken (ondersteunt door PSO's en door Kunst van Lezen) maken zelf afspraken met de intermediaire doelgroepen 'achter' hen (zoals gemeenten, consultatiebureaus, kinderopvangorganisaties, PO-instellingen en VO-instellingen). Deze centrale rol voor bibliotheken wordt door de intermediaire doelgroepen als effectief ervaren, omdat op deze wijze bij de uitrol optimaal gebruik wordt gemaakt van de slagkracht van bibliotheken en van de relaties en positie die de bibliotheken in het eigen werkgebied hebben. Die relaties zijn belangrijk voor het enthousiasmeren en committeren van intermediaire doelgroepen als gemeenten, de consultatiebureaus, de kinderopvangorganisaties, de PO-instellingen en de VO-instellingen. Een consequentie van deze keuze is dat de uitrol afhankelijk is van het draagvlak en de slagkracht van de desbetreffende bibliotheek in het werkgebied en de uitrol daardoor in sommige gebieden niet of maar beperkt plaatsvindt. Een andere consequentie voor de keuze om de uitrol via bibliotheken te laten plaatsvinden, is dat thans de vraag opkomt of ook andere partijen dan de bibliotheken producten als bijvoorbeeld Boekstart mogen aanbieden en uitdelen (bijvoorbeeld Karmac),

Over de producten in de Kunst van Lezen-aanpak (BoekStart, dBoS, netwerkvorming) zijn de meeste beoogde intermediaire doelgroepen positief. Het draagvlak voor BoekStart onder bibliotheken is nagenoeg 100% en het draagvlak voor dBoS is zeer groot, ook al zijn er bibliotheken die er bewust voor kiezen om aan dBoS niet mee te doen vanwege de kosten (zie de paragraaf 2.2 over het bereik). Veel geïnterviewden benadrukken dat BoekStart het bewustzijn heeft vergroot dat voorlezen aan baby's (de groep 0 – 2 jaar) belangrijk is en taal- en leerachterstanden kan voorkomen. De dBoS heeft structuur aangebracht in de producten en diensten die bibliotheken aanbieden aan het onderwijs.

Effectiviteit van de doelgroepenkeuze

De onderzoeksvraag is of de effectiviteit van de doelgroepenkeuze kan worden verbeterd, mede gelet op het BIS-advies 2013 - 2016 van de Raad voor Cultuur met betrekking tot Stichting Lezen. In dat advies adviseert de Raad voor Cultuur het beleid te concentreren op intermediairs (leerkrachten en bibliotheekmedewerkers in het bijzonder) en minder in te zetten op (de zeer heterogene groep) ouders.

Wij constateren ten eerste dat Kunst van Lezen zich weliswaar onder meer op ouders richt, maar dat juist in de meeste gevallen doet via intermediaire organisaties. Het zijn uiteindelijk de gemeenten en consultatiebureaus die ouders aanschrijven in het licht van BoekStart voor baby's. Deze gemeenten en consultatiebureaus worden daartoe gefaciliteerd door bibliotheken. De bibliotheken worden op hun beurt gefaciliteerd door Kunst van Lezen. Deze gelaagde aanpak richting ouders is goed te onderbouwen om twee redenen:

- Met redelijk beperkte landelijke middeleninzet lukt het om jaarlijks circa 50.000 ouders te activeren om een BoekStartkoffer op te halen, hun pasgeboren kind lid te maken van de bibliotheek en in dat proces bewustwording te creëren ten aanzien van het belang van voorlezen.
- Uit onderzoek (Leesmonitor) blijkt dat juist ouders een belangrijke rol hebben in het beïnvloeden van het leesgedrag van hun kinderen. Zo blijkt dat ouders een zeer grote invloed hebben op de mate waarin hun kind al dan niet een lezer wordt.³⁵

³⁵ Stichting Lezen. Leesmonitor. Motivatie. Leesplezier stimuleren. Verkregen via <http://www.leesmonitor.nl/leesplezier-stimuleren#leesklimaat>.

Kortom, de huidige keuze van intermediaire doelgroepen én benadering van ouders is effectief in de zin dat er een aantoonbaar groot bereik mee wordt behaald.

Tegelijkertijd is de vraag welke kinderen en ouders worden bereikt via de aanpak. Zijn dat de ouders en kinderen/jongeren uit de hoge SES - milieus of worden ook ouders en kinderen/jongeren bereikt uit de lage SES - milieus? Een voorbeeld: bij BoekStart voor baby's waarbij ouders een brief van de gemeente krijgen, is de verwachting dat juist ouders die al een lage drempel tot de bibliotheek ervaren, de weg naar de bibliotheek zullen afleggen. Ofwel: ouders die zelf al lid zijn en/of het belang van lezen zelf (al) inzien en hun kind ook zonder BoekStart zouden voorlezen.

Hoewel we diverse signalen hebben dat de groep 'lage SES' lastiger te bereiken is en minder goed wordt bereikt, constateren we dat gedetailleerde inzichten in wie wel en wie niet bereikt worden, ontbreken. Daarom is hiervoor reeds aanbevolen om nader te onderzoeken in welke mate doelgroepen met een lage SES worden bereikt. Aan de hand van de inzichten daaruit kan worden gezien welke inspanningen kunnen worden verricht om doelgroepen met een lage SES beter te bereiken op een zodanige manier dat dit niet of zo weinig mogelijk ten koste gaat van een groot overall bereik. Daarbij dient te worden afgewogen op welke intermediaire organisaties Kunst van Lezen zich kan richten. Een uitkomst daarvan kan zijn dat bijvoorbeeld structureler wordt samengewerkt met organisaties die in nauw contact staan met die specifieke doelgroep (zoals de VoorleesExpress³⁶) en dat (nog meer dan nu) wordt ingezet op aanwezigheid van de Kunst van Lezen-producten op plekken waar laaggeletterde ouders komen en kunnen worden aangesproken en gestimuleerd (zoals consultatiebureaus, welzijnsorganisaties, et cetera). Dit vergt mogelijk ook een andere wijze van doelgroepen denken voor de toekomst: niet redenerend vanuit het aanbod waarmee een zo groot mogelijk bereik wordt gerealiseerd, maar juist redenerend vanuit de laaggeletterde ouder met een kind in de leeftijd van 0 - 4 jaar en van daaruit gezien hoe deze ouder bereikt kan worden met een effectieve en efficiënte aanpak. Dat kan bijvoorbeeld leiden tot een strategie waarbij het eerste doel is om de VoorleesExpress bij deze ouders binnen te laten komen via de consultatiebureaus en dat vervolgens via de vertrouwensband die met de ouders ontstaat, kan worden gezorgd voor doorverwijzingen naar het Taalhuis/Taalpunt in de bibliotheek (voor de ouders) en de Kunst van Lezen-producten.

Verder wordt in het raadsadvies over de vaste boekenprijs gesteld dat het huidige Leesbevorderingsbeleid wordt gekenmerkt door te veel versnippering en te weinig samenhang tussen onderwijs- en cultuurbeleid op het gebied van leesbevordering. Paragraaf 3.5 gaat hier verder op in.

3.2. Samenwerking

In deze paragraaf staat de volgende onderzoeksvraag centraal: Hoe beoordelen de medeoverheden, het onderwijsveld en andere betrokken partijen de samenwerking? Kan de effectiviteit van deze samenwerking worden verbeterd; en zo ja, hoe?

3.2.1. Feitelijke beschrijving

Kunst van Lezen stelt te willen verbinden: 'Kunst van Lezen legt verbindingen tussen maatschappelijke organisaties om te bereiken dat leesbevordering maatschappelijk en politiek wordt gezien als een belangrijk onderdeel van taaleducatie gericht op kinderen, waar ze tijdens hun school- en maatschappelijke carrière van

³⁶ Hierbij moet worden opgemerkt dat de VoorleesExpress niet in alle gemeenten actief is en dat de uitvoering per locatie kan verschillen.

profiteren'.³⁷ Samenwerking is dan ook een van de vier pijlers waar Kunst van Lezen zich op richt: 'Strategische samenwerking is de kern om te bewerkstelligen dat programma's als BoekStart en de Bibliotheek op School niet vrijblijvend maar duurzaam worden uitgevoerd.'³⁸

Kunst van Lezen werkt samen met diverse organisaties.

Voor alle programmalijnen geldt dat de samenwerking met de PSO's en de bibliotheken van belang is. De 'regionale uitrol' vindt via deze organisaties plaats. Daarachter bevinden zich vele organisaties die cruciaal zijn om de regionale uitrol succesvol te kunnen uitvoeren: gemeenten, consultatiebureaus, kraamzorgorganisaties, scholen, boekhandels.

In het licht van het voorgaande zijn er vanuit Kunst van Lezen ook contacten met brancheorganisaties en vertegenwoordigende organisaties, zoals de VNG en de PO-Raad. Als laatste zijn er in het licht van de Bibliotheek op School ook contacten met de Inspectie van het Onderwijs.

Hiernaast is er samenwerking met aanpalende initiatieven, veelal nog in een pilotfase. Dat geldt bijvoorbeeld voor de aanpalende initiatieven als Boekenpret en VoorleesExpress.

Op landelijk niveau werkt Kunst van Lezen via Stichting Lezen en SIOB samen met andere organisaties in de 'Leescoalitie'. De Leescoalitie is een samenwerkingsverband tussen Stichting Lezen, SIOB, de Collectieve Propaganda van het Nederlandse Boek (CPNB), de VOB en Stichting Lezen & Schrijven.

3.2.2. Percepties

Samenwerking van partijen in de Leescoalitie

De samenwerking in de Leescoalitie, op landelijk niveau, is eind 2012 gestart. De gezamenlijke campagnes die worden gevoerd, worden door de betrokken partijen als succesvol gezien. De verwachting voor de toekomst is dat de samenwerking wordt uitgebreid. Het samenwerken van de Leescoalitie op landelijk niveau heeft ook invloed op lokaal niveau: als gevolg van de campagnes van de Leescoalitie is het eenvoudiger om op lokaal niveau aandacht te vragen en krijgen voor leesbevordering.

Samenwerking tussen Kunst van Lezen en PSO's en bibliotheken

De samenwerking op regionaal niveau tussen de PSO's en SPN en Kunst van Lezen heeft zich in de loop van de tijd ontwikkeld. De PSO's hebben veel contact met individuele bibliotheken en rollen op die manier de producten van Kunst van Lezen uit. Enkele bibliotheken geven aan dat het 'stramien' van Kunst van Lezen in het begin van het programma beperkend werkte omdat bibliotheken gewend waren aan een vrijheid om programma's te implementeren zoals ze zelf wilden.

De PSO's zijn zowel op het gebied van BoekStart als op het gebied van de Bibliotheek op School zeer tevreden over de samenwerking met Kunst van Lezen. De jaarlijkse landelijke overleggen worden gewaardeerd omdat er nuttige onderwerpen worden besproken. Daarnaast geven de PSO's aan mede door de landelijke overleggen goed op de hoogte te zijn van ontwikkelingen binnen Kunst van Lezen. Ook noemen alle geïnterviewde PSO's dat de samenwerking met Kunst van Lezen effectief verloopt door open communicatie en 'korte lijnen'. Een enkele PSO noemt een verbeterpunt wat betreft de samenwerking, namelijk dat voor

³⁷ Kunst van Lezen (2014). Feitenrelaas Kunst van Lezen.

³⁸ Kunst van Lezen (2014). Feitenrelaas Kunst van Lezen.

partijen in het veld de verschillende informatiebronnen (biebtobieb, nieuwsbrief, websites) door hun veelheid niet altijd helder zijn.

Wat betreft de samenwerking tussen de bibliotheek en de PSO noemen de bibliotheekmedewerkers die wij gesproken hebben geen verbeterpunten. De mate waarin wordt samengewerkt met de PSO's varieert per bibliotheek. Eén bibliotheek heeft bij de start van de Bibliotheek op School veel contact gehad met de PSO. Een andere bibliotheek heeft, naast het ontvangen van publiciteitsmateriaal, zeer weinig contact met de PSO gehad.

Samenwerking tussen bibliotheken en intermediaire doelgroepen

Uit de gesprekken krijgen wij het beeld dat de ervaringen van de intermediaire doelgroepen met de bibliotheken erg afhankelijk zijn van de mate waarin de bibliotheek capaciteit vrijmaakt (of kan vrijmaken) om de intermediaire doelgroepen te begeleiden. Ten aanzien van de relatie tussen kinderopvang en bibliotheken is het algemene beeld vanuit Kunst van Lezen dat zij elkaar goed kunnen vinden. Belangrijke succesfactor is de functionaris vanuit de bibliotheek. De kinderdagverblijven beoordelen de samenwerking met de bibliotheek positief. De geïnterviewde kinderdagverblijven noemen dat de bibliotheek hen adviseert waar nodig. Er zijn verschillen te zien in de intensiteit van de samenwerking. Eén kinderdagverblijf heeft nauw contact met de bibliotheek en is ook als kinderdagverblijf lid geworden van de bibliotheek. Aan de andere kant noemt een pedagogisch medewerker dat ze zelf boeken voor het kinderdagverblijf leent bij de bibliotheek, maar dat er verder geen afstemming is. Toch zijn alle geïnterviewde kinderdagverblijven tevreden over de samenwerking met de bibliotheken. Kinderdagverblijven waarderen de mogelijkheid om zelf te bepalen welke onderdelen ze bij het kinderdagverblijven introduceren, en dat de bibliotheek hierin ondersteunt maar niet leidend is.

3.2.3. Conclusies

De samenwerking voltrekt zich in een ingerichte keten. Het programmabureau Kunst van Lezen werkt nauw samen met de coördinatoren van de PSO's en de G4, die op hun beurt nauw samenwerken met de bibliotheken in hun werkgebied.

Betrokken partijen zijn in algemene zin positief over de samenwerking die zij in het kader van Kunst van Lezen hebben met Kunst van Lezen, PSO's/bibliotheken en / of intermediaire doelgroepen:

- De PSO's die wij spraken zijn zowel op het gebied van BoekStart als op het gebied van de Bibliotheek op School zeer tevreden over de samenwerking met Kunst van Lezen. De samenwerking met Kunst van Lezen is volgens hen effectief door de open communicatie en de 'korte lijnen'. De jaarlijkse landelijke overleggen worden gewaardeerd.
- De bibliotheken met wie we contact gehad hebben zijn op hun beurt tevreden over de samenwerking met de PSO's. Wel geven enkele bibliotheken aan dat het 'stramien' van Kunst van Lezen met name in het begin als enigszins beperkend werd ervaren in het licht van de vrijheid waaraan bibliotheken gewend waren bij de implementatie van dergelijke landelijke programma's.
- De intermediaire doelgroepen die zijn geïnterviewd zijn in algemene zin tevreden met de ondersteuning die vanuit bibliotheken wordt gegeven. Wel wordt daarbij opgemerkt dat de ondersteuning erg afhankelijk is van de desbetreffende functionaris vanuit de bibliotheek, zowel in kwalitatieve zin (daadkracht) als in kwantitatieve zin (tijd).

3.3. Verankering

In deze paragraaf staat de volgende onderzoeksvraag centraal: Biedt de Kunst van Lezen-aanpak voldoende basis voor verankering; en zo neen, hoe kan deze verankering worden verstevigd?

3.3.1. Feitelijke beschrijving

Met verankering wordt bedoeld dat activiteiten na afloop van de stimulering (i.e. na afloop van het programma Kunst van Lezen) door partijen worden voortgezet doordat deze een structurele plaats hebben gekregen in hun activiteiten en de financiering daarvan.

Een structurele plaats kan worden verkregen door te zorgen dat partijen/organisaties de aanpak van Kunst van Lezen opnemen in het beleid, het gedachtegoed van Kunst van Lezen wordt ingebed in de opleiding en training van intermediairs (docenten, pedagogisch medewerkers, bibliothecaressen, et cetera) en er door andere partijen/organisaties dan Kunst van Lezen wordt geïnvesteerd in termen van tijd en geld.

BoekStart

Implementatie van BoekStart in het beleid van bibliotheken is een onderdeel van het programma Kunst van Lezen. Bij 91% van de bibliotheken die met BoekStart voor baby's werken, is BoekStart voor baby's opgenomen in de beleidsplannen van bibliotheken; bij 5% van de bibliotheken is dit niet het geval en bij 4% is dit onbekend.³⁹ De kosten voor BoekStart bedragen gemiddeld € 10, - per koffer. Daarnaast maakt de bibliotheek kosten voor aankleding van de BoekStarthoek. Gemeenten nemen de kosten op zich voor het aanschrijven van de ouders van pasgeborenen. Daarnaast worden de kosten voor introductie van BoekStart in kinderopvangorganisaties (BoekStart in de kinderopvang) medio 2014 voor 16,7% van de locaties gefinancierd met behulp van gemeentelijke subsidies. Het is onbekend in hoeverre BoekStart in de kinderopvang is opgenomen in beleidsplannen van bibliotheken.

De Bibliotheek op School

De kosten van de Bibliotheek op School PO worden volgens Kunst van Lezen voor circa 10% uit landelijke middelen gedekt, voor circa 10% vanuit het provinciale niveau (bibliotheken en provincies) en voor circa 80% uit lokale middelen (gemeenten, onderwijsinstellingen en bibliotheken). Kunst van Lezen verschaft een stimuleringsregeling aan de PSO's en de PSO's bekostigen vervolgens de bibliotheken.⁴⁰ De stimuleringsregeling loopt van 2013 - 2015.⁴¹

Ook scholen betalen mee aan dBoS, maar dit betreft maar een deel van de kosten. Gemiddeld genomen hebben basisscholen maximaal circa € 10, - per leerling per jaar beschikbaar, terwijl de kosten om het product goed uit te rollen gemiddeld genomen zo'n € 45, - per leerling per jaar bedragen volgens Kunst van Lezen. De €45, - is onder meer nodig voor het aanschaffen van een collectie (5 - 8 boeken per leerling), het inzetten van een bibliotheekmedewerker (leesconsulent), ICT-kosten en het scholen en inzetten van docenten/leerkrachten (leescoördinatoren).

³⁹ Rapportage Evaluatie BoekStart 2013 – februari 2014 – DUO Onderwijsonderzoek. P. 8.

⁴⁰ Stimuleringsregeling PSO's de Bibliotheek op School 2014-2015.

⁴¹ De PSO ontvangt jaarlijks € 18.000 voor stimulering van dBoS op zes scholen binnen het werkgebied van maximaal twee basisbibliotheken per provincie. Er is daarnaast € 3.500 per jaar per provincie beschikbaar voor coördinatie van dBoS door de PSO. In algemene zin bekostigt Kunst van Lezen tevens grotendeels de train-de-trainer leescoördinatoren, de MBO+ module Leesconsulent en de HBO module Onderwijsspecialist, alsmede kosten voor de landelijke monitor en het wetenschappelijk onderzoek naar dBoS. In de voorwaarden van deze financiering is opgenomen dat er een provinciale en/of bovenlokale organisatie moet worden gevormd om de uitrol, continuïteit en doorontwikkeling van dBoS te borgen voor de komende jaren.

3.3.2. Percepties

De verankering van activiteiten kan op verschillende manieren plaatsvinden. Kunst van Lezen stelt zelf in zijn Feitenrelaas dat verankering voor de komende jaren een hoofdprioriteit dient te zijn. Zij merken op dat het belangrijk is dat de activiteiten van Kunst van Lezen geborgd en geconsolideerd worden en onderdeel worden van de integrale leerlijn. De verankering in de nieuwe bibliotheekwet wordt in het Feitenrelaas ook eenmaal aangehaald. In de nieuwe Bibliotheekwet staat dat bibliotheken het onderwijs dienen te ondersteunen.⁴²

Het merendeel van de gesprekspartners bij intermediaire doelgroepen geeft aan dat BoekStart en de Bibliotheek op School zijn opgenomen in het beleid van de organisatie. PSO's noemden ook voorbeelden waarin de activiteiten van Kunst van Lezen worden verankerd in beleidsvisies voor de komende jaren. Deze visies worden ondersteund en uitgedragen door gemeenten en bibliotheken gezamenlijk. De meeste kinderopvangorganisaties die meedoen geven aan dat hun beleid is aangepast naar aanleiding van BoekStart, bijvoorbeeld door op te nemen dat er vaste voorleesmomenten zijn en dat boeken regelmatig worden vervangen door andere boeken.

Verankering in financiële vorm is volgens PSO's en bibliotheken lastiger te bereiken dan in beleidsvorm. Dat heeft volgens hen voor een deel te maken met de bezuinigingen die spelen in de bibliotheeksector. Een respondent geeft aan dat als de opbrengsten van de producten duidelijker worden, financiële verankering wellicht eenvoudiger zal worden. Dat geldt natuurlijk alleen als sprake is van een positief kosten/batensaldo.

Het onderbrengen van onderdelen van Kunst van Lezen in opleidingen voor nieuwe docenten en pedagogisch medewerkers wordt door enkele respondenten als positief punt voor verankering op lange termijn genoemd. Daarbij geven zij wel aan dat dit nog verder uitgebreid kan of moet worden.

Het merendeel van de gesprekspartners geeft aan te verwachten dat de samenwerkingsverbanden die zijn aangegaan rondom BoekStart of de Bibliotheek op School, ook zonder ondersteuning van Kunst van Lezen zullen worden doorgezet. Veel gesprekspartners noemen hierbij als kanttekening wel dat de kwaliteit van de BoekStart en Bibliotheek op School omlaag zal gaan zonder de landelijke organisatie. De reden die hiervoor genoemd wordt is dat organisaties tijd en expertise missen om deze projecten zelf op te zetten en verder uit te rollen. Daarnaast noemen voornamelijk de kinderdagverblijven dat opleiding belangrijk blijft. Naarmate de voorleescursus van pedagogisch medewerkers langer geleden is, verdwijnt de focus op voorlezen deels naar de achtergrond.

3.3.3. Conclusies

Met verankering wordt hier bedoeld dat de activiteiten na afloop van de stimulering door partijen worden voortgezet, doordat deze een structurele plaats hebben gekregen in hun activiteiten en de financiering daarvan.

Ten eerste merken we op dat het lastig te bepalen is of de activiteiten na eventuele afloop van de stimulering vanuit Kunst van Lezen zouden worden voortgezet. Partijen geven aan dat als de rijksfinanciering door Kunst van Lezen wegvalt, ze zich zullen gaan beraden over de voortzetting van BoekStart en Bibliotheek op School. Het is mogelijk dat deze stellingname wordt ingegeven vanuit strategische overwegingen (namelijk de wens dat het Rijk de financiering uit rijksmiddelen zal continueren). Wij merken echter op dat een deel van de bibliotheken voor een dusdanige bezuinigingsopgave staat dat dit signaal serieus genomen moet worden.

⁴² Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen. Artikel 5 en 8. Verkregen van <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2014-470>.

In het licht van verankering zijn er positieve indicaties waar te nemen:

- Ten eerste hebben bibliotheken en PSO's de verantwoordelijkheid voor de uitrol van de producten die onderdeel zijn van Kunst van Lezen serieus ter hand genomen. De PSO's hebben coördinatoren benoemd, zowel voor BoekStart als voor dBoS. Bij 91% van de bibliotheken die met BoekStart werken, is BoekStart opgenomen in de beleidsplannen van bibliotheken.
- Ten tweede zien we dat financiering zeker niet alleen vanuit Kunst van Lezen komt: de kosten van de Bibliotheek op School PO worden volgens Kunst van Lezen voor circa 10% uit landelijke middelen gedekt, voor circa 10% vanuit het provinciale niveau (bibliotheken en provincies) en voor circa 80% uit lokale middelen (gemeenten, onderwijsinstellingen en bibliotheken).
- Ten derde is er veel aandacht voor de opleiding en training van medewerkers van bibliotheken en PSO's én van medewerkers die bij de intermediaire doelgroepen werken. Er is samenwerking met opleidingsinstituten en pabo's en er worden 'train-de-trainer'-workshops gegeven om een olievlekwerking te laten ontstaan. Dit draagt bij aan verinnerlijking van het belang van lezen en voorlezen.

3.4. Structureel en programmatisch leesbevorderingsbeleid

In deze paragraaf staat de volgende onderzoeksvraag centraal: In hoeverre is de gekozen programmatisch invulling van Kunst van Lezen 1+2 effectief in combinatie met de structurele leesbevordering in het kader van de Basisinfrastructuur?

3.4.1. Feitelijke beschrijving

Stichting Lezen en Kunst van Lezen geven invulling aan respectievelijk het structurele en programmatische leesbevorderingsbeleid

In de BIS worden drie verschillende functies in de sector letteren onderscheiden: 1) landelijke coördinatie leesbevordering en literatuureducatie, 2) landelijke bemiddeling schrijvers, scholen en bibliotheken en 3) landelijke ondersteuning bijzondere journalistieke projecten. Hiervoor ontvangen respectievelijk Stichting Lezen, Schrijvers School Samenleving en Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten een subsidie. Omdat Stichting Lezen subsidie krijgt voor de functie 'landelijke coördinatie leesbevordering en literatuureducatie' verstaan wij onder 'structureel leesbevorderingsbeleid' de activiteiten van Stichting Lezen. Stichting Lezen ontvangt voor de invulling van het structurele leesbevorderingsbeleid in de periode 2013 - 2016 een subsidiebedrag van ruim € 1,8 mln. per jaar uit de BIS.

- **Stichting Lezen**

Stichting Lezen is het landelijk kenniscentrum op het gebied van leesbevordering en literatuureducatie. Stichting Lezen streeft in deze hoedanigheid een adviserende en coördinerende rol na binnen het onderwijs, de bibliotheekwereld, de kinderopvang, de wetenschap, de overheid, het culturele veld en het boekenvak. Deze sectoren zijn in beleidsmatige, strategische of uitvoerende zin betrokken bij leesbevordering en literatuureducatie, en zijn de 'brug' en de 'intermediair' om kinderen en jongeren te bereiken met leesbevorderende activiteiten.⁴³

⁴³ Stichting Lezen (2012). Samen werken aan een sterke leescultuur. Beleidsvoornemens van Stichting Lezen voor de cultuurplanperiode 2013 – 2016.

Stichting Lezen stelt zich ten doel intermediairs te helpen een omgeving te creëren waarin ieder kind en iedere jongere de kans krijgt om het plezier in lezen te ontdekken en een passie te ontwikkelen voor lezen, om boeken te kiezen die aansluiten bij zijn of haar interesse en leesniveau en om uit te groeien tot een blijvende lezer.⁴⁴

Voor een gedetailleerd overzicht van de activiteiten die Stichting Lezen uitvoert, zie het document 'Samen werken aan een sterke leescultuur - Beleidsvoornemens van Stichting Lezen voor de cultuurplanperiode 2013 - 2016'.

Naast de subsidie uit de BIS ontvangt Stichting Lezen in de periode 2012 - 2015 de facto⁴⁵ € 2,85 mln. per jaar⁴⁶ voor de programmatische invulling van Kunst van Lezen. Tijdens Kunst van Lezen 1 diende de subsidie voor het vier jaar durende programma jaarlijks opnieuw aangevraagd te worden. Voor Kunst van Lezen 2 is eenmalig subsidie aangevraagd - en toegekend - voor de programmaperiode van vier jaar.

Bij de start in 2008 is het programma Kunst van Lezen neergezet als 'extra impuls voor en als aanvulling op het reguliere leesbevorderingsbeleid.' Belangrijke aanleidingen om te starten met Kunst van Lezen waren de teloorgang van het culturele lezen en het afnemende niveau van Nederlandse kinderen als het gaat om begrijpend lezen.⁴⁷ In de brief⁴⁸ waarmee toenmalig staatssecretaris van OCW Zijlstra Kunst van Lezen 2 aankondigt licht hij toe dat financiering uit de BIS niet aan de orde is: 'In mijn visie op het cultuurbeleid speelt cultuureducatie een belangrijke rol en ik stel dan ook scholen en culturele instellingen middelen beschikbaar voor educatieve activiteiten. De landelijke leesbevorderingsimpuls volgens de programmatische opzet van Kunst van Lezen past echter niet in dit kader.'

De ambities en activiteiten van Stichting Lezen en Kunst van Lezen hangen nauw met elkaar samen

De samenhang tussen Stichting Lezen en Kunst van Lezen is groot: Stichting Lezen wil een sterke leescultuur bevorderen en Kunst van Lezen beoogt een impuls te geven aan de leescultuur. Daarnaast geeft Kunst van Lezen uitvoering aan meer specifieke beleidspunten en strategieën van Stichting Lezen. Tabel 2 geeft hiervan een overzicht.

⁴⁴ Stichting Lezen (2012). Samen werken aan een sterke leescultuur. Beleidsvoornemens van Stichting Lezen voor de cultuurplanperiode 2013 – 2016.

⁴⁵ De facto, omdat Kunst van Lezen niet alleen wordt uitgevoerd door Stichting Lezen maar ook door SIOB. Kunst van Lezen staat echter alleen bij Stichting Lezen op de begroting. De kosten die SIOB maakt en die uit het budget van €2,85 mln. per jaar komen, factureert SIOB aan SL.

⁴⁶ Om een gevoel te krijgen voor de relatieve omvang van die €2,85 mln.: sinds 2011 verdeelt het Ministerie van OCW jaarlijks €261 mln. over alle onderwijsachterstandsgemeenten. Daarbovenop wordt €95 mln. per jaar beschikbaar gesteld om taalachterstanden bij peuters en pedagogisch medewerkers in de G37 terug te dringen. In 2014 en 2015 wordt extra geld (€4,7 mln. per jaar) voor VVE ter beschikking gesteld voor nog eens 86 middelgrote gemeenten met de meeste doelgroepkinderen. Bron: Kunst van Lezen (2014). BoekStart in de kinderopvang. Beleidsdocument voor directie en MT.

⁴⁷ Brief d.d. 17 maart 2008 van de Minister van OCW aan de Tweede Kamer (Kamerstukken II 2007/2008, 31 200 VIII, nr. 161).

⁴⁸ Brief d.d. 8 september 2011 van de staatssecretaris van OCW aan de Tweede Kamer (Kamerstukken II 2011/2012, 32 500 VIII, nr. 210).

Beleid en/of strategie Stichting Lezen ⁴⁹	Aansluiting Kunst van Lezen bij beleid en/of strategie Stichting Lezen
Stichting Lezen wil een sterke leescultuur bevorderen. Daartoe wil zij de landelijke coördinatie van het leesbevorderingsbeleid op zich nemen.	Kunst van Lezen beoogt een impuls te geven aan de leescultuur.
Stichting Lezen wil leesbevorderingstrajecten stimuleren en initiëren. Zij wil voor alle leeftijdsgroepen een eigen landelijk project.	BoekStart en de Bibliotheek op School (PO) zijn landelijke projecten voor de leeftijdsgroepen 0 - 4 en 4 - 12 jaar. De Bibliotheek op School (VO) is gericht op 12 - 18 jaar.
Stichting Lezen wil de infrastructuur op het gebied van lezen en de strategische allianties tussen organisaties versterken. Zij wil meer inzetten op bewustwording van het belang van leesbevordering op bestuurlijk niveau en het bestuurlijk niveau binnen organisaties informeren en overtuigen.	Kunst van Lezen zet in op de ontwikkeling van lokale, provinciale en landelijke leesbevorderingsnetwerken.
<p>Stichting Lezen wil structurele aandacht voor leesbevordering in kinderopvang, onderwijs, bibliotheek en thuis:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zij wil een aantrekkelijk, gevarieerd en toegankelijk boekenaanbod voor elke lezer in alle verschijningsvormen. Daartoe wil zij de relatie tussen kinderopvang en onderwijs met bibliotheek en boekhandel versterken. • Zij wil de deskundigheid van professionals vergroten. Daartoe wil zij huidige en toekomstige beroepskrachten verder professionaliseren. • Zij wil ouders bewuster maken van het belang van leesbevordering. Daartoe wil zij meer aandacht besteden aan ouders als intermediair binnen nieuwe en bestaande leesbevorderingsprojecten. 	<ul style="list-style-type: none"> • BoekStart in de kinderopvang en Bibliotheek op School zetten in op het bieden van een aantrekkelijk, gevarieerd en toegankelijk boekenaanbod en het versterken van de relatie tussen kinderopvang en school enerzijds en bibliotheek anderzijds. • Onderdeel van BoekStart en Bibliotheek op School is de opleiding van bibliotheekmedewerkers, pedagogisch medewerkers en docenten op het gebied van leesbevordering. • BoekStart is erop gericht ouders en kinderen aan de bibliotheek te binden en ouders aan het voorlezen te krijgen.

Tabel 2. Beknopt overzicht van de wijze waarop Kunst van Lezen aansluit bij het beleid en de strategie van Stichting Lezen.

Andersom geeft Stichting Lezen ook uitvoering aan een doelstelling van Kunst van Lezen. De focus van het programma Kunst van Lezen in de periode 2012 - 2015 is verankering van de aanpakken van BoekStart en de Bibliotheek op School bij bibliotheken, kinderopvang en scholen. Stichting Lezen richt zich onder meer op de deskundigheid van professionals. Hiertoe heeft zij onder meer een minor leesbevordering voor de pabo ontwikkeld. Daaraan doen nu 37 van de 42 pabo-opleidingen mee. Doel is dat leraren zich, zodra ze van de pabo komen, bewust zijn van het belang van leesbevordering en dat in hun lesprogramma een plek geven. Daarmee zorgt Stichting Lezen potentieel voor structurele verankering van leesbevordering binnen scholen.

⁴⁹ Selectie van beleid en strategie van Stichting Lezen uit: Stichting Lezen (2012). Samen werken aan een sterke leescultuur.

Beleidsvoornemens van Stichting Lezen voor de cultuurplanperiode 2013 – 2016.

3.4.2. Percepties

De meeste gesprekspartners zien geen duidelijk onderscheid tussen het structurele en programmatische leesbevorderingsbeleid. Kunst van Lezen wordt door veel gesprekspartners niet los gezien van Stichting Lezen. Als het gaat om de subsidie voor Kunst van Lezen spreken gesprekspartners niet zozeer in termen van structureel en programmatisch, als wel in termen van korte en lange termijn subsidies. Verschillende partijen geven aan dat de subsidie voor Kunst van Lezen moet blijven en dat het dan niet zou moeten gaan om een impulssubsidie, maar om een subsidie als onderdeel van beleid voor de langere termijn. Een mogelijke vorm daarvoor is het opheffen van Kunst van Lezen als programma en de taakuitvoering integraal onderdeel te laten vormen van Stichting Lezen. Een gesprekspartner merkt daarbij op dat het risico van een dergelijke integratie is dat de middelen voor de activiteiten van Kunst van Lezen (voor BoekStart en de Bibliotheek op School) niet meer geormerkt zijn en er mogelijk tijd en energie verloren gaat aan het voeren van discussies over de middeleninzet. Deze gesprekspartner adviseert in dat geval dan ook de financiering voor Kunst van Lezen apart te oormerken.

In het kader van de aard van de subsidie is het ook van belang op te merken dat de Raad voor Cultuur heeft geadviseerd dat de Stichting Lezen bij een toekomstige BIS-aanvraag ook de activiteiten van Kunst van Lezen dient toe te lichten. In zijn aanvraag voor de BIS voor de periode 2013 - 2016 heeft Stichting Lezen de inhoud van Kunst van Lezen niet gespecificeerd omdat Kunst van Lezen niet onder de BIS valt. De Raad voor Cultuur constateerde dat het gevolg daarvan is 'dat het zicht van de raad op de integrale werkzaamheden van de stichting (Lezen) beperkt is. De raad verzoekt de staatssecretaris dit aan te passen, zodat in de toekomst wel een integrale afweging mogelijk is.'⁵⁰

3.4.3. Conclusies

Wij beoordelen de programmatische invulling van Kunst van Lezen in combinatie met de door Stichting Lezen uitgevoerde structurele leesbevordering (in het kader van de BIS) als effectief in de zin dat wij geen aanleiding zien om te veronderstellen dat een andere invulling zou hebben geleid tot andere of betere resultaten.

Het programma Kunst van Lezen maakt in de uitvoering goed gebruik van het netwerk en de kennis die Stichting Lezen reeds heeft opgebouwd bij het uitvoeren van de structurele leesbevorderingsactiviteiten in het kader van de BIS. Een belangrijke succesfactor daarbij is dat de programma coördinator Kunst van Lezen één dag in de week zijn werkzaamheden uitvoert ten kantore van Stichting Lezen (en overigens ook één dag in week ten kantore van SIOB) en dat (ook) medewerkers van Stichting Lezen worden ingezet om de programma-activiteiten uit te voeren. Ons hebben geen signalen bereikt dat de programmatische- en de structurele leesbevorderingsactiviteiten elkaar hebben gehinderd of beconcurrereerd.

Het voorgaande wil niet zeggen dat als continuering van Kunst van Lezen plaatsvindt, per definitie gekozen moet worden voor voortzetting van de programmatische invulling. Een programmatische financiering voor Kunst van Lezen is historisch verklaarbaar, maar op dit moment niet zonder meer de beste keuze. Hoewel wij - zoals gesteld - niet verwachten dat een andere dan programmatische financiering zou hebben geleid tot andere of betere resultaten, zetten wij vraagtekens bij het feit dat leesbevordering op dit moment uit twee verschillende actieplannen gefinancierd wordt. Dat draagt ons inziens niet bij aan de samenhang die het Ministerie van OCW nastreeft en vergroot het risico op doublures en versnippering. De hamvraag is dus of er op dit moment nog steeds redenen zijn voor een programmatische invulling boven een structurele invulling. Wij bevelen het Ministerie van OCW aan bij de eventuele continuering van Kunst van Lezen opnieuw tot een afweging te komen en daarin de financiering uit twee bronnen nader af te wegen. Voorts constateren wij dat

⁵⁰ Raad voor Cultuur (2012). Slagen in cultuur.

het vraagstuk over structurele versus programmatische leesbevordering zich leent voor spraakverwarring: niet iedereen verstaat hetzelfde onder structurele versus programmatische financiering. Wij onderscheiden op basis van de door ons gevoerde gesprekken drie onderliggende vraagstukken:

1. Het vraagstuk of financiering dient plaats te vinden via een actieplan van het Rijk of dat financiering dient plaats te vinden via de BIS en daarmee via de beoordeling door de Raad voor Cultuur.
2. Het vraagstuk of financiering voor de langere termijn moet worden gegeven. Met andere woorden: financiering telkens voor één jaar beschikbaar stellen (korte termijn) of financiering bijvoorbeeld voor een periode van vier jaar beschikbaar stellen (lange termijn)?
3. Het vraagstuk of de subsidie aan één partij beschikbaar moet worden gesteld (waarbij bijvoorbeeld eisen worden gesteld aan deze partij om samen te werken met andere partijen) of dat de subsidie beschikbaar moet worden gesteld aan een programma waarvan meerdere organisaties eigenaar zijn en zich eigenaar voelen.

Over het eerste vraagstuk merken we op dat het verzoek van de Raad voor Cultuur om in de toekomst in staat te worden gesteld om de subsidieaanvraag van Stichting Lezen integraal te kunnen beoordelen begrijpelijk en terecht is gegeven de inhoudelijke verbanden tussen Kunst van Lezen en Stichting Lezen. Dat betekent ons insziens niet dat het programma Kunst van Lezen dan vanzelfsprekend bij Stichting Lezen moet worden ondergebracht en moet worden gefinancierd vanuit de BIS. Immers, aan de opmerking van de Raad voor Cultuur kan ook tegemoet gekomen worden door in de BIS-aanvraag te beschrijven welke activiteiten in het programma Kunst van Lezen worden uitgevoerd en hoe de activiteiten van de Stichting Lezen waarvoor BIS-subsidie wordt aangevraagd zich daartoe verhouden.

Over het tweede vraagstuk merken we op dat - als het Rijk kiest voor continuering van de financiering van de activiteiten die in het programma Kunst van Lezen worden uitgevoerd - het om inhoudelijke redenen voor de hand ligt om direct duidelijkheid en zekerheid te geven over de rijksfinanciering voor een periode van vier jaar. Hiermee wordt niet bedoeld dat de rijksbijdrage dan per jaar hetzelfde bedrag moet betreffen. Wel wordt bedoeld dat het belangrijk is duidelijkheid en zekerheid te bieden richting Kunst van Lezen, de bibliotheken en de intermediaire doelgroepen zoals gemeenten, kinderopvangorganisaties, consultatiebureaus en onderwijsinstellingen daarachter zodat deze partijen betere lange termijn beslissingen kunnen nemen. Op dit moment ontvangt Kunst van Lezen een dergelijke lange termijn subsidie. Daarbij merken we op dat de doorlooptijd van die subsidie op dit moment identiek is aan de doorloopt van de BIS-subsidie, namelijk vier jaar.

Ten aanzien van het derde vraagstuk merken we op dat het van belang is dat bij subsidietoekenning (structureel dan wel programmatisch) ook de integrale beoordeling van acties ten behoeve van leesbevordering enerzijds en laaggeletterdheidsbestrijding anderzijds aandacht behoeft. Op de samenhang tussen het leesbevorderings- en laaggeletterdheidsbeleid gaan we in paragraaf 3.5 nader in. Op de verhouding tussen de middelen die beschikbaar zijn gesteld aan Kunst van Lezen en de middelen die beschikbaar zijn gesteld in het kader van bijvoorbeeld onderwijsachterstanden gaan we in paragraaf 3.6 nader in.

3.5. Laaggeletterdheid- en leesbevorderingsbeleid

In deze paragraaf staat de volgende onderzoeksvraag centraal: Wat zijn de overeenkomsten en verschillen in de aanpak van leesbevordering en bestrijding laaggeletterdheid, is er sprake van onnodige doublures of versnippering, en op welke terreinen moet een betere afstemming plaatsvinden met het oog op meer samenhang tussen de culturele en de onderwijscomponenten

van het beleid? Onder leesbevordering verstaan wij de structurele en programmatische leesbevorderingsactiviteiten die in paragraaf 3.4 zijn bedoeld. Onder bestrijding laaggeletterdheid verstaan wij de taakuitvoering van Stichting Lezen & Schrijven en het Steunpunt Volwasseneneducatie in het kader van het Actieplan Laaggeletterdheid 2012 - 2015.⁵¹

3.5.1. Feitelijke beschrijving

Het laaggeletterdheidsbeleid wordt uitgevoerd door Stichting Lezen & Schrijven en het Steunpunt Volwasseneneducatie

De opgaven op het vlak van laaggeletterdheid zijn meest recentelijk verwoord in het Actieplan Laaggeletterdheid 2012 - 2015. Het plan richt zich op het bevorderen van geletterdheid onder jongeren, het bevorderen van geletterdheid onder volwassenen en het voorzien in gedegen evaluatie en innovatie.⁵² Stichting Lezen & Schrijven en Steunpunt Volwasseneneducatie (Steunpunt VE) zijn door het Ministerie van OCW gevraagd ondersteuning te bieden bij de implementatie van het Actieplan Laaggeletterdheid 2012 - 2015 en ontvangen daartoe subsidie vanuit de middelen die zijn gekoppeld aan dit Actieplan. Stichting Lezen & Schrijven en Steunpunt VE implementeren het Actieplan Laaggeletterdheid 2012 - 2015 langs vijf programmalijnen: onderwijs, regio's, bedrijfsleven, gezondheidszorg en gezin. Steunpunt VE neemt de verantwoordelijkheid voor de programmalijn onderwijs, Stichting Lezen & Schrijven voor de overige programmalijnen.⁵³

Tussen Steunpunt VE enerzijds en Stichting Lezen en Kunst van Lezen anderzijds zijn nauwelijks raakvlakken. Hoewel beiden zich op onderwijs richten, richt het Steunpunt VE zich op volwassenonderwijs, terwijl Stichting Lezen en Kunst van Lezen zich op het jeugdonderwijs richten. In de praktijk komen de organisaties elkaar zeer beperkt tegen. Daarom richten we ons in de beantwoording van deze onderzoeksvraag voor zover het de uitvoeringskant van het beleid betreft op een vergelijking tussen Stichting Lezen & Schrijven enerzijds en Stichting Lezen en Kunst van Lezen anderzijds.

Stichting Lezen en Stichting Lezen & Schrijven werken op een paar punten samen

Uit de ons ter beschikking gestelde documenten kan worden opgemaakt dat er op een aantal vlakken sprake is van samenwerking tussen Stichting Lezen / Kunst van Lezen en Stichting Lezen & Schrijven:

1. Stichting Lezen & Schrijven en Stichting Lezen maken, samen met CPNB, SIOB en de VOB, onderdeel uit van de Leescoalitie. De Leescoalitie wil de leescultuur versterken in al zijn facetten: van het terugdringen van laaggeletterdheid tot het stimuleren van mensen tot het lezen van literatuur. Naast de eigen activiteiten die de deelnemers van de Leescoalitie uitvoeren, voeren zij jaarlijks één gemeenschappelijke campagne uit. De Leescoalitie resulteerde tot nu toe in het Jaar van het Voorlezen in 2013 en Vaders Voor Lezen in 2014.

⁵¹ Stichting Lezen & Schrijven ontvangt subsidie van het Ministerie van OCW voor twee typen taken. Ten eerste gaat het om agendering van het onderwerp laaggeletterdheid bij gemeenten, bedrijven, scholen en bewustwording bij de doelgroep zelf. Hier is het Actieplan Laaggeletterdheid specifiek op gericht. De tweede taak betreft het ontwikkelen en uitrollen van nieuwe manieren van taalscholing voor laaggeletterden, onder meer met inzet van getrainde taalvrijwilligers. Hier is het pilotprogramma Taal voor het Leven voor bedoeld. Taal voor het Leven is buiten beschouwing gelaten in dit onderzoek omdat het officieel niet hoort bij het Actieplan Laaggeletterdheid.

⁵² OCW (2011). Geletterdheid in Nederland. Actieplan Laaggeletterdheid 2012 - 2015.

⁵³ Stichting Lezen & Schrijven (2013). Actieplan 2014 i.h.k.v. Actieplan Laaggeletterdheid 2012 - 2015.

2. Stichting Lezen en Stichting Lezen & Schrijven hebben de afgelopen jaren een lichte vorm van samenwerking gerealiseerd met de campagne ‘Lees 15 minuten’ en binnen de Week van de Alfabetisering.⁵⁴

Op dit moment zijn tussen Stichting Lezen en Stichting Lezen & Schrijven gesprekken gaande over taken en taakafbakening.⁵⁵

De taakuitvoering van Stichting Lezen / Kunst van Lezen en Stichting Lezen & Schrijven raakt elkaar: in een aantal gevallen is sprake van dezelfde intermediaire doelgroepen en vergelijkbare proposities

Uit de documenten blijkt dat op een aantal punten mogelijk raakvlakken bestaan of overlap bestaat tussen de activiteiten van Stichting Lezen & Schrijven en Stichting Lezen / Kunst van Lezen: in een aantal gevallen is sprake van dezelfde intermediaire doelgroepen en vergelijkbare proposities. Een uitgebreide toelichting op de overeenkomsten van de aanpakken is opgenomen in bijlage 3. In de paragraaf over conclusies komen we hier verder op terug.

Binnen het Rijk houden verschillende departementen en directies zich bezig met beleidsvorming op het vlak van leesbevordering en laaggeletterdheid

Binnen het Ministerie van OCW is het leesbevorderingsbeleid ondergebracht bij de directie Media en Creatieve Industrie. Het laaggeletterdheidsbeleid is ondergebracht bij de directie MBO (waar ook volwasseneneducatie is ondergebracht). Deze directies vallen respectievelijk onder de DG Cultuur en Media en de DG Hoger onderwijs, Beroepsonderwijs, Wetenschap en Emancipatie. Daarnaast merken we op dat het taalonderwijs valt onder de directies PO en VO, die weer vallen onder de DG primair en voortgezet onderwijs.

Niet alleen het Ministerie van OCW houdt zich bezig met taal: ook de ministeries van SZW en Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) (en in mindere mate de ministeries van Economische Zaken en Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties) houden zich bezig met onderwerpen gelieerd aan taalonderwijs, bestrijding laaggeletterdheid, leesbevordering en letteren. De betrokken departementen zetten stappen om op dit vlak samen te werken. Zo heeft op 7 juli 2014 een eerste interdepartementale kennisbijeenkomst plaatsgevonden over taal waarbij de departementen hebben uitgewisseld welke activiteiten er allemaal worden uitgevoerd op het gebied van taal. Ook vindt er tussen de ministeries van OCW, SZW en VWS inmiddels structureel overleg plaats over het onderwerp ‘taal’.

3.5.2. Percepties

De namen van Stichting Lezen en Stichting Lezen & Schrijven lijken op elkaar

gevraagd naar de samenhang tussen Stichting Lezen en Kunst van Lezen enerzijds en Stichting Lezen & Schrijven anderzijds geven meerdere door ons geïnterviewde gesprekspartners uit zichzelf aan dat de namen van Stichting Lezen en Stichting Lezen & Schrijven erg op elkaar lijken. Voor de partijen die dicht bij de stichtingen staan lijkt dat in de praktijk geen probleem: hen is helder waar de stichtingen voor staan. Voor spelers die niet vaak of niet direct met de stichtingen te maken hebben, lijkt het verschil tussen beide stichtingen vaak minder duidelijk. Dit leidt soms tot verwarring en verbazing en in een enkel geval zelfs tot weerstand.

⁵⁴ Stichting Lezen (2012). Samen werken aan een sterke leescultuur. Beleidsvoornemens van Stichting Lezen voor de cultuurplanperiode 2013 - 2016.

⁵⁵ Kunst van Lezen (2014). Feitenrelaas Kunst van Lezen.

Sommige partijen zien overeenkomsten in de taakuitvoering van Stichting Lezen en Kunst van Lezen enerzijds en Stichting Lezen & Schrijven anderzijds

Verschillende gesprekspartners zien op hoofdlijnen overeenkomsten in de taakuitvoering door de partijen. Genoemd wordt bijvoorbeeld dat deels dezelfde intermediaire doelgroepen benaderd worden en dat beide organisaties zich soms richten op (kinder en jeugd)onderwijs. Kunst van Lezen en Stichting Lezen geven zelf aan dat de preventiekant is waar het beleid van beide stichtingen elkaar raakt.⁵⁶ Desondanks geeft vrijwel niemand - een uitzondering daargelaten - expliciet aan de overeenkomsten als hinderlijk te ervaren.

De samenwerking tussen Stichting Lezen en Stichting Lezen & Schrijven neemt toe maar kan nog verder verbeterd worden

Uit de gesprekken maken wij op dat er in het verleden weinig afstemming, informatiedeling en samenwerking was tussen Stichting Lezen en Stichting Lezen & Schrijven maar dat de samenwerking de laatste jaren is verbeterd. Dat is terug te zien in het feit dat partijen over en weer naar elkaar verwijzen. Zo nam Stichting Lezen & Schrijven in de mailing naar deelnemers aan het Woezel & Pip Voorleesrecord ook een flyer over BoekStart op en wordt in de communicatiekanalen van BoekStart verwezen naar Taal voor Thuis/Taal voor het Leven van Stichting Lezen & Schrijven. Ook krijgen we signalen dat er stappen worden ondernomen om de onderzoeksagenda's meer op elkaar af te stemmen. Tegelijkertijd maken we uit de gespreksronde op dat de samenwerking nog verder verbeterd en geïntensiveerd kan worden. Diverse gesprekspartners hebben geopperd dat het wellicht duidelijker en effectiever zou zijn als Stichting Lezen en Stichting Lezen & Schrijven (op termijn) samen verder zouden gaan.

In het veld zijn de meningen verdeeld over de relatie tussen leesbevordering en laaggeletterdheid

Dat leesbevordering en laaggeletterdheid met elkaar samenhangen, daar zijn alle gesprekspartners het wel over eens. Over hoe de twee zich tot elkaar verhouden lijkt echter geen eenduidig beeld te bestaan. Gedurende de gesprekken kwamen er twee verschillende beelden naar voren als het gaat om de relatie tussen leesbevordering en laaggeletterdheid: sommige gesprekspartners zien de bestrijding van laaggeletterdheid nadrukkelijk als onderdeel van leesbevordering, anderen zien leesbevordering juist nadrukkelijk als onderdeel van de bestrijding van laaggeletterdheid. Het gaat hier om een semantische discussie, maar die discussie zorgt wel voor verwarring. Het is immers niet duidelijk hoe de twee velden met elkaar samenhangen.

De afstemming tussen leesbevordering, laaggeletterdheid en (taal)onderwijs binnen het Ministerie van OCW kan beter

In de gesprekken die in het kader van deze evaluatie door ons zijn gevoerd is een aantal voorbeelden naar voren gekomen die erop duiden dat de betrokken OCW-directies niet altijd op de hoogte zijn van elkaars activiteiten. Verschillende partijen (overigens ook partijen die geen concrete voorbeelden konden noemen) hebben dan ook aangegeven dat er betere afstemming binnen het departement moet plaatsvinden, niet alleen op het vlak van leesbevordering en bestrijding laaggeletterdheid, maar ook op het vlak van (taal)onderwijs.

Overigens merken we hierbij nog op dat veel van onze gesprekspartners er niet van op de hoogte waren dat leesbevordering, bestrijding laaggeletterdheid en (taal)onderwijs binnen het Ministerie van OCW bij verschillende directies is ondergebracht.

Betrokkenen ervaren interdepartementaal meer afstemming op beleidsniveau maar zien dit graag verder geïntensiveerd

Ook betere afstemming tussen de departementen wordt door gesprekspartners genoemd als verbeterpunt. De departementen die zich bezig houden met (alle facetten van) het onderwerp taal zijn in de zomer van 2014

⁵⁶ Kunst van Lezen (2014). Feitenrelaas Kunst van Lezen.

een samenwerking gestart. Sommige gesprekspartners uit het veld zijn hiervan op de hoogte en vinden dat een goede en noodzakelijke ontwikkeling.

3.5.3. Conclusies

Wat zijn de overeenkomsten en verschillen in aanpak?

Het voornaamste verschil tussen Stichting Lezen en Kunst van Lezen enerzijds en Stichting Lezen & Schrijven anderzijds ligt in hun focus. Waar Stichting Lezen en Kunst van Lezen zich richten op leesbevordering, richt Stichting Lezen & Schrijven zich op de bestrijding van laaggeletterdheid. Als gevolg daarvan is de inzet van Stichting Lezen en Kunst van Lezen met name preventief en vooral gericht op kinderen en - in mindere mate - hun ouders, terwijl Stichting Lezen & Schrijven met name curatief te werk gaat en zich vooral richt op volwassenen (waaronder ook ouders van kinderen). Een ander belangrijk verschil tussen de aanpak Kunst van Lezen enerzijds en de laaggeletterdheidsaanpak anderzijds is de rol van de bibliotheken. In de aanpak Kunst van Lezen wordt nadrukkelijk gewerkt via de bibliotheken die vervolgens de producten uit de Kunst van Lezenaanpak uitrollen in hun eigen werkgebied. Bibliotheken vormen dus dé centrale partner in de aanpak. In de laaggeletterdheidsaanpak zijn bibliotheken één van de partners.

Leesbevordering en de bestrijding van laaggeletterdheid zijn nauw met elkaar verbonden. Veel organisaties hebben te maken met beide onderwerpen, bijvoorbeeld scholen, gemeenten en bibliotheken. Daarnaast spelen beide onderwerpen vaak binnen één gezin: laaggeletterde ouders kunnen hun kinderen niet of minder goed voorlezen.

Het is dan ook niet verbazingwekkend dat er raakvlakken zijn tussen de doelgroepen van Stichting Lezen en Kunst van Lezen enerzijds en Stichting Lezen & Schrijven anderzijds. Wij onderscheiden daarbij grofweg drie doelgroepen waar zij elkaar raken:

- Intermediaire doelgroepen. Hoewel Stichting Lezen en Kunst van Lezen enerzijds en Stichting Lezen & Schrijven anderzijds zich ultiem op verschillende doelgroepen richten - respectievelijk kinderen en volwassenen - maken ze voor een deel wel gebruik van dezelfde intermediaire doelgroepen om hen te bereiken. Het gaat dan met name om bibliotheken, gemeenten, kinderopvangorganisaties, zorg- en welzijnsinstellingen (CJG) en kraamzorgorganisaties.
- Ouders. Kunst van Lezen wil ouders meer bij leesbevordering betrekken, bijvoorbeeld met BoekStart voor baby's. Voor een deel zijn dat dezelfde ouders als waar Stichting Lezen & Schrijven zich op richt, bijvoorbeeld met het project Taal voor Thuis.
- Kinderen. Het leeuwendeel van de activiteiten van Kunst van Lezen richt zich uiteindelijk op kinderen. Hoewel Stichting Lezen & Schrijven zich vooral richt op volwassenen, onderneemt zij incidenteel projecten die gericht zijn op kinderen. Een voorbeeld hiervan zijn de (voor)leesactiviteiten tijdens de Week van de Alfabetisering.

Daarnaast zien wij op vier punten overeenkomsten in de activiteiten en aanpak:

- Netwerkvorming. Zowel Kunst van Lezen als Stichting Lezen & Schrijven zetten op regionaal niveau netwerken in. Bij Kunst van Lezen heet dat een leesbevorderingsnetwerk, bij Stichting Lezen & Schrijven een Bondgenootschap voor Geletterdheid. Doel van de leesbevorderingsnetwerken is om de programmaonderdelen BoekStart en de Bibliotheek op School te verankeren in het beleid van basisbibliotheken en de met hen samenwerkende partners binnen lokale overheden, kinderopvanginstellingen en onderwijsinstellingen. Doel van het Bondgenootschap is de kans te vergroten om in een regio laaggeletterden te herkennen, door te verwijzen en te zorgen dat zij geschoold worden. De bondgenootschappen maken concrete afspraken met elkaar en verbinden daar acties aan. De doelen en werkwijze van de netwerken zijn dus verschillend.

- Training van intermediaire doelgroepen, waaronder pedagogisch medewerkers in de kinderopvang. Kunst van Lezen schoolt pedagogisch medewerkers in het project BoekStart in de kinderopvang in het belang van leesbevordering en geeft hen tools om hiermee in hun werk aan de slag te gaan. Stichting Lezen & Schrijven benadert pedagogisch medewerkers ook met trainingen maar legt de focus op het herkennen van laaggeletterde ouders.
- Voorleesactiviteiten. Zowel Stichting Lezen, Kunst van Lezen als Stichting Lezen & Schrijven maken gebruik van voorleesactiviteiten: Stichting Lezen en Kunst van Lezen structureel en Stichting Lezen & Schrijven meer incidenteel.
- Monitoring en onderzoek. Stichting Lezen verzamelt in zijn leesmonitor feitelijke informatie over lezen, Kunst van Lezen brengt met de monitor van de Bibliotheek op School het effect van het beleid in kaart en Stichting Lezen & Schrijven onderzoekt onder meer het fenomeen laaggeletterdheid en monitort de eigen performance. Hierbij merken we overigens op dat we signalen krijgen dat er stappen ondernomen worden om de onderzoeksagenda's op elkaar af te stemmen.

Met de tweede uitvoerder van het Actieplan Laaggeletterdheid 2012 - 2015 - Steunpunt VE - zien wij dermate weinig overeenkomsten en raakvlakken dat wij deze hier buiten beschouwing laten.

Is er sprake van onnodige doublures of versnippering?

Wij hebben hiervoor reeds geconcludeerd dat 1) Stichting Lezen en Kunst van Lezen enerzijds en Stichting Lezen & Schrijven anderzijds zich deels richten op dezelfde doelgroepen en 2) dat Stichting Lezen en Kunst van Lezen enerzijds en Stichting Lezen & Schrijven anderzijds in een aantal gevallen soortgelijke inhoudelijke activiteiten uitvoeren (netwerken opzetten, trainingen geven, voorleesactiviteiten organiseren, monitoring en onderzoek).

Van doublures is ons inziens sprake als Stichting Lezen en Kunst van Lezen enerzijds en Stichting Lezen & Schrijven anderzijds dezelfde organisaties benaderen met een zelfde propositie. Daarvan lijkt thans alleen sprake op het gebied van voorleesactiviteiten. Deze activiteiten lijken elkaar niet te bijten. Daarnaast dient te worden opgemerkt dat er in het verleden een doublure was in de training van pedagogisch medewerkers. Destijds boden zowel Kunst van Lezen als Stichting Lezen & Schrijven trainingen aan pedagogisch medewerkers aan die gericht waren op het voorlezen. Toen Stichting Lezen & Schrijven erachter kwam dat Kunst van Lezen ook dergelijke trainingen aanbood, is Stichting Lezen & Schrijven naar eigen zeggen gestopt met deze trainingen. Dat deze doublure kon ontstaan, wijden wij aan het gebrek aan afstemming waarvan toen sprake was.

Hoewel we niet veel doublures zien, merken we wel op dat er een risico bestaat van versnippering. Wij krijgen de indruk dat Stichting Lezen en Kunst van Lezen enerzijds en Stichting Lezen & Schrijven anderzijds niet altijd volledig op de hoogte zijn van waar de ander met welke propositie bezig is. Daardoor worden kansen om maximaal gebruik te maken van elkaars netwerk en intermediaire doelgroepen gezamenlijk te benaderen met één integrale propositie niet altijd benut en gaat mogelijke synergie verloren.

Op welke terreinen moet een betere afstemming plaatsvinden met het oog op meer samenhang tussen de culturele en de onderwijscomponenten van het beleid?

Op papier is de taakverdeling tussen Stichting Lezen en Kunst van Lezen enerzijds en Stichting Lezen & Schrijven anderzijds duidelijk: de één richt zich op leesbevordering en daarbinnen met name op kinderen, de ander richt zich op laaggeletterdheid en daarbinnen met name op volwassenen. Echter, in de praktijk blijkt er soms sprake te zijn van raakvlakken en doublures.

In het algemeen is daarom structurele afstemming tussen Stichting Lezen en Kunst van Lezen enerzijds en Stichting Lezen & Schrijven anderzijds van belang. Op directieniveau, maar ook op werkvloer. Doel van de afstemming is dat beide organisaties (nog) beter op de hoogte zijn van wat de andere organisatie aan activiteiten onderneemt en van plan is te ondernemen. Op basis daarvan kunnen partijen tot synergie in de

taakuitvoering komen en gezamenlijk optrekken richting intermediaire doelgroepen met een gezamenlijke propositie. Zo zou bijvoorbeeld aan de kinderopvang één gecombineerd product aan kunnen worden geboden: én leesbevordering voor de kinderen in de opvang én een aanpak van de (eventuele) laaggeletterdheid onder de pedagogisch medewerkers en de ouders. Zo wordt op een efficiëntere manier een groter bereik gerealiseerd. Incidenten waarbij doublures pas tijdens de taakuitvoering worden gesignaleerd - zoals het geval was bij de training van de pedagogisch medewerkers - worden met deze werkwijze voorkomen.

Concreet zien wij hier verbetermogelijkheden in de informatie-uitwisseling over, propositie aan en benadering van kinderopvang en VVE, van scholen en van gemeenten. Hierna wordt dat toegelicht:

- Kinderopvang en VVE. Kunst van Lezen rolt BoekStart in de kinderopvang uit en Stichting Lezen & Schrijven richt zich onder meer op het bereiken van laaggeletterde pedagogisch medewerkers. BoekStart in de kinderopvang richt zich binnen de VVE (onder meer) op kinderen van laag taalvaardige ouders, diverse trajecten van Stichting Lezen & Schrijven (bijvoorbeeld Taal voor Thuis) richten zich op diezelfde laag taalvaardige ouders.
- Scholen. Kunst van Lezen rolt Bibliotheek op School uit, Stichting Lezen & Schrijven organiseert onder meer Boekestafettes en voorleesactiviteiten in het kader van de Week van de Alfabetisering op scholen.
- Gemeenten. Kunst van Lezen vraagt (via bibliotheken) aan gemeenten om te participeren door bijvoorbeeld brieven aan ouders van pasgeborenen te sturen, door in consultatiebureaus aandacht te geven aan BoekStart en lezen, door kinderopvangorganisaties te stimuleren mee te doen met BoekStart in de kinderopvang en scholen te stimuleren mee te doen met dBoS. Stichting Lezen & Schrijven vraagt aan diezelfde gemeenten bijvoorbeeld om te stimuleren dat de Taalmeter wordt ingezet op tal van locaties waar potentiële laaggeletterden komen, om met leesactiviteiten mee te doen aan de Week van de Alfabetisering, om bedrijven in de gemeente te stimuleren activiteiten te organiseren om laaggeletterdheid uit de taboesfeer te halen en om deel te nemen in een Bondgenootschap voor Geletterdheid.

Wij verwachten dat niet alleen tussen Stichting Lezen en Kunst van Lezen enerzijds en Stichting Lezen & Schrijven anderzijds nog meer synergie te behalen is: ook in de gehele keten kan meer synergie worden behaald. Wij raden daarom aan samenwerkingen op dit vlak systematischer te onderzoeken door vanuit de bril van de te bereiken ouders of kinderen te kijken naar de uitvoering. Bijvoorbeeld: een kinderopvangorganisatie leest kinderen voor en brengt in kaart welke ouders moeite hebben met lezen en thuis niet voorlezen. De kinderopvang helpt die ouders door in afstemming met hen ze aan te melden voor de VoorleesExpress. De VoorleesExpress kan vervolgens deze ouders vanuit de vertrouwensband die ontstaat wellicht weer doorverwijzen naar activiteiten voor hun kinderen in de bibliotheek, alwaar ouders in aanraking kunnen worden gebracht met het Taalhuis in een bibliotheek (en via die weg naar een taal cursus), enzovoorts. Wij merken op dat betrokken partijen reeds bezig zijn met meer samenwerking in de keten. Uit onze gespreksronde maken wij echter ook op dat er mogelijk nog barrières zijn om die ketensamenwerking breed tot stand te brengen, bijvoorbeeld als het gaat om de mate waarin bibliotheken gebruik kunnen maken van VVE-budgetten. Wij bevelen aan deze barrières nader te onderzoeken en deze waar mogelijk en nuttig weg te nemen.

Het beleid vanuit de betrokken departementen kan verdere samenwerking en afstemming tussen Stichting Lezen en Kunst van Lezen enerzijds en Stichting Lezen & Schrijven anderzijds stimuleren. Mede op basis van de gesprekken met betrokkenen zien wij hiervoor verschillende mogelijkheden, gecategoriseerd van minder naar meer ingrijpend:

- Vanuit het Ministerie van OCW aangeven dat er meer afstemming en samenhang op uitvoerend niveau moet plaatsvinden op het gebied van leesbevordering en de bestrijding van laaggeletterdheid en de betrokken partijen vragen daar een voorstel voor te doen.
- Een actieplan op het gebied van leesbevordering niet alleen bij Stichting Lezen en SIOB beleggen, maar het aantal 'programmahouders' te vergroten (bijvoorbeeld met Stichting Lezen & Schrijven of BNL (nu de KB)).
- Eén gezamenlijk actieplan laaggeletterdheid en leesbevordering maken, alleen vanuit het Ministerie van OCW of in samenwerking met bijvoorbeeld de ministeries van SZW en VWS.
- Betrokken organisaties (waaronder Stichting Lezen, SIOB (straks KB) en Stichting Lezen & Schrijven) gezamenlijk een voorstel laten indienen voor uitvoering van dat actieplan.
- Betrokken organisaties gezamenlijk een subsidie geven voor de uitvoering van een actieplan (in plaats van aparte subsidies aan elk van hen).
- Stichting Lezen en Stichting Lezen & Schrijven - en eventueel partijen daaromheen - stimuleren samen te gaan, bijvoorbeeld door aan subsidietoekenning de voorwaarde van fusie te koppelen.

Elk van deze opties heeft voor- en nadelen. Het valt buiten de scope van dit onderzoek deze nader te onderzoeken en hierover aanbevelingen te doen. Wel merken we op dat nader onderzoek op dit punt gerechtvaardigd en noodzakelijk lijkt te zijn gegeven de constatering omtrent de overeenkomsten in de intermediaire doelgroepen en de signalen over nog te bereiken synergie.

Niet alleen in de uitvoering, ook in het beleid bevelen wij meer afstemming aan. Op interdepartementaal niveau is een samenwerking op het gebied van taal gestart in de vorm van een interdepartementale werkgroep. Wij adviseren deze samenwerking verder te intensiveren. Specifieke aandachtspunten daarbinnen zijn dat de betrokken departementen (1) gezamenlijk een overzicht creëren van alle activiteiten, initiatieven en impulsen die op het vlak van taal bestaan (overigens: aan dat overzicht wordt reeds gewerkt), (2) met elkaar afstemmen in het geval activiteiten of doelgroepen overlappen en (3) nieuwe activiteiten, initiatieven en impulsen toetsen aan reeds bestaande activiteiten, initiatieven en impulsen. Ook bevelen wij meer afstemming aan tussen de directies binnen het Ministerie van OCW die zich bezig houden met laaggeletterdheid (MBO), leesbevordering (Media en Creatieve Industrie) en taalonderwijs (PO en VO). Die samenwerking zou moeten zien op dezelfde punten als de interdepartementale samenwerking: overzicht creëren, afstemmen en toetsen. Concreet gaat het daarbij om meer samenhang tussen leesbevordering, de bestrijding van laaggeletterdheid en taalonderwijs.

3.6. In te zetten middelen

In deze paragraaf staat de volgende onderzoeksvraag centraal: Welke conclusies en aanbevelingen kunnen aan de beantwoording van vraag 2.1 t/m 2.5 worden verbonden ten aanzien van: Het te voeren beleid op het gebied van de leesbevordering het streven naar meer samenhang in het OCW-beleid op het gebied van 'geletterdheid' en de door OCW in te zetten middelen?

De eerste deelvraag (naar het te voeren beleid en het streven naar meer samenhang) is al beantwoord bij eerdere onderzoeksvragen. De tweede deelvraag (die naar de door OCW in te zetten middelen) is nog niet beantwoord en staat centraal in deze paragraaf.

3.6.1. Feitelijke beschrijving

Via het Actieplan Kunst van Lezen 2012 - 2015 investeert het Ministerie van OCW tot en met 2015 € 2,85 mln. per jaar in Kunst van Lezen.

3.6.2. Percepties

Er is veel draagvlak onder de gesprekspartners voor de producten en diensten die onderdeel uitmaken van de Kunst van Lezen aanpak (zoals BoekStart en dBoS). Dat blijkt ook uit de inspanningen die de PSO's en bibliotheken plegen om deze producten in de eigen werkgebieden uit te rollen.

Gesprekspartners geven aan ook zelf investeringen te doen, soms in financiële middelen en soms in tijdsinspanningen. Kunst van Lezen heeft opgemerkt: 'Met een relatief beperkt landelijk budget is bereikt dat er provinciaal en lokaal steeds meer geïnvesteerd wordt in de programmalijnen vanwege het brede vertrouwen in de aanpak. Dit katalysatoreffect heeft ervoor gezorgd dat van de totale investeringen in de Bibliotheek op School ongeveer 10% van de landelijke partijen afkomstig is, dat provinciale partijen ook rond de 10% investeren maar dat bijna 80% uit lokale middelen afkomstig is. Het multipliereffect van de landelijke middelen is derhalve aanzienlijk.'⁵⁷

3.6.3. Conclusies

Bij deze conclusies wordt niet ingegaan op de wijze van financiering, aangezien die al bij de onderzoeksvraag over de programmatische en structurele invulling/financiering is behandeld. Hier wordt sec ingegaan op de door OCW in te zetten middelen. Wij doen daarbij geen uitspraken over de hoogte van die bijdrage maar geven wel een aantal punten ter overweging mee.

Ten eerste constateren wij dat Kunst van Lezen nu en in de toekomst voldoet aan een aantal belangrijke condities waarvan wij veronderstellen dat ze van belang zijn voor een eventuele continuering van de rijksfinanciering, namelijk:

- Dat er veel draagvlak is voor de producten en diensten die onderdeel uitmaken van de Kunst van Lezen aanpak, specifiek voor BoekStart en dBoS.
- Dat naast het Rijk (dat jaarlijks € 2,85 mln. bijdraagt) ook provinciale en lokale stakeholders tijd, energie en middelen in de aanpak stoppen. Denk aan de bijdragen die scholen, bibliotheken en gemeenten leveren aan dBoS. Denk aan de bijdragen van een aantal gemeenten aan de introductie van BoekStart in de kinderopvang in hun gemeente. Denk aan de brieven die nagenoeg alle gemeenten sturen aan pasgeborenen en aan de inspanningen van gemeenten om consultatiebureaus aandacht te laten geven aan leesbevordering en BoekStart.
- Dat er wetenschappelijk onderzoek wordt uitgevoerd naar de effecten van de BoekStart en dBoS. De onderzoeken zijn nog niet gereed en het is ingewikkelde onderzoeksmaterie (een dBoS - school is niet zomaar met een niet - dBoS - school te vergelijken en een BoekStartouder is niet zomaar met een niet - BoekStart - ouder te vergelijken). Desondanks is de verwachting dat er in 2015 meer wetenschappelijke evidentie beschikbaar zal zijn voor de effectiviteit van de producten van Kunst van Lezen. Enerzijds omdat uit tussentijdse resultaten bijvoorbeeld een positief effect blijkt van dBoS op leesmotivatie en leesfrequentie van meisjes, anderzijds omdat er reeds veel wetenschappelijk evidentie is over het belang van lezen, voorlezen en de rol van ouders hierin. Deze evidentie over het belang van (voor)lezen en de rol van ouders ligt ten grondslag aan de beleidstheorie van BoekStart en dBoS. Op grond van de inzichten uit de onderzoeken naar BoekStart en dBoS zullen er nog meer aanknopingspunten zijn om BoekStart en dBoS verder te optimaliseren.
- Dat BoekStart en dBoS nog niet 'klaar' zijn. Er zijn nog diverse opgaven waaraan de komende periode invulling kan worden gegeven. Die opgaven zijn al in de eerder gedane aanbevelingen genoemd en bevatten de volgende gebieden: kwantitatieve uitbreiding (meer bibliotheken laten meedoen,

⁵⁷ Kunst van Lezen (2014). Feitenrelaas Kunst van Lezen. P. 31.

BoekStartinspanningen richting lage SES intensiveren), kwalitatieve uitbreiding (bijvoorbeeld bij dBoS meer aanwezigheid van de leesconsulent en leesbevorderingsactiviteiten en aandacht voor marketing en digitalisering), monitoring, verankering en financiering en tot slot samenwerking (in beleid en in uitvoering).

Daarnaast constateren we dat het eventueel wegvallen van rijksfinanciering het risico met zich meebrengt dat uitrol van de projecten BoekStart en dBoS stagneert en de uitvoering ervan minder wordt of zelfs stopt:

- Een aantal bibliotheken zegt zich in het geval van het wegvallen van de rijksfinanciering te zullen moeten beraden over continuering van BoekStart en dBoS. Ze geven aan dat dit niet te maken heeft met de door hen veronderstelde meerwaarde van BoekStart en dBoS, maar met de kosten die dan mogelijk voor hen toenemen.
- Niet alleen de feitelijke uitrol van producten - het uitdelen van de BoekStartkoffer, het aanbieden van een gevarieerd en kwalitatief hoogwaardig boekenaanbod op school - zou met het wegvallen van rijksfinanciering mogelijk stagneren. De verwachting is dat intermediaire doelgroepen zonder rijksfinanciering voor trainings- en locatiekosten en agendering van het thema vanuit Kunst van Lezen minder goed op de hoogte komen en blijven van het belang van leesbevordering.
- De uitrol en continuering van BoekStart en dBoS vereisen een aantal activiteiten die vanwege doelmatigheidsredenen collectief en centraal moeten worden opgepakt. Het gaat dan bijvoorbeeld om activiteiten rondom monitoring, training en de doorontwikkeling van de projecten. Bij het stoppen van de rijksfinanciering en het wegvallen van Kunst van Lezen, is er in principe geen partij meer die deze activiteiten uitvoert en komen ze grotendeels te vervallen. Overigens is het mogelijk dat Kunst van Lezen - of een andere partij - deze coördinerende functie uit blijft voeren met financiering uit andere bronnen dan de Rijksbijdrage. Het is de vraag of er een alternatieve financieringsbron te vinden is. Het zoeken hiernaar zal naar alle verwachting tijd en discussie tussen betrokkenen vergen.

Ten slotte geven wij een aantal overwegingen mee voor het bepalen van een eventuele toekomstige Rijksbijdrage aan Kunst van Lezen:

- Het bedrag dat beschikbaar wordt gesteld door OCW aan leesbevordering via interventies als BoekStart en dBoS (thans € 2,85 mln.) moet in relatie worden gezien met de middelen die reeds beschikbaar worden gesteld aan het voorkomen van onderwijsachterstanden en in het licht van VVE. In dat licht merken we op dat sinds 2011 het Ministerie van OCW jaarlijks € 261 mln. over alle onderwijsachterstandsgemeenten verdeelt. Daarbovenop wordt € 95 mln. per jaar beschikbaar gesteld om taalachterstanden bij peuters en pedagogisch medewerkers in de G37 terug te dringen. In 2014 en 2015 wordt extra geld (€ 4,7 mln. per jaar) voor VVE ter beschikking gesteld voor nog eens 86 middelgrote gemeenten met de meeste doelgroepkinderen.⁵⁸
- Het bedrag zou afhankelijk gemaakt kunnen worden van de mate waarin BoekStart en dBoS erkende interventies blijken te zijn. Concreet betekent dit dat de bijdrage hoger is naarmate de effectiviteit van de interventies hoger is, mede in vergelijking tot de effectiviteit van andere interventies. Dit vereist continuering van monitoring en wetenschappelijk onderzoek.
- Het bedrag voor leesbevordering (preventief effect) zou in een goede verhouding moeten staan tot de investeringen in laaggeletterdheid (curatief effect). De ervaring op tal van beleidsterreinen (zoals zorg en veiligheid) leert overigens dat het lastig is deze balans objectief te bepalen. De vraag die de beleidsmaker zich op dit punt ook zou moeten stellen is of het de beleidsmaker zou moeten zijn die deze balans voorschrijft (door subsidie te oormerken voor enerzijds leesbevordering en anderzijds laaggeletterdheidsbestrijding) of dat de balans door de uitvoerders (partijen die subsidie krijgen) moet

⁵⁸ Kunst van Lezen (2014). BoekStart in de kinderopvang. Beleidsdocument voor directie en MT.

worden gezocht vanuit hun kennis en expertise van de uitvoeringspraktijk en vanuit de premisse dat het geld dan flexibel daar kan worden ingezet waar de opbrengst het grootst is. Dat laatste kan gestalte krijgen in de variant waarin leesbevordering en bestrijding laaggeletterdheid in één organisatie zijn verenigd. Immers, dan kan aan die organisatie worden overgelaten om, binnen kaders, de balans te bepalen. De afweging wordt dan een intra-organisatieel vraagstuk in plaats van een inter-organisatieel.

Bijlage 1: Gesprekspartners en leden begeleidingscommissie

In onderstaande tabel staan de gesprekspartners weergegeven die we ofwel telefonisch of fysiek hebben gesproken.

Organisatie	Naam
Actiz	Jacqueline de Vries
Bibliotheek Den Haag	Charles Noordam
Bibliotheek Nieuwegein	Gemma Wiegant
Biblionet Drenthe	Annet Krol
Biblioservice Gelderland	Ingrid Bon
Biblionet Groningen	Gonny Apol
CPNB	Eppo van Nispen
Cubiss	Albert Bull
Ecorys	Ruud van der Aa
Fries Bibliotheeknetwerk	Yteke Roosma
KB	Jos Debeij
Kunst van Lezen	Adriaan Langendonk
Ministerie van OCW	Robert Oosterhuis
Ministerie van SZW	Suzanne Hafidi en Anne Weernink
MOgroep	Ernst Radius
PO-Raad	Mark Weekenborg
Probiblio Noord- en Zuid-Holland	Gertruud Beemster
Servicecentrum Flevolandse Bibliotheken	Karin de Jong
SPN/PSO Biblionet Groningen	Henk Pilon
SIOB	Gerard van Dijk
SPN/Rijnbrink groep	Tineke van Ham
Stichting Lezen	Gerlien van Dalen
Stichting Lezen & Schrijven	Merel Heimens Visser
Steunpunt Volwasseneneducatie	Frederike Bos
Thomas van Dalen Advies	Thomas van Dalen

Universiteit van Amsterdam/SIOB	Frank Huysmans
Universiteit Leiden	Adriana Bus
VOB	Ap de Vries
VNG	Jamil Jawad en Elly Dekker
Naast de voorgaande gesprekken hebben nog enkele (aanvullende) gesprekken met bibliotheken, consultatiebureaus, kinderopvangorganisaties en basisscholen plaatsgevonden.	

In onderstaande tabel is de samenstelling van de begeleidingscommissie weergegeven.

Organisatie	Naam
Ministerie van OCW - directie MBO	Caroline Liberton
Ministerie van OCW - directie MBO	Barbara Kuipers
Ministerie van OCW - directie Media en Creatieve Industrie	Marcel Eijffinger
Ministerie van OCW - directie Media en Creatieve Industrie	Robert Oosterhuis
Ministerie van OCW - directie Media en Creatieve Industrie	Carla de Rooi
Ministerie van OCW - directie Media en Creatieve Industrie	Iris de Graaf (ondersteuning)

Bijlage 2. Analyse van beoogde en gerealiseerde activiteiten

In onderstaand overzicht staan de verschillende onderdelen BoekStart, de Bibliotheek op School en leesbevorderingsnetwerken van Kunst van Lezen. De beoogde activiteiten en resultaten vanuit het Actieplan Kunst van Lezen 2012 - 2015 zijn vergeleken met het Feitenrelaas van Kunst van Lezen. Een eerdere versie van dit overzicht is gedeeld met Kunst van Lezen en Stichting Lezen voor een feitelijke controle.

Onderdelen programma	Actieplan Kunst van Lezen 2012 - 2015	Feitenrelaas
<i>BoekStart (incl. uitbreiding naar de kinderopvang)</i>	<u>Beoogde activiteiten:</u>	<u>Gerealiseerde activiteiten:</u>
	<i>BoekStart voor baby's</i>	
	Eind 2015 ⁵⁹ zijn 155 Basisbibliotheken in ten minste 1 vestiging (ongeveer 800) voorzien van BoekStart voor baby's.	Eind 2015 zijn 159 van de 160 Basisbibliotheken voorzien van BoekStart voor baby's met 809 vestigingen.
	Een direct te gebruiken boekpromotiepakketje voor baby's dient structureel aangeboden te blijven worden.	Er worden nog steeds koffers aangeboden voor baby's.
	Continuering en versteviging van BoekStart door massacommunicatie en aandacht in detailhandel (boekhandel).	Er zijn websites gemaakt die worden ondersteund door een sociale media strategie. Daarnaast zijn tweemaal acties georganiseerd die zich concentreren op kinderboekwinkels en assortimentsboekhandels die bij Libris zijn aangesloten.
	<i>BoekStart in de kinderopvang</i>	
Inzet van digitale prentenboeken voor peuters.	In 2012 is een pilot gedaan met WePboek waarin 40 kinderopvanginstellingen een dvd-box met geanimeerde prentenboeken hebben ontvangen.	

⁵⁹ In het Actieplan Kunst van Lezen 2012 - 2015 staat per abuis een doel voor 2012 genoteerd, dit had 2015 moeten zijn en is dus ook zo opgenomen in bovenstaand overzicht.

Vervolgpilots in provincies met aanpak kinderopvang.	Er zijn in totaal honderden vervolgpilots in locaties door Kunst van Lezen gestart. In 16,7 % van deze locaties wordt BoekStart in de kinderopvang gefinancierd door een subsidie van de gemeente.
<i>Deskundigheidsbevordering</i>	
Nascholingscursussen BoekStart worden door trainers vanuit bibliotheken structureel aangeboden aan bibliotheekpersoneel en pedagogisch medewerkers.	1.600 medewerkers hebben inmiddels een training gekregen. 95 bibliotheekmedewerkers hebben een train-de-trainer- opleiding gevolgd.
Aandacht voor leesbevordering op MBO-opleidingen SPW versterken. Voorbouwen op docentengids en workshops van Stichting Lezen en CINOP.	Er zijn een kleine 500 voorleesplannen aangemaakt. Voor docenten van de MBO-opleidingen Pedagogisch werk en Onderwijsassistent zijn lesmodules en lessuggesties ontwikkeld om te gebruiken in hun lessen. Er is een toolkit voor Bibliotheken ontwikkeld om hun samenwerking met het MBO te verbeteren.
<i>Gemeentebeleid</i>	
Intensiever aansluiten bij voor- en vroegschoolse educatie(VVE)-beleid dat gemeenten voeren in het kader van de wet Ontwikkelingskansen door Kwaliteit en Educatie (OKE).	Er wordt benoemd dat het belangrijk is om goed contact te hebben met gemeente en samenwerkingspartners JGZ.
<i>Ouderparticipatie</i>	
Ouderparticipatie versterken in samenwerking met consultatiebureaus, kraamzorg en kinderopvang.	Begin 2015 starten pilots binnen de Bibliotheek op School. Ouders worden betrokken via brochures, BoekStart, de Bibliotheek op School (in ontwikkeling) en rechtstreeks op beurzen als de 9Maandenbeurs.
Betrekken van preventief bibliotheek-programma Boekenpret.	Met name met Boekenpret worden gesprekken gevoerd om aanpakken te verbinden en waar mogelijk te integreren, met name ook binnen de kinderopvang.
<i>Onderzoek</i>	
De positie verstevigen door 'evidence based' onderzoek. Momenteel loopt er aan de Universiteit Leiden een meerjarig wetenschappelijk onderzoek naar de effecten van BoekStart.	De tussenresultaten van het onderzoek van de Universiteit Leiden wijzen uit dat BoekStart positieve effecten sorteert. Eind 2014 wordt het promotieonderzoek gepubliceerd.

	Bijhouden van bibliotheekresultaten (aantal babyleden, uitleningen, ouderbijeenkomsten etc.) op basis van een jaarlijkse digitale evaluatie.	In 2014 is gestart Monitor BoekStart in de kinderopvang, waarbij binnen een pilot is gekeken naar het (voor)leesklimaat en de (voor)leesmotivatie. Verder is er in 2014 een Voorleespeiling op basis van 2013 gehouden. Ook in 2011 en 2012 zijn inventarisaties gedaan.
	<i>Campagne Voorlezen</i>	
	Plannen van het 'Jaar van het Voorlezen' in 2013.	Jaar van het Voorlezen heeft in 2013 plaatsgevonden en de campagne Vaders voor Lezen in 2014 (en zal doorlopen tot in 2015).
	<u>Beoogde resultaten:</u>	<u>Gerealiseerde resultaten:</u>
	BoekStart voor baby's heeft eind 2015 een bereik van 65%.	Eind 2013 had BoekStart een bereikpercentage van 40%. Als dit wordt geëxtrapoleerd naar het aantal geboren baby's in Nederland in 2013 is het bereik 31,5%. Reden is dat 88% van het aantal geboren baby's bereikt wordt. Naar 12% wordt (nog) geen brief gestuurd op dit moment. Met name in de grotere steden is het lastig een hoger percentage te bereiken dan 25 - 30% van de aangeschreven baby's.
	BoekStart in de kinderopvang is in 2015 ingevoerd in 50% van de kinderopvanginstellingen binnen het werkgebied van 65% van de basisbibliotheken.	Het aantal te bereiken basisbibliotheken van 65% wordt naar verwachting bereikt (thans doet 63% van de basisbibliotheken mee) en in een aantal gemeenten zal ook meer dan 50% van de kinderopvanginstellingen meedoen maar dit zal naar verwachting niet volledig het geval zijn.
<i>Bibliotheek op de basisschool (incl. uitbreiding naar het VO en Cultuurhistorische canon)</i>	<u>Beoogde activiteiten:</u>	<u>Gerealiseerde activiteiten:</u>
	<i>Deskundigheidsbevordering</i>	
	Aanbieden en (door)ontwikkelen van nascholingscursussen en opleidingen voor PO.	Vanaf 2009 is een scholingsprogramma opgezet op MBO+ niveau. Dit programma is ontwikkeld en wordt uitgevoerd door ROC Midden Nederland in samenwerking met ROC Twente en Friese Poort. Er zijn inmiddels een kleine 300 leesconsulenten opgeleid. In 2013 is een bijscholingsmodule informatie-vaardigheden op MBO- en HBO-niveau ontwikkeld; 55 mensen hebben deze trainingen gevolgd.

		Sinds 2014 is op zowel HBO- als MBO-niveau een aanvullende module didactische vaardigheden beschikbaar, 35 mensen hebben deze trainingen gevolgd. Door Hogeschool Avans is daarnaast een HBO-training ontwikkeld voor educatief specialisten die enerzijds de leesconsulenten aansturen en anderzijds in contact staan met het management van een school en het ambtenarenapparaat binnen een gemeente. Inmiddels hebben 77 medewerkers deze training gevolgd.
	Gekwalificeerde bibliotheekmedewerkers, bibliothecarissen en leerkrachten trainen in het effectief inzetten van leesbevorderende activiteiten voor PO.	100 Getrainde Bibliotheekmedewerkers die Open Boek geven; 2.500 Getrainde leescoördinatoren Open Boek 294 Getrainde leesconsulenten; 270 Leesconsulenten met monitortraining; 55 Getrainde leesconsulenten informatievaardigheden; 77 Getrainde educatief specialisten; 35 Cursisten module didactiek.
	Overdracht van kennis vanuit kenniscentra bij SIOB en Stichting Lezen en actief gebruiken van deze kennis op landelijk, regionaal en lokaal gebied in de Bibliotheken en in de relatie met overheid en onderwijs.	Er is een serie brochures gemaakt door Kunst van lezen. Verder zijn er diverse presentaties aan onderwijs en bibliotheekpersoneel gegeven en is informatie te vinden op websites zoals www.leesmonitor.nu en leesplan.nl .
	Impulsgelden beschikbaar stellen om leesconsulenten een schooljaar vanuit bibliotheken in te zetten. Hierna moet de inzet van leesconsulenten betaald worden uit andere middelen.	In 2013 is een stimuleringsregeling ingesteld. De stimuleringsbijdrage is een vervolg op de pilots die in de jaren 2009 - 2011 zijn ingezet. In de 12 provincies kunnen 2 basisbibliotheken een beroep op de regeling doen; hiermee kunnen zij elk drie scholen ondersteunen met een bedrag van 3.000 euro. Los daarvan kunnen ook de G4-bibliotheken aanspraak maken op deze stimuleringsbijdrage. De PSO begeleidt de aanvraag en evaluatie van de regeling tegen een beperkte jaarvergoeding.
<i>Collectie, kasten en leesplan.nl</i>		

	Ondersteunen van het collectiebeleid door het vormgeven van collectieplannen (met financiële onderbouwing) die digitaal beschikbaar komen via de website www.debibliotheekopschool.nl onder beheer van BNL (nu de KB).	Gerealiseerd volgens Kunst van Lezen maar niet benadrukt in het Feitenrelaas.
	Impulsgelden beschikbaar stellen om presentatiemeubels aan te schaffen.	Onderdeel van de in 2013 ingestelde stimuleringsregeling. De stimuleringsbijdrage is een vervolg op de pilots die in de jaren 2009 - 2011 zijn ingezet. In de 12 provincies kunnen 2 basisbibliotheken een beroep op de regeling doen; hiermee kunnen zij elk drie scholen ondersteunen met een bedrag van 3.000 euro. Los daarvan kunnen ook de G4-bibliotheken aanspraak maken op deze stimuleringsbijdrage. De PSO begeleidt de aanvraag en evaluatie van de regeling tegen een beperkte jaarvergoeding.
	Leesplan.nl verder versterken en uitbouwen.	Inmiddels zijn een kleine 500 voorleesplannen aangemaakt op leesplan.nl van Stichting Lezen en is er een vernieuwde site gelanceerd.
	<i>Onderzoek</i>	
	Wetenschappelijk onderbouwde effectmetingen laten verrichten.	Monitor de Bibliotheek op School is ontwikkeld in 2011 om inzicht te krijgen in de leesmotivatie van kinderen en het leesklimaat op school. In 2013 zijn vragen toegevoegd en eind 2014, begin 2015 wordt de monitor verder uitgebreid. Daarnaast zijn er twee studies uitgevoerd, namelijk het onderzoek naar effecten van de Bibliotheek op School in Den Bosch (Thijs Nielen onder supervisie van Adriana Bus) en een onderzoek in de wijk Oosterwei in Gouda (Ellen Kleijnen onder supervisie van Frank Huysmans en Ed Elbers)
	Opbrengsten in kaart brengen en resultaten communiceren op landelijk, regionaal en lokaal niveau.	Vanaf 2009 zijn verschillende brochures verspreid zoals Meer lezen, beter in taal en Lezen meten, een basis voor beleid.
<i>Voortgezet onderwijs</i>		

	Onderzoek naar stand van zaken relatie mediatheken VO en openbare bibliotheken.	Het rapport 'Mediatheken in het voortgezet onderwijs. Een werkveld in beweging' is in mei 2012 gepubliceerd. In het rapport wordt een beeld geschetst van de actuele stand van zaken rond mediatheken in het voortgezet onderwijs.
	Plan van aanpak formuleren en pilotlocaties selecteren.	In de eerste helft van 2013 is gewerkt aan het verbreden van de beschikbare informatie over lezen en mediawijsheid voor het voortgezet onderwijs. In de tweede helft van 2013 en de eerste helft van 2014 zijn negen pilots voor de Bibliotheek op School VO ontwikkeld en gestart.
	Impulsgelden beschikbaar stellen om de bibliotheek een actieve rol te laten spelen binnen het VO.	Voor het VO is een stimuleringsregeling in ontwikkeling volgens Kunst van Lezen.
	Ontwikkelen en aanbieden van deskundigheidsbevordering aan mediathecarissen en, onderwijzend personeel binnen de sectie Nederlands en aan betrokken personeel van de bibliotheek.	Er zijn workshops voor leerkrachten georganiseerd (4 scholen met VMBO-leerkrachten). Er is een congres geweest voor het vergroten van de kennis van mediathecarissen (100 deelnemers). Als laatste lopen er 9 pilots voor de Bibliotheek op School VO.
	Praktijkgerichte vertaling van kennis vanuit kenniscentra Stichting Lezen en SIOB.	Vanaf 2013 zijn verschillende brochures verspreid zoals Meer lezen, beter in taal VMBO. Verder is er informatie beschikbaar op www.leesmonitor.nu .
	Op basis van de resultaten van de pilots wordt uiterlijk eind 2013 in nauwe samenwerking met BNL (nu de KB) een servicepakket voor het VO en MBO vastgesteld. In schooljaar 2014 - 2015 wordt het servicepakket landelijk geïmplementeerd	De ontwikkeling van het servicepakket schuift een jaar op volgens Kunst van Lezen.
	<i>Canon</i>	
	Canon als onderwerp voor leesbevorderings-activiteiten veel nadrukkelijker verbinden aan de Bibliotheek op School.	De canon is opgenomen in dBoS onder de bouwsteen 'collectie'.
	Jeugdboekenlijst van 350 titels vanuit www.entoen.nu koppelen aan www.leesplein.nl van BNL (nu de KB). Actualisering van deze lijst en actief promoten via onderwijs, bibliotheek en boekhandel.	De jeugdboekenlijst telt inmiddels 500 titels en deze zijn gekoppeld aan leesplein.nl en wordt volgens Kunst van Lezen regelmatig geactualiseerd.

	Recent ontwikkelde titellijst per venster (circa 1.000 titels) voor jongeren vanaf 15 jaar en volwassenen actualiseren en actief promoten via onderwijs, bibliotheek en boekhandel.	Circa 1.000 titels zijn verkrijgbaar via literatuurplein.nl en www.entoen.nu. Vanaf april 2013 is er een 'special' beschikbaar. Deze titellijsten worden regelmatig geactualiseerd.
	Organiseren van diverse voorleeswedstrijden (voor PABO en brugklassen Read2me!) waarin Canonboeken centraal staan.	In de jaargang 2013 - 2014 deden vrijwel alle pabo's mee aan de Voorleeswedstrijd. In de finale lazen zij voor uit boeken die geselecteerd zijn bij de vijftig canonvensters. Read2me! vindt ook nog steeds plaats. Alle niveaus kunnen meedoen en vrijwel alle provincies houden regionale voorrondes. In de finale lezen de brugklassers voor uit boeken die geselecteerd zijn bij de vijftig canonvensters.
	<u>Beoogde resultaten:</u>	<u>Gerealiseerde resultaten:</u>
	In 2015 wordt van de leerlingen 50% op het basisonderwijs bereikt, 35% op het VO.	De verwachting is dat dit gemiddeld genomen haalbaar is, in 2015 wordt dit nader onderzocht voor het PO. Thans doet al bijna 38% mee met dBoS. De 35% op het VO wordt als niet haalbaar gezien. In 2015 worden nog vervolgpilots gehouden.
	In 2015 wordt door 50% van de leerkrachten aandacht besteed aan boeken die gerelateerd zijn aan de 50 vensters van het canon.	Kunst van Lezen gaat nader onderzoeken of in 2015 bereikt is dat 50% van de leerkrachten aandacht besteedt aan boeken die gerelateerd zijn aan de vijftig vensters van de Canon.
<i>Netwerken (incl. het vormen van strategische coalities op landelijk niveau (Leescoalitie))</i>	<u>Beoogde activiteiten:</u>	<u>Gerealiseerde activiteiten:</u>
	Doorontwikkelen van de ontwikkelde netwerkcursus voor het middenkader in de bibliotheek naar een HBO-variant voor directies van bibliotheken.	De netwerkcursus is omgezet in workshops behorende bij de campagne leesbevorderingsnetwerken. Ruim 110 mensen (MT en directies) hebben de workshops gevolgd.
	Stimuleren van netwerkvorming vanuit bibliotheken door scenario's te ontwikkelen over hoe succesvolle leesbevorderingsnetwerken kunnen worden opgezet (op strategisch, beleidsmatig en uitvoerend niveau).	Op provinciaal en landelijk niveau wordt samengewerkt. Een voorbeeld van provinciale samenwerking is de stichting Samenwerkende PSO's Nederland (SPN). Op landelijk niveau is in 2013 de strategische samenwerking rond lezen, leesbevordering en bestrijding laaggeletterdheid geïntensiveerd. Eind 2012 is de Leescoalitie ontstaan.

		Daarnaast zijn er workshops en regionale conferenties georganiseerd vanuit de Campagne Leesbevorderingsnetwerken.
	Communicatief sterk opereren om zoveel mogelijk partijen en niveaus te voorzien van adequate informatie over leesbevordering.	De Campagne Leesbevorderingsnetwerken is in 2012, 2013 en 2014 uitgevoerd en bestaat uit een workshoptraject, waaraan drie tot acht Bibliotheken tegelijkertijd deelnemen, en een conferentie op provinciaal niveau. Daarnaast zijn er strategische conferenties georganiseerd.
	<u>Beoogde resultaten:</u>	<u>Gerealiseerde resultaten</u>
	In 80% van de basisbibliotheken werkt men in 2015 samen met een (lokale) overheid en instellingen binnen een leesbevorderings-netwerk.	Kunst van Lezen verwacht dat 80% van de basisbibliotheken eind 2015 binnen een leesbevorderingsnetwerk samenwerkt met lokale overheid en instellingen.

Bijlage 3: Analyse overeenkomsten in activiteiten

Op basis van de door ons bestudeerde documenten concluderen wij dat op een aantal punten mogelijk raakvlakken bestaan of overlap bestaat tussen de activiteiten van Stichting Lezen & Schrijven en Stichting Lezen / Kunst van Lezen.

Ten eerste merken we op dat, hoewel de ultieme doelgroepen van Stichting Lezen / Kunst van Lezen (namelijk kinderen in de leeftijd van 0 tot 18 jaar) en Stichting Lezen & Schrijven (namelijk volwassenen) van elkaar verschillen, die ultieme doelgroepen wel met elkaar in verbinding staan. Immers, Stichting Lezen / Kunst van Lezen richt zich op kinderen wiens ouders wellicht binnen de doelgroep van Stichting Lezen & Schrijven vallen. Dit valt goed te verklaren uit de aard van de problematiek: laaggeletterdheid is overerfbaar en daarmee een intergenerationeel verschijnsel. De overlap gaat echter verder dan alleen de samenhang tussen de ultieme doelgroepen. In sommige gevallen richten zowel Stichting Lezen en Kunst van Lezen enerzijds als Stichting Lezen & Schrijven anderzijds zich op ouders én kinderen:

- Stichting Lezen & Schrijven heeft bijvoorbeeld het programma Taal voor Thuis ontwikkeld. Bij Taal voor Thuis leren ouders hoe zij hun kinderen kunnen ondersteunen bij wat de kinderen in de kinderopvang of op school leren. Ook leren ouders hoe ze hun kinderen kunnen helpen bij het ontwikkelen van de Nederlandse taal. Binnen Stichting Lezen is ook veel aandacht voor het bewust maken van ouders en het betrekken van ouders bij de leesopvoeding. Kunst van Lezen, en dan specifiek BoekStart voor baby's, is één van de middelen die Stichting Lezen hiertoe hanteert.
- Kinderen zijn de belangrijkste doelgroep van Kunst van Lezen. Echter, Stichting Lezen & Schrijven organiseert in het kader van de Week van de Alfabetisering (onder meer) ook voorleesactiviteiten voor kinderen, bijvoorbeeld het Woezel & Pip voorleesrecord.

Ten tweede zien we dat Stichting Lezen en Kunst van Lezen enerzijds en Stichting Lezen & Schrijven anderzijds met intermediaire doelgroepen werken om hun uiteindelijke doelgroepen te bereiken. Voor een deel richten de organisaties zich op dezelfde intermediaire doelgroepen:

- Kunst van Lezen werkt met leesbevorderingsnetwerken op strategisch, beleidsmatig en operationeel niveau waaraan gemeenten, bibliotheken, jeugdgezondheidszorg, onderwijs, kinderopvang en overige partners meedoen. Stichting Lezen & Schrijven werkt met regionale bondgenootschappen waarvan gemeenten, bibliotheken, welzijnsorganisaties, bedrijven, zorginstellingen en kinderopvangorganisaties deel uitmaken.
- Kunst van Lezen is met BoekStart in de kinderopvang actief in de kinderopvang. In dit kader worden onder meer pedagogisch medewerkers getraind in interactief voorlezen. Betrokkenen vanuit de kinderopvang worden in het kader van de campagne leesbevorderingsnetwerken ook uitgenodigd voor conferenties op provinciaal niveau. Stichting Lezen & Schrijven werkt op verschillende momenten samen met de kinderopvang: Stichting Lezen & Schrijven doet aan deskundigheidsbevordering bij de leidinggevenden van de kinderopvang, wil laaggeletterdheid en taalontwikkeling onderdeel maken van de opleiding van pedagogisch medewerkers en traint VVE-leidsters over het herkennen van laaggeletterdheid bij ouders en het beter stimuleren van de taalontwikkeling van kinderen.
- Stichting Lezen & Schrijven ontwikkelt een verdiepingstraining voor JGZ artsen en verpleegkundigen om vaardigheden in herkennen en doorverwijzen te trainen. Consultatiebureaus spelen ook een rol in het

onder de aandacht brengen van BoekStart voor baby's en delen in sommige gemeenten de BoekStartbonnen uit.

- Stichting Lezen & Schrijven wil de maatschappelijke rol van bibliotheken verbeteren en ouders stimuleren om voor te lezen en een taalrijke omgeving te bieden. Deze thema's staan ook centraal in Kunst van Lezen.
- Stichting Lezen & Schrijven zet de kraamzorg in om het belang van taalontwikkeling bij kinderen onder de aandacht van de ouders te brengen en taalstimulering standaard bespreekpunt te maken tussen kraamverzorgende en ouders. Kunst van Lezen werkt in het kader van BoekStart voor baby's samen met de kraamzorg.

Ook de vorm die partijen kiezen om hun doelstellingen te bereiken, lijkt in een aantal gevallen op elkaar. De meeste van deze overeenkomsten zijn inmiddels de revue gepasseerd: het gebruik van netwerken (leesbevorderingsnetwerken van Kunst van Lezen en Bondgenootschappen voor Geletterdheid van Stichting Lezen & Schrijven), het opleiden van onder meer pedagogisch medewerkers en het organiseren van voorleesactiviteiten. Daarnaast zien wij een raakvlak op het gebied van onderzoek en monitoring. Stichting Lezen verzamelt in zijn leesmonitor feitelijke informatie over lezen, Kunst van Lezen brengt met de monitor van de Bibliotheek op School het effect van het beleid in kaart en Stichting Lezen & Schrijven onderzoekt het fenomeen laaggeletterdheid en monitort de eigen performance.

Naast de activiteiten in het kader van het laaggeletterdheidsbeleid van het Ministerie van OCW, voert Stichting Lezen & Schrijven nog andere activiteiten uit. Eén daarvan is het programma 'Dolfje Weerwolfje'. Het programma heeft als doel om scholen, leerlingen en ouders duidelijk te maken dat investeren in taalontwikkeling op jonge leeftijd laaggeletterdheid op latere leeftijd kan voorkomen. Hier zien wij raakvlakken met activiteiten die in het kader van de Bibliotheek op School door Kunst van Lezen worden uitgevoerd. Omdat Dolfje Weerwolfje geen onderdeel uitmaakt van de activiteiten die Stichting Lezen & Schrijven uitvoert in het kader van het Actieplan Laaggeletterdheid 2012 - 2015 - Dolfje Weerwolfje wordt privaat gefinancierd - valt dit raakvlak buiten de scope van dit onderzoek.

Nassaulaan 1
2514 JS Den Haag

Postbus 93063
2509 AB Den Haag

+31 (0)70 359 6955
info@kwinkgroep.nl
www.kwinkgroep.nl

